

SVOBODNA BESEDA

41 / REVIJA ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE /

marec 2019

cena 3 eur

Letnik IV

ISSN 2463-8218

9 772463 821805

»Preboj« na Menini planini

Kolumna / Jože Poglajen

**Slepomišenje z
volilnimi okraji**

STRAN 6

Kolumna / dr. Martin Premk

**Imperialistični
vazali**

STRAN 7

Komentar / dr. France Križanič

**Slovenska
gospodarska rast**

STRAN 8

Matteo Salvini – ulični prodajalec pic in hamburgerjev »Novo sonce« italijanske skrajne desnice

Na pokopališču italijanskega mesteca Predappio (Emilija - Romanja), rojstnega kraja fašističnega zločinca Benita Mussolinija, je grobnica, v kateri so shranjeni diktatorjevi posmrtni ostanki. To pokopališče je bilo ves čas po drugi svetovni vojni kraj množičnih obiskov fašističnih kameradov, pa tudi domačih in tujih turistov. V grobnici visi poleg drugega kiča kovinska tabla z Mussolinijevo »genialno« misljo: »Ni sile na svetu, ki bi lahko preprečila soncu, da ponovno vzide«. Ta misel je dolga desetletja hrabrila in še hrabri fašistične nostalgike v veri, da se bo nekoč vrnil čas njihove moči in slave.

// BESEDILO: Štefan Cigoj // FOTO: arhiv Svobodne besede

V povojni Italiji ni bilo malo preživelih fašističnih veljakov, ki so sebe razglašali za legalne dediče Mussolinijeve »duhovne in politične« zapuščine. Večina teh je po naravni ali politični poti šla v pozabo. To pa ne velja za ideološko in politično doktrino italijanskega fašizma, ki je tudi v povojnih razmerah poskušal ohraniti svojo veljavo.

Povojno Italijo je preplaval spekter strank in gibanj pretežno protifašistične usmeritve. Temu dejstvu gre velika zasluga, da je Italija postala demokratična republika, aktivna članica institucij nove Evrope. Seveda proces defašizacije Italije ni bil ne preprost in ne lahek. Glavna ovira tega procesa so bila med drugim trdoživa jedra znamenite italijanske mafije.

Poskusi nekaterih močnejših demokratičnih strank, da bi Italijo potegnile iz gospodarske in siceršnje stagnacije, niso rodili zelenih uspehov. Krščansko-demokratska, komunistična, socialistična, socialdemokratska, republikanska in druge manjše stranke so se same znašle v globoki eksistenčni krizi.

Krizi klasičnih italijanskih političnih strank in gibanj je ob koncu stoletja sledilo nekonvencionalno ustanavljanje številnih političnih združb brez definiranih ciljev in metod delovanja: Gibanje 5 zvezdic, Severna liga, Svobodni in enaki, Naprej, Italija, Bratje Italije, CasaPound, Fašisti tretjega tisočletja itn. Proces preimenovanja starih in ustanavljanja novih interesnih združb, strank, gibanj, lobijev je v razmahu. V Italiji je trenutno registriranih približno 80 političnih združenj in strank. Zaradi tako velikega števila strank in gibanj se

je ta država znašla v resni ustavnopravni zagati. Skrb vzbuja predvsem dejstvo, da je med starimi in novimi združbami vedno več ideološko in politično neprepoznanih in v številnih primerih mafijsko povezanih združenj.

V takem skoraj nepreglednem gozdu strank in strančic sta se na državnih volitvah pred skoraj letom dni najbolje znašla ideološko neopredeljeno Gibanje 5 zvezdic (Di Maio – 32,7 odstotka) in desničarska Liga (Salvini – 18,7 odstotka),

Matteo Salvini

naslednica nekdanje močne in zloglasne Lige Nord – Bossijeve avtonomistične Severne lige. Po dolgih in zapletenih pogajanjih sta omenjeni relativni zmagovalki državnih volitev (4. marca 2018) sklenili vladno koalicijo (z 51,4 odstotka glasov). Kljub dogovorni razdelitvi vladnih resorjev je konkretno delo vlade pokazalo, da v njej rasteta moč in vpliv vodje desničarske Lige, ki mu s tem nag-

lo raste tudi nevarna politična moč. Nedavne deželne volitve v Abrucih in na Sardiniji so potrdile močno naraščanje priljubljenosti Salvinija in njegove Lige ter katastrofalen padec Gibanja 5 zvezdic. Kljub temu Salviniju trenutno ni v interesu izzvati krizo zavezništva z Gibanjem 5 zvezdic, čeprav je za to veliko razlogov, saj on z zdajšnjo skupno vlado prestižno upravlja vso državo.

Kdo je pravzaprav Matteo Salvini, ki ga velik del italijanske javnosti dviga v višave, drugi, še večji del pa pošilja k vragu? To je tisti Salvini, ki se je z 18 leti po maturi na klasičnem liceju v Milanu včlanil v separatistično Severno ligo, takrat jo je vodil njen ustanovitelj, politični skrajnež Umberto Bossi. To je tisti Salvini, ki je zapustil študij zgodovine na milanski državni univerzi in postal ulični prodajalec pic in hamburgerjev. Salvini se je s svojimi izzivalnimi nastopi uvrstil med najbojevitejše člane Severne lige. Leta 1997 je neuspešno kandidiral za člana skupščine tako imenovane avtonomne Padanije na listi Komunisti Padanije. Leto pozneje je postal pokrajinski sekretar Severne lige mesta Milano, leta 2001 in 2009 pa je bil izvoljen za poslanca v Evropskem parlamentu.

Med opravljanjem vrste visokih upravnih in političnih funkcij je izzval več političnih konfliktov. Leta 2013 je bil izvoljen v italijanski parlament. Članstvu v rimskem parlamentu se je odrekel v korist svojega intenzivnejšega dela v Evropskem parlamentu.

Leta 1918 je na splošnih volitvah samovoljno kandidiral kot član nove stranke Liga (brez drugega dela imena Nord). Kot izvoljeni poslanec je nameraval sestaviti novo italijansko vlado, v kateri naj bi bili partnerski Berlusconijske stranke (Naprej, Italija) in skrajno desna Mello-nijeva stranka (Bratje Italije). Operacija ni uspela zaradi premajhnega skupnega števila glasov. Vendar pa je Salvini-ju uspelo prepričati Gibanje 5 zvezdic za sestavo skupne vlade, v kateri je on prevzel notranje zadeve.

Salvini ima sebe za doslednega domoljuba, ki mu je domovina vse in ki zavrača vse oblike globalizacije sveta, vključno z migracijami. Evropsko unijo in druge mednarodne ustanove ima za nepotrebne. Njegovi najbolj priljubljeni gesli sta: »Kdor odneha, je zgubljen« in »Veliko sovražnikov – veliko slave!«. Obe gesli sta prevzeti iz besednjaka velikega diktatorja Benita Mussolinija. Matteo Salvini je prepričan, da rešuje domovino vsega zla. Ni mu zoprna novinarska šaljivka, da je on novo sonce nad Italijo. ●

Fašizem v Italiji ni zgolj predvolilna puhlica

// PIŠE: **Marijan Križman**, podpredsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije

Če bo svet dopustil, bodo v prihodnjih desetih letih Italijani večje žrtve totalitarizmov, kot so bili Judje, Slovani, Romi in vsi drugi narodi skupaj. Žrtve strašnega Tita seveda. O Hitlerju ali Mussoliniju kljub stotisočerm italijanskim žrtvam ne rečejo nič in ne praznujejo dneva spomina. Tokrat se je sofisticiranemu italijanskemu propagandnemu stroju vseeno nekoliko zalomilo, Slovincem in Hrvatom (žal samo njim, ker drugje očitno nimajo težav z grozotami izpred 80 let) je malce počil film. A smo vseeno ostali v tetratru absurda.

Italijanski notranji minister Matteo Salvini pa je dejal, da ne razume, zakaj je slovenski premier Marjan Šarec protestiral proti izjavam na slovesnosti v Bazovici. »Ne verjamem, da je otrok, ki ga je ubila nacistična roka, drugačen od otroka, ki ga je ubila roka komunista.«

Najprej je treba razčistiti najpomembnejše: slovenski narod ni nikoli v zgodovini nikogar napadel, vedno smo samo izgubljali ozemlja in ljudi. O dejstvu, da je po drugi svetovni vojni na drugi strani ostal velik del slovenskega življa, italijanski politiki molčijo in se sprenevedajo, češ da so iz druge svetovne vojne izšli kot zmagovalci in da bi jim morala pripasti celotna cona B Svobodnega tržaškega ozemlja.

Antonio Tajani, predsednik Evropskega parlamenta, je v Bazovici, kjer so Italijani 6. septembra 1930 po končanem prvem tržaškem procesu (na sodišču za zaščito države) ob peti uri

zjutraj na gmajni ustrelili Ferda Bidovca, Frana Marušiča, Zvonimirja Miloša in Alojza Valenčiča, ki so se uprli fašističnemu nasilju in samovolji, govoril o genocidu nad italijanskim narodom, o tisočih zmetanih v fojbe, o krvoločnosti Titovih partizanov in še veliko drugih laži, katerim Italijani verjamejo in se resnično imajo za dobre ljudi, »Italijani brava gente«, kot pravi Angelo Del Boca.

Italijanski notranji minister Matteo Salvini pa je dejal, da ne razume, zakaj je slovenski premier Marjan Šarec protestiral proti izjavam na slovesnosti v Bazovici. »Ne verjamem, da je otrok, ki ga je ubila nacistična roka, drugačen od otroka, ki ga je ubila roka komunista,« je dejal na italijanski televiziji. Kazenske ekspedicije fašistov po Sloveniji, pobijanje, požiganje, izgoni v taborišča smrti za Salvinija ne obstajajo in teh mračnih 23 let škvadrizma in fašizma v italijanski zgodovini preprosto ni. Obstaja le Mussolini, ki je delal dobra dela. Prirejeno zgodovino Tajanija in Savinija nadaljuje režiser filma Maximilliano Hermando Bruno »Rosa Istria« – Rdeča Istra, ki so ga prvič predvajali 15. novembra 2018 in nato v izolskem kinu Odeon 22. februarja 2019 v sodelovanju z Unijo Italijanov, ki ji predseduje Maurizio Tremul. Ob številnih protestih občanov, ki filmu očitajo žalitev zgodovinskega spomina, je Maurizio Tremul pojasnil, da so se za projekcijo odločili veliko pred izbruhom polemik zaradi fojbe.

Film govori o dogodkih septembra leta 1943, v času kapitulacije fašistične Italije. Dogajanje se osredotoča na zgodbo istrske študentke Norme Cossetto, ki so jo, kot piše na spletni strani filma, »barbarsko posilili in ubili Titovi partizani«, njena edina krivda pa naj bi bila ta, da je bila Italijanka. Film je na nizki umetniški ravni, dogodke prikazuje enostransko, partizane kot barbare, o fašizmu pa ni ne duha ne sluha. Že večkrat videno. ●

**SVOBODNA
BESEDA**

9-10: Aktualno

dr. Maca Jogan:

O »plemenitih ukrepih« zoper »barbarsko raso«

11-12: V metežu zgodovine

dr. Cvetka Hedžet Toth:

»Domovina je klicala, naj pridejo in – šli so k njej«

14-15: Obletnica

Raul Semenič:

Ameriški bombnik strmoglavil v Blekovskih gmajnah

17-19: Reportaža

Jožica Hribar:

Lažje vozim kolo kot hodim

29-21: Na obisku

Vojko Hobič:

Letala so gorela, nebo je rdeče zažarelo

Fotografija na naslovnici:

Prizor s snemanja slovenskega partizanskega filma Preboj.
Foto: Martin Uršič

SVOBODNA BESEDA je revija ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Tit Turnšek, predsednik

Uredniški odbor: dr. Maca Jogan, Božo Kovač, Mitja Meršol, Franc Štibernik

Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322

elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
svobodna.beseda@zbb-nob.si

Cena: 3 €

letna naročnina: 36 evrov,
trimesečna naročnina: 9 evrov
ISSN 2463-8218.

Transakcijski račun: SI56 0201 0001 8541 225
Davčna številka: SI 84151714
Tisk: Schwarz print, d. o. o., Ljubljana

Občni zbor društva Zeleni prstan Ljubljana

Člani društva Zeleni prstan Ljubljana so se 13. marca zbrali na rednem občnem zboru. Društvo deluje že 25 let in ves čas skrbi za ohranjanje namena in pomena Poti spominov in tovarištva (PST), ki je v svetu enkraten spomenik nedavne zgodovine Ljubljane in hkrati spomenik oblikovane in varovane narave.

V zadnjih 15 letih je društvo s sredstvi članarine in donacij posameznikov in nekaterih podjetij posadilo ob PST 150 dreves. Skoraj 1000 dreves je v tem času posadila tudi Mestna občina Ljubljana, ki je tako nadomestila tudi poškodovana dre-

vesa. Z letošnjimi saditvami dreves bo skoraj v celoti sklenjena celotna aleja dreves, ki simbolično objemajo mesto po trasi, kjer je nekoč tekla okupatorska žica.

Lani je Mestna občina Ljubljana znova postavila tri v letu 1992 nasilno odstranjene jambore ob križiščih PST z mestnimi vpadnicami. Še trije nadomestni jambori bodo postavljeni letos in v prihodnjih letih. Letos bodo tudi dokončno očiščeni in obnovljeni spominski stebri, ki jih je oblikoval arhitekt Vlasto Kopač. V zadnjih letih pa so bile obnovljene vse brvi in klopi ob PST.

Na občnem zboru je bila sprejeta pobuda mestni občini, da tudi uradno poimenuje Park prijateljstva ob 2 kilometrih PST, kjer je ob temeljih nekdanjega bunkerja in spominskega stebra posajenih 30 spominskih dreves. V tem parku bo ob letošnjem dnevu miru v septembru posajeno tudi spominsko drevo ob 75-letnici delovanja Partizanskega pevskega zbora.

Na občnem zboru smo povabili tudi vse člane in prijatelje Poti spominov in tovarištva, da se udeležijo Pohoda ob žici in Teka trojk, ki bosta letos v soboto, 11. maja.

Nuša Kerševan, predsednica društva Zeleni prstan

FIR: Roke stran od Venezuele

Mednarodna federacija upornikov (FIR) – združenje protifašistov je že večkrat pozvala k podpori demokratičnih gibanj v Latinski Ameriki. Spomnimo na široko solidarnost z demokratično izvoljenim socialističnim predsednikom Salvadorjem Allendejem v Čilu, ki ga je 11. septembra 1973 strmoglavila CIA, pa na dogodke v Nikaragvi. Tako FIR nasprotuje akci-

jam samooklicanega predsednika Juana Guaidója in njegovim podpornikom, še posebej ZDA, Braziliji in Kolumbiji ter nekaterim evropskim državam.

FIR in njegove federacije članice obsojajo provokacije nekaterih držav in od svojih vlad zahtevajo, da spoštujejo mednarodno pravo in ozemeljsko suverenost držav. Pozdravljajo pozive Kitajske, Rusije, Mehike, Kube in drugih držav, da se s pogajanjem doseže rešitev notranjopolitičnega konflikta. Obsojajo vse poskuse tujih sil, zlasti Združenih držav, da se vojaško vmešavajo v notranje zadeve Venezuele.

Jan Ukmar

Beli lipicanci navdušili na Prešernov dan

Najlepši beli lipicanci so skupaj s plesnima akrobatkama Dano Avguštin in Tjašo Dobravec na Prešernov dan navdušili obiskovalce Kobilarne Lipica. Dve predstavi Vilinske pravljice o Lipici sta bili razprodani.

Lipicanci so na praznični dan pritegnili tudi samega Prešerna. Delil je fige in svoje stihe, obenem pa naštel približno 4000 obiskovalcev, ki sta jih privabila sončno doživetje kobilarne in posestva Lipice ter prijateljstvo z več kot 300 lipicanci.

Med obiskovalci je bila tudi Erika Koncut, avtorica pravljice O hvaležnem lipicancu z zlatim kopitom. Ta pravljica je najbolj prepričala žirijo prvega literarnega natečaja Kosovelove knjižnice Sežana in Kobilarne Lipica, obiskovalci Lipice pa so jo lahko slišali v pravljичnem kotičku. Drugonagrajena pravljica je Pravljica o Lipici avtorice Veronike Sivka, tretjenagrajena pa Pravljica o Lipici izpod peresa Mance Bizjak. Vse tri pravljicarke so za nagrado prejele nepozabna doživetja v Lipici.

Besedilo: J. A., foto: Kobilarna Lipica

O bazoviških junakih v Tedniku Televizije Slovenija

»Ustreljeni bazoviški junaki so za italijansko državo uradno še vedno teroristi,« je v oddaji Tednik na TV Slovenija dejal zgodovinar Milan Pahor, predsednik odbora, ki ves povojni čas goji spomin na v Bazovici ustreljene slovenske protifašiste. V zanimivi reportaži, ki jo je pripravila novinarka Mirjam Muženič, je tekla beseda tudi o trnovi poti ureditve openskega strelišča. O tem so govorili zastopnika VZPI

- ANPI Duško Kalc in Stanka Hrovatin, tržaška občinska svetnika Valentina Repini in Igor Švab, Karlo Grgič v imenu srenj in jusov ter openski arhitekt Andrej Križnič, ki je izdelal načrt za tamkajšnji spominski park. Dejal je, da bi bilo v popolno in dokončno ureditev strelišča treba vložiti še približno 300 000 evrov. Smo na polovici poti, je dejal Kalc.

V oddaji ni manjkalo ostrih kritik na račun nedavne spominske prireditve ob fojbi, ki je italijanski nacionalni spomenik. Kamnito obeležje na gmajni pri Bazovici bi si po Pahorjevem mnenju gotovo zaslužilo status državne kulturne dediščine.

Peter Pavšič

Tajani ne more iz svoje kože

Predsednik Evropskega parlamenta Antonio Tajani ne more iz svoje kože. Potem ko je z vzklikanjem italijanski Istri in Dalmaciji pri bazoviški fojbi skoraj povzročil mednarodni incident s Slovenijo in Hrvaško, je v oddaji La Zanzara na Radiu 24 hvalil Mussolinija. »Dokler ni sledil Hitlerju v vojni proti vsemu svetu in dokler ni sprožil rasnih zakonov, je bil 'dober državnik'. Kljub temni senci umora Matteottija je naredil veliko pozitivnega. Dal je zgraditi številne infrastrukturne projekte in bonificiral

polja,« je modroval Tajani. V prihodnjih dneh bomo videli, ali in kako bodo te besede odmevale v Evropi. Za zdaj lahko samo rečemo, da Tajani še ni prebral poročila mešane italijansko-slovenske komisije zgodovinarjev, ki sta mu ga po bazoviškem »incidentu« izročila slovenski predsednik Borut Pahor in zunanji minister Miro Cerar – ta je za Tajanija pred časom dejal, da je storil vse, ko se je opravičil za izjave v Bazovici.

Jan Ukmar

29. kongres Svetovne veteranske federacije

V Parizu je od 16. do 18. februarja 2019 potekal kongres Svetovne veteranske federacije, ki ga pripravijo vsaka tri leta. Po uvodni slovesnosti in prebranih poročilih organov svetovne veteranske federacije smo obravnavali dopolnitve in spremembe statuta svetovne federacije, obravnavali in sprejeli pa

smo tudi več resolucij. Potekale so tudi redne volitve funkcionarjev. Predsednik še naprej ostaja Dan Viggo Bergtun.

Letošnji kongres je bil poseben tudi za slovensko delegacijo, ki so jo poleg Zveze borcev sestavljali še ZPVD Sever, ZVVS, ZDVIS in od letos tudi Zveza društev in klubov MORiS. ZZB NOB Slovenije je članica Svetovne veteranske federacije od leta 1994. V njenem imenu sta se kongresa udeležila Marko Pogačnik, ki je bil tudi namestnik vodje slovenske delegacije, in generalni sekretar Aljaž Verhovnik. ZZB po tem kongresu od ZPVD Sever tudi prevzema triletno predsedovanje slovenskemu odboru članic v Svetovni veteranski federaciji.

A. V.

Slovesnost ob dnevu žensk

Mestni odbor ZZB za vrednote NOB Ljubljana je tudi letos v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana ob 8. marcu, mednarodnem dnevu žensk, v Cankarjevem organiziral tradicionalno slovesnost, namenjeno vsem »ženskam, partizankam, babicam, materam, tetam, dekletom«, kot je v pozdravnem nagovoru dejal ljubljanski župan Zoran Jankovič.

Prireditve je tudi letos pripravila Mojca Poredoš, z glasbo so jo popestrili vedno dobrodošli člani Partizanskega pevskega zbora pod vodstvom Mateja Kocena, nastopili so še orkester Glasbene šole Moste - Polje pod vodstvom Ksenje Trovovšek Brlek in plesalke Plesne šole Mojce Horvat, ki so navdušile s svojim dinamičnim plesom v barvitih oblačilih. Vedno aktualne pesmi Ivana Minattija in Svetlane Makarovič je interpretirala dramska igralka Marjana Breclj, v glasbenem delu pa so nastopili še mladi ljubljanski umetniki.

Prireditve so se med drugimi udeležili prvi predsednik Slovenije Milan Kučan z ženo Štefko, predsednik borčevske organizacije Tit Turnšek, nekateri poslanci in zaposleni na Mestni občini Ljubljana. V dvorani je bilo še živčih udeležencev dru-

ge svetovne vojne sicer le še za vzorec, kar je glede na časovno oddaljenost razumljivo, prišli pa so potomci in predvsem potomke borcev za svobodo in graditeljev povojne domovine, ki spoštujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja.

Slavnostna govornica je bila tokrat dr. Vera Klopčič, predsednica Društva Dobrnič. To društvo ohranja spomin na prvi kongres Slovenske ženske protifašistične zveze, ki so ga ženske 17. oktobra 1945 organizirale v kraju Dobrnič v Suhi krajini. Nameni Društva so ohranjanje spomina na družbeno vlogo in delovanje slovenskih žensk v preteklosti, zlasti med NOB, ohranjanje pozitivnih tradicij slovenskega ženskega gibanja, skrb za ohranjanje in pridobivanje gradiva in dokumentacije ter spodbujanje znanstveno-raziskovalnega in publicističnega dela s to tematiko, pa tudi zagovarjanje enakopravnega položaja žensk v družbi, spodbujanje njihovega vključevanja v politično delovanje ter promocija njihovega dela.

J. H., foto: Nik Rovan

Jože Poglajen

Slepomišljenje z volilnimi okraji

Vedno se najde kdo, ki ni zadovoljen z načinom izvolitve poslancev. Zadnji v tej vrsti je državni svet, ki je ustavnemu sodišču podal kar nekaj trditvev, da naš volilni zakon ni skladen z ustavo. Zato, ker so razlike med številom prebivalcev v posameznih volilnih okrajih prevelike, se glasi ena od njih. Razlike v številu volivcev v okrajih so se od leta 1992 iz različnih razlogov res povečale. Tako je imel leta 2014 denimo hrastniški okraj 8301 volivcev, grosupeljski pa kar 30 991 volivcev.

A to ne samo da nima zveze z ustavo, tako rekoč nima tudi omembe vrednega vpliva na izide volitev. Kam pes taco moli, se izkaže v trditvi svetnikov, da so volitve neustavne zato, ker »svojega« poslanca niso dobili v 21 volilnih okrajih (od 88). Skratka, svetniki trdijo, da so volitve neustavne, ker zakon ne omogoča, da bi vsak volilni okraj imel poslanca. Očitno so ustavo zelo površno brali. V njej namreč jasno piše, da je poslanec predstavnik vsega ljudstva, torej ne le ljudstva iz »njegovega« okraja. Odveč je pri tem zapisati, da se v teh trditvah svetnikov skriva obilica neznanja in nepoznavanja razlik med večinskim, kjer so okraji nepogrešljivi, in proporcionalnim volilnim sistemom, kjer pa so odveč oziroma so lahko zgolj tehnični pripomoček za izvedbo volitev. Mimogrede, omenjene ne ravno bistre pobude svetnikov bi lahko prišleli k nizu razlogov, ki zahtevajo ukinitve državnega sveta kot »slepega črevesa parlamentarizma«. A to je že druga zgodba z zelo dolgo brado.

O državnem svetu veliko pove to, da državnim svetnikom, ki med drugim prirejajo posvete o postu s Peterletom v glavni vlogi, ne pride na misel, da bi se spraševali o glavnem problemu naših volitev. To je, zakaj po skoraj dvajsetih letih ni uresničeno ustavno določilo: »volivci imajo odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom« (90. člen, peti odstavek). Zdaj ta vpliv ohranjajo strankarski vrhovi. Pri tem je zanimivo, da je ustavno sodišče svetnikom pritrnilo. Se, pravi, namesto da bi se ukvarjalo z bistvom demokratičnosti volitev, to je z zakonitvijo vpliva volivcev na to, kdo bo izvoljen, so se posvetili preštevanju volivcev v okrajih?!

Vpeljati okraje v sicer proporcionalni volilni sistem se je leta 1992 domislil zdaj že pokojni Franc Zagožen (SLS). Z njimi naj bi, kot je

govoril, preprečili, da bi zlasti podeželje ostalo brez predstavnikov v državnem zboru. Zamisel je dobila dvetretjinsko podporo v tedanji skupščini, čeprav okraji – kot rečeno – nimajo nič skupnega s proporcionalnim volilnim sistemom. Stranke so namreč hitro zavohale priložnost, da si s sistemom okrajev zagotovijo odločilen vpliv na to, kdo z njihovih kandidatnih list bo izvoljen za poslance. V sistemu z volilnimi okraji namreč volivec lahko izbere stranko, ki ji daje glas, tako da obkroži le kandidata, ki mu ga je v njegov okraj postavila ta stranka. Nobene resnične konkretne izbire torej nima in s tem tudi ne vpliva na to, kdo od 11 kandidatov te stranke v volilni enoti bo izvoljen za poslanca. Vrstni red delitve poslanskih mest (sorazmerno odstotku dobljenih glasov v volilni enoti) se določa na podlagi odstotka glasov, ki ga posamezni kandidat te stranke dosegel v »svojem« okraju. Jasno je, da vrh stranke ljudi, ki jih hoče v parlamentu, postavi v okraj, kjer imajo največ volivcev, tiste, ki jih v parlamentu noče, pa v okraje, kjer ima stranka manj privrženecv.

Pred skoraj dvajsetimi leti so v strahu pred uvedbo dvokrožnega večinskega sistema, ki sta ga zahtevala Janšev SDS in takratno SDS zelo naklonjeno ustavno sodišče, v 80. člen ustave dopisali, da morajo imeti volivci – torej ne stranke – odločilen vpliv na to, kdo od kandidatov bo izvoljen. Toda zgodilo se ni nič, v vseh teh letih volilnega zakona niso ustrezno spremenili. In strankarski vrhovi so lahko še naprej pot v parlament trasirali tistim, ki so jih sami izbrali. Novembra lani je zadeva dobila nov zalet, ko je ustavno sodišče od parlamentarnih strank zahtevalo, da v dveh letih odpravijo omenjene z volilnimi okraji povezane neustavne določbe volilnega zakona.

Čeprav so svetniki hoteli nekaj čisto drugega, je ustavno sodišče tako vendarle odprlo možnost za večji vpliv volivcev. Rešitev je že nekaj časa na dlani: volilne okraje je treba preprosto ukiniti in uvesti pravilo, po katerem bi volivec lahko izbral med enajstimi kandidati izbrane stranke. V parlament bi glede na uspeh stranke tako šli tisti njeni kandidati, ki bi zbrali največ teh preferenčnih glasov volivcev. Tovrstni popravek volilnega zakona podpira stroka. Za zdaj o tem tudi v parlamentarnih strankah – če odštejemo SDS – obstaja vsaj načelno soglasje. Toda od tod do potrebne dvotretjinske večine za spremembo volilnega zakona je še daleč.

dr. Martin Premk

Imperialistični vazali

Med svojim obiskom je gospod britanski zunanji minister izustil, da smo bili do leta 1991 »sovjetska vazalna država«. Lahko sicer domnevamo, da je izobraženi britanski gospod zaradi svojega neznanja naredil napako. Ta gospod sicer vodi službo z nekaj tisoč zaposlenimi, ki svojega ministra pred potovanji pripravljajo na njegovo delo, ga usmerjajo, mu svetujejo in tudi pišejo govore.

Če je šlo res za napako zaradi neznanja, potem lahko domnevamo tudi, da je britanska družba na čelu z vlado in ministri, ki imajo večstoletno tradicijo vladanja drugim, v obdobju popolnega razkroja, saj niti najpomembnejši britanski ministri niso več sposobni opravljati svojega dela. Druga možnost pa je,

da je gospod minister opazko o »sovjetskih vazalih« povedal namenoma. Ob tej možnosti se je potem treba vprašati, zakaj bi uglajeni in izobraženi britanski gospod povedal kaj takega. Ker je to prefinjen način za vmešavanje v notranje razmere neke države oziroma družbe in zelo poceni pot za povzročanje notranjih zdrah. Države z imperialistično oziroma

kolonialistično tradicijo to znajo početi in dobro vedo, da je obvladovanje preteklosti tudi obvladovanje sedanjosti, kdor obvladuje sedanjost, pa obvladuje tudi prihodnost. Zakaj torej s takimi izjavami ne bi malo razburkali javnosti, še malo bolj zameglili zgodovinskega spomina ter s tem hkrati še malo pomagali kakšni zavezniški Italiji ali Nemčiji? Ne glede na ta »spodrsrljaj« je zgodovinsko dejstvo še, da tudi sicer zgodovina britansko-slovenskih odnosov ni bila vedno samo rožnata.

Med drugo svetovno vojno so bili Britanci in naši partizani zavezniki proti nacistom. To je bil svetel primer sodelovanja v boju proti nacizmu, vendar so oboji vedeli, da se bo to zavezništvo končalo, takoj ko bo konec vojne. Ob koncu vojne je Velika Britanija iz protinacistične zaveznice spet postala imperialna kolonialna sila, ki je vladala skoraj polovici sveta, čeprav je takrat njen imperij že začel razpadati. Vseeno je še vedno igrala pomembno vlogo v mednarodni politiki in v času hladne vojne ni bila ravno prijateljica Jugoslavije oziroma Slovenije, ne glede na obdobja toplih odnosov in obisk maršala Tita pri britanski kraljici. Našo zgodovino je zaznamovala tudi vloga Velike Britanije ob koncu vojne. Potomci in častilci raznih švabobrancev, pa tudi ustašev, četnikov in kozakov Britancem celo očitajo »izdajo«

ob koncu vojne, ker so zajete kvizlinge vračali tja, od koder so prišli. Pred leti je slovenska desnica celo zahtevala »opravičilo« od Velike Britanije, ker naj bi »nedolžno slovensko vojsko« poslala v smrt. Na srečo so za Veliko Britanijo naši švabobranci ter razni ustaši in četniki še vedno nič drugega kot kvizlingi. Čeprav je švabobransko vodstvo med drugo svetovno vojno računalo na poveljno zavezništvo z Britanci, a oni niso nikoli računali na njih, saj so jih imeli le za del nacističnega vojaškega stroja.

Nič kaj svetle vloge niso Britanci takrat odigrali pri mednarodni politiki, ki se je v obdobju druge svetovne dotikala naših krajev. Takratna britanska politika je šla od kupčkanja s celimi državami in narodi po načelu polo-pol do določanja naših meja vedno v škodo Slovencev. Iz zgodovinskega spomina pa je že čisto izginil »izvirni greh« Velike Britanije, leta 1915

Če bi našim državnim predstavnikom, vključno s trenutnim zunanjim ministrom, ostalo še kaj zgodovinskega spomina ali vsaj samozavesti, bi od uglajenega britanskega gospoda lahko zahtevali opravičilo vsaj za Londonski sporazum, če ne še za kaj drugega.

podpisani Londonski sporazum. S tem sporazumom so si imperialistične Velika Britanija, Francija, Rusija in Italija prisvojile slovensko ozemlje, vodilno vlogo pri pripravi sporazuma so imeli prav takratni svetovni gospodarji Britanci. Tretjina Slovencev je bila s tem sporazumom pahnjena pod italijansko in nato fašistično oblast, dokler jih ni osvobodila partizanska

vojska. Če bi našim državnim predstavnikom, vključno s trenutnim zunanjim ministrom, ostalo še kaj zgodovinskega spomina ali vsaj samozavesti, bi od uglajenega britanskega gospoda lahko zahtevali opravičilo vsaj za »londonski sporazum«, če ne še za kaj drugega. Opravičila jasno ne bi nikoli dobili, saj se tako Britanija kot druge nekdanje ali trenutne imperialistične države ne opravičujejo za svoja početja, saj bi jih to vodilo v brezna brez dna in bi se lahko nekaj naslednjih stoletij samo opravičevale ali pa celo plačevale odškodnine. A to ni naša težava, naša težava je, da državo vodijo ljudje, ki so brez samozavesti in se znajo tujcem le priklanjati.

Po treh desetletjih samostojnosti, ki je zaznamovana tudi z načrtnim brisanjem zgodovinskega spomina na osvobodilni boj in vsako pokončnost, smo šele res postali vazalna država. Postali smo vazali imperializma, saj se naši voditelji le še priklanjajo vsem tujcem. In to dokazujejo vsak dan z uslužnostjo tako Evropski uniji kot Natu, kjer v našem imenu sprejemajo vse odločitve, tudi če so več kot očitno nam v škodo. Da pa se ljudi odvrne od bistvenih težav ali se jim še malo bolj zamegli zgodovinski spomin, je vedno dobrodošel kakšen tak »spodrsrljaj«, kot je izjava britanskega ministra o »sovjetskih vazalih«.

KOMENTAR

Slovenska gospodarska rast

dr. France Križanič

Slovenski bruto domači produkt (BDP) je bil lani za skoraj 3 milijarde evrov ali 7 odstotkov večji kot v letu 2017. Na prebivalca je dosegel dobrih 22 000 evrov oziroma 26 000 dolarjev. Ob upoštevanju inflacije se je v letu 2018 realno povečal za 4,5 odstotka. Tudi v zadnjem lanskem četrtletju je naraščal po dobre 3 odstotke na leto, enako hitro kot v povprečju v letih od 2014 do 2018. Lanski BDP je bil v primerjavi z letom 2008 realno večji za 8 odstotkov, v primerjavi z letom 2013 pa za 19 odstotkov.

Izvoz blaga in storitev je bil lani, merjeno v evrih, za 10 odstotkov večji kot v letu 2017 ter za 56 odstotkov večji kot v letu 2008. Leta 2018 je bil saldo tekočega računa slovenske plačilne bilance pozitiven za 3,4 milijarde evrov (7,3 odstotka BDP). Presežek v zunanji menjavi je začel nastajati, ko so se v letu 2011 pokazali prvi rezultati intenzivne razvojne politike ob slovenskem prevzemanju evropskega razvojnega modela (v žargonu: »črpanje evropskih sredstev«).

Lani so bile bruto investicije v osnovna sredstva realno za skoraj 11 odstotkov, osebna in državna poraba pa po približno 3 odstotke večja kot pred letom. V primerjavi z ravno v letu 2008 so bile lanske bruto investicije v osnovna sredstva realno še za 29 odstotkov manjše, medtem ko je bila osebna poraba za 9 odstotkov, državna poraba pa za slabe 4 odstotke večja.

Lani se je v vsem letu dodana vrednost realno povečala za dobrih 22 odstotkov v kmetijstvu z gozdarstvom in ribištvom, za skoraj 13 odstotkov v gradbeništvu, za 6 odstotkov v strokovnih, znanstvenih, tehničnih in poslovnih dejavnostih, za okoli 5 odstotkov pa v informacijskih in komunikacijskih dejavnostih, v predelovalnih dejavnostih ter v trgovini s popravilom vozil, prometu, skladiščenju in turizmu. V javni upravi z obrambo, v izobraževanju, zdravstvu in socialnem varstvu ter v finančnem sektorju je bila lani dodana vrednost realno za okoli 2 odstotka večja kot v letu 2017. V poslovanju z nepremičninami pa se je dodana vrednost leta 2018 realno povečala le za slab odstotek. Dodana vrednost večine sektorjev je tudi realno že precej večja kot v letu 2008. Izjemi sta finančni sektor (-11 odstotkov) in gradbeništvo (-31 odstotkov).

Anketa, izvedena po metodologiji Mednarodne organizacije dela, za zadnje četrtletje 2018 kaže, da je v Sloveniji 984 000 delovno aktivnih ljudi in 45 000 ljudi brez dela (tudi če upoštevamo neformalne oblike gospodarske dejavnosti). Število delovno aktivnih se je po tej oceni v zadnjem letu povečalo za 12 000 ali za en odstotek, število iskalcev zaposlitve pa znižalo za 15 000 ali za 16 odstotkov. V zadnjem lanskem četrtletju je bila mednarodno primerljiva stopnja brezposelnosti 4,5-odstotna. Število z anketo ocenjenih brezposelnih se je od primerljive ravni na dnu krize (2013) do zadnjega četrtletja 2018 zmanjšalo za 52 000. V tem četrtletju 2018 je bilo na enaki ravni kot v zadnjem četrtletju leta 2008.

Februarja letos so bile cene življenjskih potrebščin za 1,2 odstotka višje kot pred letom. Najbolj so se v tem obdobju povišale cene stanovanja, vode, električne energije, plina in goriva ter cene komunikacijskih storitev (po skoraj 4 odstotke). Cene hrane in brezalkoholnih pijač ter cene alkoholnih pijač in tobaka so se v enakem obdobju povečale za manj kot pol odstotka, medtem ko so cene oblačil in obutve upadle za pol odstotka, cene prevoza pa za skoraj 2 odstotka.

Skupni javnofinančni prihodki so bili lani za 1,4 milijarde evrov ali blizu 9 odstotkov, skupni javnofinančni odhodki pa za 0,9 milijarde evrov ali dobre 5 odstotkov večji kot v letu 2017. V konsolidirani bilanci javnega financiranja, merjeno po denarnem toku, smo imeli 0,7 milijarde evrov (1,5 odstotka BDP) presežka.

Lani so se plače javnih uslužbencev povečale za dobrih 5 odstotkov, transferji prebivalstvu (tudi pokojnine) pa za okoli 4 odstotke. Plačila obresti so upadla za 12 odstotkov. Državni nakupi blaga in storitev

Kljub dobrim rezultatom je treba dodati, da se v našem gospodarskem okolju razmere poslabšujejo. Obseg svetovne trgovine niha. Novembra lani je celo upadel in bil le za slab odstotek večji kot v enakem mesecu leta 2017.

so presejali primerljive v letu 2017 za en odstotek, državne subvencije gospodarstvu za 4 odstotke, državne investicije (tako imenovani kapitalni izdatki) pa za 33 odstotkov.

Kljub dobrim rezultatom je treba dodati, da se v našem gospodarskem okolju razmere poslabšujejo. Obseg svetovne trgovine niha. Novembra lani je celo upadel in bil le za slab odstotek večji kot v enakem mesecu leta 2017. Ankete direktorjev predelovalnih dejavnosti kažejo, da so bila februarja letos izvozna in skupna naročila za 15 odstotnih točk manjša kot pred letom. Indikator spreminjanja ravni povpraševanja so tudi začete gradnje stanovanjskih stavb ter nakupi osebnih vozil. Januarja 2019 so bila v Sloveniji izdana gradbena dovoljenja za 17 odstotkov manjšo površino stavb kot pred letom. Decembra 2018 je bilo prvič registriranih za 7 odstotkov manj osebnih avtomobilov kot v primerljivem obdobju leta 2017. Ob nadaljnjem poslabševanju povpraševanja bodo potrebni ukrepi proticiklične gospodarske politike. Morebitno varčevanje države bo, podobno kot v letih 2012 in 2013, povzročilo le še globljo recesijo.

10. februar – državni praznik

O »plemenitih ukrepih« zoper »barbarsko raso«

Leta 2004 je Italija določila 10. februar za nov državni praznik, dan spomina na fojbe. Izbrala je dan, ko je bila leta 1947 v Parizu podpisana Pariška mirovna pogodba, ki je odpravila rapalsko mejo. Evropskemu parlamentu je bil uradno cilj tega praznika predstavljen kot »spomin na preteklost, da bi se oblikovala nova prihodnost v demokratični Evropi«.

// BESEDILO: dr. Maca Jogan

Ze petnajst let praznovanja tega praznika v sosednji državi se vsestransko krepki izrazito enostranski »spomin na preteklost«, usmerjen v sistematično utrjevanje skrajno negativne podobe »Slavov«. Prav ti »komunistični Slavi« naj bi po koncu druge svetovne vojne (nedolžne) Italijane množično pobijali samo zaradi njihove narodne pripadnosti. Tako po uvedbi praznika v šolah učijo tudi mlade, ki množično obiskujejo fojbe (brezna) na (slovenskem in hrvaškem) ozemlju, ki ga je na letošnji slovesnosti v Bazovici vodja Evropskega parlamenta javno označil kot italijansko.

Ob tako prikrojenem spominjanju in odkritih grožnjah mirnemu sožitju ni mogoče odmisлити celovite podobe preteklosti ter sistematičnega in celovitega vcepljanja prave »visoke civilizacije« slovenskim »domorodcem«. Zato naj z nekaj podatki osvežim spomin na ukrepe, ki kažejo »plemenitost kulture« in uresničevanje »rimske pravičnosti« na Slovenskem od konca prve do konca druge svetovne vojne.

Kljub obetavnim obljubam o izboljšanju položaja Slovencev v primerjavi s habsburško monarhijo so italijanske za-

sedbene oblasti takoj po koncu prve svetovne vojne začele uvajati raznarodovalne ukrepe: od novembra 1918 do konca leta 1919 je bilo predvsem na Sardinijo izgnanih že okoli tisoč Slovencev (učiteljev, duhovnikov, županov). Vsestransko »etnično čiščenje«,

Otroci in ženske v taborišču Kampor na otoku Rabu

uničevanje slovenskega življa (etnocid), se je nadaljevalo in stopnjevalo zlasti za časa fašistične vladavine v skladu z usmeritvijo, ki jo je nedvoumno začrtal Benito Mussolini. Ta je v dveh govorih množici v Pulju leta 1920 (22. februarja in 24. septembra) kriče poudarjal: »V odnosih z raso, kakršna je slovanska, torej manjvredna in barbarska, ne smemo izbrati politike sladkorčkov, temveč politiko palice ... Meje očetnjave morajo biti na Brennerju, na Snežniku in na

Dinari. Prepričan sem, da je pravičnejše žrtvovati 500.000 barbarskih Slovencev in Hrvatov kot 50.000 Italijanov« in »Jadransko morje, ki je naš zaliv, mora za uresničitev sredozemskih sanj priti iz rok nižje, barbarske rase, kakršna je slovanska, v naše roke«. Torej je bil cilj določen, sredstva tudi, njihova raba pa vsakdanja skrb italijanskih fašističnih oblasti.

Italijanske fašistične oblasti so hkrati izvajale vrsto raznarodovalnih ukrepov na vseh področjih in na vseh ravneh: od duhovnega prek gospodarskega do fizičnega nasilja nad posamezniki in ustanovami, društvi. Njihov cilj je bil v kali zatreti izraze narodne istovetnosti. Zato so po letu 1919 nasilno odpravili vsa slovenska imena vasi in mest ter

poitalijančili priimke in osebna imena, celo napise na nagrobnih spomenikih. Tako ni bilo več priimkov Čehovin, Volk, Pahor – če navedem le nekaj priimkov, temveč Cecckini, Lupi, Pacco.

Povsod je veljalo geslo »Qui si parla soltanto italiano« (Tukaj se govori samo italijansko). Od 1920 do 1923 je bil slovenski jezik v celoti prepovedan na vseh področjih javnega življenja, celo v cerkvi. Z Gentilejevo reformo (1923) so zaprli vse slovenske šole. Slovenski

O grozodejstvih za šolskimi stenami je veliko pričevanj, skupni imenovalec vseh pa je brutalno izživiljanje učiteljev in učiteljc nad slovenskimi otroki.

otroci so bili najstrože kaznovani in zasramovani, če niso v šoli in malčki celo v vrtcu govorili italijansko. Učitelji so otroke pretepali, jih zapirali po pouku, če so govorili med sabo slovensko, pa tudi še hujše nasilje ni bilo redko. O grozodejstvih za šolskimi stenami je veliko pričevanj, skupni imenovalec vseh pa je brutalno izživljanje učiteljev in učiteljic nad slovenskimi otroki. Prepričljiv dokaz je zgodba učenke Pavlice iz Branika, ki je edina v razredu pravilno rešila težko matematično nalogo. Ko je učiteljica zahtevala, da pojasni, kako je do rešitve prišla, ji je učenka povedala, da ne zna tako dobro italijansko, da bi lahko to storila. Tedaj pa jo je učiteljica zgrabila,

državljeni v Jugoslaviji (v skladu z 19. členom Pariške mirovne pogodbe).

Zločinsko delovanje italijanskih oblasti se je v času druge svetovne vojne razširilo na novo zasedeno ozemlje (Ljubljansko pokrajino). V tem času »genocidnih dejanj nezaslišane krutosti« (P. G. Parovel) zlasti nad civilnim prebivalstvom sta italijanska vojska in policija pobili nad 6.500 pripadnikov slovenskega naroda, v koncentracijska taborišča pa so odgnali približno 30.000 ljudi; samo v taborišču na otoku Rabu jih je umrlo okoli 1.200. Mnogo teh zločinskih dejanj je bilo maščevalnih in zastraševalnih, ker so se ti »krvoločni« Slovenci uprli nasilju in se vključevali

ki je bil prepričan, da se na Slovenskem »še premalo pobija«, 12. avgusta 1942. leta prenesel svojim podrejenim: »Višja oblastva ne nasprotujejo temu, da bi internirali celotno slovensko prebivalstvo in na njegovo mesto naselili Italijane ..., z drugimi besedami: izenačiti narodnostne in politične meje ...«

Po koncu druge svetovne vojne 750 italijanskih vojaških poveljnikov in fašističnih funkcionarjev, ki so delovali na Slovenskem, nikoli ni prišlo pred sodišče, podobno nürnberškemu. Italija nikoli ni izpolnila obveze (ki jo je nedvoumno določil 45. člen Pariške mirovne pogodbe), da »ukrene vse potrebno, da zagotovi aretacijo in izročitev za namene sojenja: a) oseb, obtoženih, da so zagrešile ali ukazale vojne zločine in zločine proti miru ali človeštvu oziroma so bile pri njih soudeležene«. Zato niti ne preseneča dejstvo, da se poskuša italijanska republika moralno očistiti zločinskih dejanj (zlasti) fašistične dobe s sprevačanjem zgodovinskih dejstev, s čimer iz rablja postaja žrtev (s pravico do moralne in materialne odškodnine, tudi ozemeljske). Na vse to vedno bolj objestno dogajanje pa se slovenski oblastniki (s svetlo izjemo predsednika D. Türka) niso odzvali (ali pa le medlo).

To je le nekaj zgodovinskih dejstev, ki osvetljujejo uničevalsko totalnost italijanskih utrjevalcev »plemenite civilizacije« zoper barbarstvo (Slovencev). Ta dejstva nikakor niso dovolj navzoča v skupnem slovenskem zgodovinskem spominu, da o njihovem obstoju v sodobni italijanski (in evropski) zavesti niti ne govorimo. Verjetno pa tudi to ni naključje, temveč izraz oživljene moči tiste manjšine, v imenu katere se je 8. junija 1941 nekdanji ban kot predstavnik sosveta (konzulte) za Ljubljansko pokrajino zahvaljeval velikemu vodji za »plemenite ukrepe, ki ste jih prešinjene s toliko človeške in rimske pravičnosti storili« za slovenski narod. Za zveste naslednike te manjšine je narodnoosvobodilni boj zločin. »Krvoločnost Slovencev« v odnosu do pravih nosilcev kulture znotraj in zunaj meja je s tem potrjena kot njihova ključna značilnost. Tako se dvoje sosedskih sprevačanj zgodovinskih dejstev lepo ujema in vzajemno krepi. Ali lahko ob takšnem »spominu na preteklost« z zaupanjem zremo v »novo prihodnost v demokratični« Sloveniji in Evropi? ●

Pripis: Nekoliko daljši prispevek je bil napisan 9. februarja 2009, poslan v objavo dnevnikoma Delo in Dnevnik ter v Mladino, a ga nobeno občilo ni objavilo.

Morilec Alojz Cafuta (levo) in Peter Križaj, belogardistični kurat pri Sv. Urhu.

potegnila pred tablo in jo z glavo silovito butala ob tablo. Pa ta primer ni edini in tudi ne naključen.

Nasilno iztrebljanje slovenstva ni ostalo le pri krutih kaznovanjih otrok, temveč se je vpletlo v vse pore življenja. Ob tem, ko so bila prepovedana vsa slovenska kulturna in izobraževalna društva ter ukinjen ves slovenski tisk (1927), so italijanske oblasti z gospodarskimi ukrepi dobesedno uničile na tisoče gospodinjstev in s tem povzročile množičen eksodus. Do začetka druge svetovne vojne je moralo v drugih državah, zlasti v Argentini, poiskati kruh okoli 30.000 primorskih Slovencev, v Jugoslavijo pa jih je pribežalo okoli 70.000. Ob tem je treba poudariti, da je šlo za prisilni eksodus in ne za svobodno in s propagando podprto izbiro, kakršno so imeli po drugi svetovni vojni italijanski

v narodnoosvobodilni partizanski boj. Vse okupatorsko delovanje je potekalo po prvotnem načrtu, ki ga je Benito Mussolini na posvetovanju vojaških poveljnikov v Gorici 31. julija 1942 še dopolnil: »Ta dežela se je tako izrodila, da bo treba strupeni sad pokončati z ognjem in mečem ... Storili bomo tako, kakor je Julij Cesar z nepokorno Galijo: požgal je uporne vasi do tal, poklal vse moške ali jih pobral v vojsko, ženske, starce in otroke pa je odpeljal v suženjstvo daleč od doma ...« Ob podpori množični izselitvi slovenskega prebivalstva (da bi na izpraznjeno območje prišli Italijani) je takrat tudi odločno povedal: »Nisem proti množični preselitvi prebivalstva ... Ta ljudstva si bodo zapomnila, da je zakon Rima neupogljiv. Ukazujem izvajanje tega zakona ...« Ta ukaz je poveljnik XI. armadnega zbora Mario Robotti,

V planinah med vojno nastajala čudežna junaštva

»Domovina je klicala, naj pridejo in – šli so k njej«

Miško Kranjec (1908–1983) je v romanu v štirih knjigah z naslovom *Za svetlimi obzorji* pisal o tem, kako so v planinah med vojno nastajala čudežna junaštva. Nekaj romantičnega je spremljalo to dogajanje in iz »samo pet nas je bilo« je nastajala sila, ki je privlačila mnoge, imenovala pa se je partizanstvo.

// BESEDILO: dr. Cvetka Hedžet Toth // FOTO: arhiv SB

Iz majhnega izvira je nastajal potok, ki se je spreminjal v čedalje bolj drveči hudournik, in njegovo bobnenje se je slišalo po vsej slovenski zemlji. Bil je to klic k upor v imenu življenja, ki je zaklicalo, da je življenje treba ohranjati, in z vso naravno prasilovitostjo je boj za preživetje predvsem in najbolj zaupnica življenju samemu in pravici vsega, kar biva, do obstanka in preživetja tu, na svoji zemlji.

Nasilju je sledila sila, ki se je znala boriti kot en sam človek, nastajalo je junaštvo, ki je spominjalo na starogrške heroje, ki so izzvali k soočenju celo same bogove, in heroji so bogove ukani. Mladi komunisti s svojim neizmernim, toda z vsem prizemljenim idealizmom so kot magnet vplivali na prostovoljni dotok mladih ljudi v gozdove, visoko v gore, in mladina je prihajala, delavci, kmečki fantje, študentje. Nihče od njih se zaradi svoje poštenosti ni hotel ukloniti sovražniku. Rojevalo se je

nekaj, kar je ostalo nepremagljivo vse do danes, in sicer trajna dediščina, tisočletna in celo večna.

Najprej je tu domovinska ljubezen, ki je »brstela tisoč let« in sčasoma postajala čedalje bolj revolucionarna. Da ne bo nesporazuma: revolucionarnost zmora samo narod, ki ima v sebi najbolj prefinjene etične čute za pravičnost in poštenost in jih tudi neguje kot svojo, narodovo, ponotranjeno vrednoto. In ta slovenska revolucionarnost je čedalje bolj prehajala v domovinsko ljubezen, enkratna, neločljiva celota, ki zadržati kolaboraciji ni šla v račun in je sramotno šla »v golo donosno sodelovanje s sovražnikom«.

Moč ali celo premoč sovražnika gor ali dol! Partizani so jo razbijali iz »silovitosti zased in nenadnih napadov«, nepričakovano, z juriši. Nemški esesovci so se te silovitosti zelo bali. Domovinska ljubezen je sprožala srčnost in z vso močjo mladostne samozavesti

in zanosa je upor pomenil, da morajo fantje sovražniku odvzeti vsako puško, »iztrgati iz njegovih rok prvo brzostrelko, prvi mitraljez, prvo granato, dokler ta granata nekega dne ne bo razbila sovražnikovega tanka«. Stisnjena pest je postajala jeklena.

Nepremagljivo partizanstvo

Udarne sila in moč junaštva sta bili vsak dan bolj izraziti, partizanstvo je postalo nepremagljivo, neuničljivo. Naraščal je

Udarne sila in moč junaštva ta bili vsak dan bolj izraziti, partizanstvo je postalo nepremagljivo, neuničljivo. Naraščal je sloves njegovega junaštva, ki je »spodbujalo še druge k srčnosti in ki je mlade ljudi s silo vetra ponesel v gozdove.

Prihod partizanov v osvobojeno Ljubljano

sloves njegovega junaštva, ki je »spodbujalo še druge k srčnosti«, ki je mlade ljudi s silo vetra ponesel v gozdove. »Bilo je, kakor da veter raznaša slavo slovenskega partizana po slovenskih domovih, po vaseh, mestih do slehernega človeka in budi v njem hrepenenje, da bi se tudi sam bojeval za prostost zaslužnjene domovine in postal tak junak.« Seveda je vse to privlačilo, navduševalo in Miško Kranjec v svojem partizanskem romanu poudarja, da se je ne glede na vse številne strahote, ki jih je okupator »počel nad slovenskim človekom, partizanstvo odelo v čar romantike, ki je opajala kakor stare ljudi tako otroke: vojaška ‚sposobnost‘ se je raztegnila navzdol do desetega leta, navzgor do skrajne človekove zmogljivosti, kakor tudi sta se ‚fronta‘ in partizanstvo raztegnila po družinah vse do mest, kjer je ▶

sovražnik pred njim običal v slepi ulici, dokler ni začel z množičnim iztrebljanjem, ko mu več ne pobijanje posameznikov ne požiganje posameznih hiš ni nič pomagalo.«

Gozdovi in gore so bile naravno zavetje, od koder so napadali, nepričakovano, presenečali z zasedami in se v trenutku umaknili brez sledi. Razmerja sil so bila osupljiva, toda vojaška premoč ni utišala junaštva, junaki so se ravnali po

Partizan Miško Kranjec

zgledu, da je vsak borec »rasel sam od sebe v heroja«. Ta taktika še ni bila zapisana v knjigah in ne v vojaških učbenikih, zelo očitno »neuporabna za klasične vojske tega sveta, laškim oficirjem v začetku v posmeh in nazadnje v hudo jezo«, kajti vsa vojna teorija je bila suta. Obrambni mehanizem preživetja je zahteval »premetenost, iznajdljivost in drznost« in zmagovala je naravna nadarjenost. Partizanski udarci v polno so bili kot zmagovito presenečenje. Ta bojevitost ni poznala miru in omahljivosti, še narava se jim je poklonila in jim omogočala zavetje.

Spodbuda k srčnosti

Na koncu so se oglasile doline, vabile so jih, da iz visokih gora pridejo še k

njim, kjer so ljudje in hiše. In res, nekoga dne se je ta bojevita srčnost organizirala v odrede, brigade, divizije in prišla kot organizirana pest ljudstva med svoje ljudstvo. Legendarni partizanski komandanti so skupaj s svojimi borci ljudem pokazali, da iste roke in njihovi prsti lahko orjejo, žanjejo, streljajo z mitraljezom in igrajo na harmoniko. Ta srčnost je osupljiva, in ko se ta generacija zdaj fizično poslavlja od nas, jo doživljamo na partizanskih proslavah in mitingih, in vnuki z žarečimi očmi na pohodih vztrajajo tako kot njihovi stari starši, kajti srčnost boja za pravičnost krepi vero v bivanje, v življenje.

Divizija odhaja, brigade so krenile na pot, bataljon za bataljonom, spredaj so zastave in harmonike pojejo, prihajajo ljudje, odhajajoče pozdravljajo, ponujajo prigrizke, pijačo, kolač kruha, pogache, dobro domače žganje in matere ljubeče stiskajo k sebi še ne desetletne fantke, da ne bi še oni odšli skupaj s svojimi starejšimi brati. Enemu je le uspelo in se je pozneje izkazal kot izjemen kurirček. »Borci z lahkotnim, skoraj poskočnim korakom stopajo za velikimi cilji, za ukazom, ki jim ga je naložila zgodovina.« In ta jim je naložila mnogo, noben borec ne misli aktivistično, ampak »preprosto, vsakdanje: odhajajo osvobajati še neosvojenе slovenske dežele, nesejo prostost zatiranim ljudem ... odhajajo s čistim srcem, z visoko zavestjo, z zavzetostjo«, ki je tolikšna, da prav nobeden ne bi šel nazaj, kljub temu da je to pot negotovosti, trpljenja in za mnoge konec njihovih življenj. Pogledi kljubujejo in dopovedujejo, da je vseeno, kje človek pade za domovino. Vemo, da bodo omahnili, mnogi, premnogi.

Domovina je klicala, naj pridejo in – šli so k njej: »Oglasi se partizanska pesem. Noge se poskočno vzdigujejo, še ne utrujene, ko da poplesujejo, rdeče rute okrog vratov žarijo, po koloni zazveni smeh.« Brigade gredo in odhajajo, spet se oglasi harmonika, kot da vojne ni več, in »ta veseli sprevod gre samemu soncu naproti«. Sonce je prastari simbol pravičnosti, s svojimi žarki vse presvetli do kraja, do poslednjih temeljev, in prav vse je vidno in prosojno do vseh potankosti, kajti ni delne pravičnosti. In ravno v imenu pravičnosti jih je domovina klicala »in stopili so na dolgo pot«, ta pa je za nas danes večnost, ki jo bomo trajno negovali kot ljudskost, kot srčnost na vsakoletnem spominskem pohodu, srčnost. Ta je kot spodbuda k življenju, ki ga danes živimo mi in ki ga bodo živeli naši zanamci. ●

Nenavadna bitka med drugo Spopad ZDA in

Za sovjetske enote, ki so korakale proti Nišu na jugu Srbije, se je 7. november 1944 začel kot čisto navaden dan. Rdeča armada in partizani so le malo pred tem osvobodili Beograd in nadaljevali uspešno ofenzivo po Balkanu. Poleg tega so Sovjeti praznovali 27. obletnico oktobrske revolucije in četa se je pomikala v vrsti ob slavnostnih praporih in glasbeni spremljavi.

Naenkrat pa je slavnostno razpoloženje v koloni prekinilo na desetine neznanih letal, ki so se pojavila na nebu. Najprej se je to zdelo čudno, saj nemško letalstvo na tem območju ni delovalo. A Sovjeti so si kmalu oddahnili, saj so prepoznali, da so nad njimi zavetniška ameriška letala Lockheed P-38 Lightning. Nato pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega.

Ameriška letala so začela streljati na sovjetske vojake, ki so začeli šokirani bežati in si iskati zaklon. Mahali so z rdečimi zastavami in obupano poskušali pilotom pokazati, da gre za prijateljski ogenj. A nič ni pomagalo. Rdeča armada ni imela druge možnosti, kot da pripravi protiletalske topove in v nebo pošlje lastne lovce. Začela se je ena najbolj čudnih bitk druge svetovne vojne.

Letalska bitka

Incidenti s prijateljskim ognjem med Sovjeti in Američani so se sicer med vojno redno dogajali. Lovci P-38 so bili precej podobni nemškimi izvidniškim letalom FW-189, zato jih je mnogo padlo pod streli sovjetskih protiletalskih topov. A nikoli poprej nobena pomota ni terjala toliko smrtnih žrtev kot tale, ki se je zgodila tega usodnega dne pri Nišu.

Letalski napad na nemočno sovjetsko kolono je terjal 27 smrtnih žrtev, vključno z nekim generalom, 37 ranjenih in 20 uničenih vozil.

Ko je napad opazila sovjetska protiletalska obramba, ki je bila nameščena

svetovno vojno

Rusije nad Jugoslavijo

na bližnjem letališču, je takoj streljala na ameriške lovce. Ti so nato preusmerili pozornost na letališče in ga napadli. Tam so ubili še dodatne štiri sovjetske vojake.

Nad letališčem so Američane prestregli sovjetski lovci in začela se je prva letalska bitka med ZDA in Sovjetsko zvezo v zgodovini. Žrtve tega 15-minutnega spopada so bili štirje sovjetski lovci Jak-3 in Jak-9 ter trije ameriški lovci P-38.

»Napadi lightningov so prenehali šele potem, ko se je kapetan Koldunov ob tveganju, da ga sestrelijo, približal vodilnemu ameriškemu letalu in mu jasno pokazal oznake na trupu,« je zapisal general Aleksej Antonov v pismu Johnu

ja, vendar je skupina lovcev zaradi navigacijske napake poletela sto kilometrov preveč proti vzhodu, kjer je ravno takrat korakala sovjetska kolona, ki so jo nato zamenjali z nacistično vojsko.

Poleg vodstva ameriških zračnih sil se je v imenu ameriškega predsednika Franklina Roosevelta Sovjetom opravičil tudi veleposlanik W. Averell Harriman.

Pozaba

Bitka bi lahko prerasla v velik škandal in precej zaostri la napetosti med Sovjetsko zvezo in ZDA. A tega si na predvečer zmage v vojni seveda niso želeli

Deanu, vodji ameriške vojaške misije v Sovjetski zvezi (Jurij Rubcov v knjigi Generalova resnica 1941–1945, Moskva, 2012).

Ko so ameriški piloti spoznali napako, so takoj končali napad in zapustili območje.

Usodna napaka

Vpleteni strani sta brez oklevanja začeli preiskavo incidenta. Ameriška stran je brez izmikanja takoj priznala svojo krivdo. Dejanski cilj ameriških letal je bila skupina nemških enot blizu Novega Pazar-

ne eni ne drugi, zato se o zadevi ni več razpravljalo. Dodaten razlog za tišino je bil ta, da nihče ni hotel z obešanjem incidenta na veliki zvon »hraniti« Hitlerjevega propagandnega stroja, ki bi zagotovo pograbil priložnost, da izkoristi spor med zavezniki.

Ameriško in sovjetsko letalstvo sta dobili grenko lekcijo. 26. novembra so določili trdne meje med območji operacij enih in drugih zračnih sil, da se takšni dogodki ne bi več ponavljali. ●

Boris Jegorov – Russia Beyond

Listki

*Ljubljana vsa je v led okovana
in smrtno blede od snega.
Ljubljana, žrtev Talijana,
ponižana in žalostna.*

*A danes se kot vonj razliva
spomin na njega v bridki mraz,
ki sto že skoraj let počiva
in vendar vedno vodi nas.*

*Ležali cveti so, trakovi
ob kipu mu za smrtni dan,
osvojevalec pa surovi
jih zgrabil je in vrgel stran.*

*A kaj bi pevcu danes cveti,
ko vidi kot plevel iz leh
svoj rod iztrgan grudi sveti
in pomendran po tujih tleh!*

*In kaj bi danes njemu traki,
ko vidi z večnimi očmi,
da preko prs rdeči znaki
lijo' se ljudstvu od krvi!*

*po stranskem sem samotnem potu
se v misli te zapredala,
ko sem v snegu, tik ob plotu,
pri listu list zagledala.*

*Kot rožce bi mokro cvetelo
nad skorjo nizkega snega,
sem gledala na listke bele,
pobožno jih nabirala.*

*Besede njega blagoglasne
so govorili z njih zvesto,
in vedela sem: v čase jasne
pod mile zvezde vodijo.*

*Besede, zdaj po revnih listih
skrivaj raztresene za plot,
vzplamtele bodo v časih tistih,
ko prost bo ta teptani rod.*

Lili Novy

(Slovensko pesništvo upora.
knjiga 3, stran 541)

Zgodilo se je 25. februarja 1944 na območju Logatca

Ameriški bombnik strmoglavil v Blekovskih gmajnah

25. februarja letos je minilo 75 let od strmoglavljenja 25 ameriških bombnikov B-24 nad Evropo. Eden izmed teh liberatorjev je svojo pot tragično končal na območju Logatca. Njegove desetčlanske posadke smo se na obletnico spomnili s komemoracijo ob spomeniku kulturne dediščine, ki smo ga v njihov spomin postavili pred petimi leti.

// BESEDILO: Raul Semenič // FOTO: Renata Gutnik

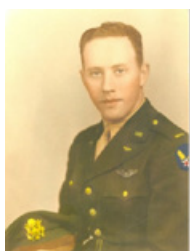
Zgodba – sestavljen sem jo s pomočjo uradnih poročil ameriške vojske in nemških zračnih sil, uradno zabeleženih pričevanj preživelih članov posadke in obdukcijskih poročil – je izrazito posegla v življenje Logatčanov in desetih Američanov. Začela se je v ameriškem letalskem oporišču v italijanskem mestu Gioia del Colle 25. februarja 1944. Izbrane posadke vseh štirih eskadrilj 451. bombne skupine, ki je spadala v 15. ameriško zračno silo, so vrgli pokonci ob pol treh zjutraj. Letalci so morali biti v pol ure na zajtrku, po njem pa so se sešli v vojni sobi. Tam jih je čakala z zaveso prekrito tabla, na kateri je bila zapisana tarča tistega dne. Ko je častnik odgrnil zaveso, je 320 letalcev zajelo sapo in se

Ameriški častniki so z mirnim tonom letalcem povedali, da lahko na poti pričakujejo vsaj 200 Messerschmittovih lovskih letal tipa 109, ki bodo vzletela iz oporišč v Italiji, južni Nemčiji in nekdanji Avstriji ter jih napadala. Tarčo v Regensburgu je branilo 600 težkih protiletalskih topov, postavljenih v več koncentričnih krogih okoli mesta. Bombnike so sicer spremljala ameriška lovška letala, vendar ne do Regensburga. Na zadnji tretjini poti proti tarči so ostali prepuščeni lastni obrambi.

Tisti dan je bila njihova pot začrtana od oporišča Gioia del Colle čez Split in potem naravnost čez sredino Jadrana preko italijanske obale jugovzhodno od Benetk, čez Bolzano, nato pa čez prelaz Brenner naravnost do tarče Regensburg.

Mesto padca v Kotlicah in uničeno letalo, poleg njega je spredaj krsta. Fotografijo je septembra leta 2014 objavil Michael Roush v Facebookovi skupini 451st Bomb Group, 724th, 725th, 726th, 727th Bomb Squads, 15th Army Air Force, s pripisom, da gre za kraj strmoglavljenja Double Trouble, fotografija je bila posneta 7. marca 1944.

Pries

Tokarski

Varga

Scafidi

McCord (sredina)

Koslow

Cottrell

Gerrity

Abernathy

Evens

v strahu zgrozilo, ko so zagledali ime tarče – Regensburg. V tem mestu so za nemško vojsko proizvajali zloglasna letala Messerschmitt.

Za letalo s serijsko številko 41- 29244 z imenom Double Trouble se je načrt spremenil že takoj, ko je preletelo obalo blizu Trsta. Double Trouble je letel v

vodilni skupini. Ob 10.38 so iz italijanskega Maniaga vzleteli nemški lovci in ob 11.25 silovito napadli formacijo liberatorjev. Že ob prvem napadu kar 25 nemških lovskih letal je bil Double Trouble zadet tako v sistem za pretok goriva kakor v hidravlični sistem. Zadetek v vitalni del letala v trupu je povzročil silovit požar. Deset minut pred tem so se letalci po interkomu med seboj še pogovarjali, od prvega strelskega napada dalje pa se strelec spodnje kupole Steve Varga, strelec v trupu desno in radijski operater Joseph J. McCord, strelec

v trupu levo Salvatore P. Scafidi in repni strelec Thaddeus S. Tokarski niso več oglasili.

Naslednje minute so bile za člane posadke peklenske. Letalo je gorelo, bilo je nestabilno, hkrati pa je izgubljalo hitrost in višino. V normalnih razmerah je bila potovalna hitrost nalo-

ženega letala v povprečju 346 km/h, večinoma pa so na misijah leteli na višini 8500 m.

Pilot Edwin H. Pries je z alarmom ukazal članom posadke takoj zapustiti letalo. Navigator James W. Cottrell je s sistemom za odmet bomb v sili odvrigel neaktivirane bombe. Z ročnim gasilnim aparatom je pogasil svoje in pilotovo padalo in še enkrat sprožil alarm. Bombarder George A. Evens je poročal, da je izskočil z višine 5000 metrov. Ob doskoku se je poskušal izogniti zgradbi in se pri tem poškodoval. Pristal je na strehi shrambe za led takratnega hotela Kramar. Za njim je, prav tako skozi odprtino prvega kolesa, izskočil tudi nosni strelec Don T. Abernathy, ki si je ob doskoku izpahnil koleno.

Medtem ko sta goreče letalo zapuščala Evens in Abernathy, je Harold Koslow – inženir, ki je bil tudi strelec v zgornji kupoli, opazil, da se pilot Pries ne pripravlja na izskok. Imel je okrvavljen

obraz, čeprav poškodbe niso bile tako hude, da ne bi mogel izskočiti. Koslow in kopilot Frank R. Gerrity sta ga pozvala, naj vendarle izskoči, a je to odklonil. V srednjem in zadnjem delu letala so bili še štirje letalci. Z repa je bilo zaznati samo še streljanje Tokarskega. Pries se je odločil narediti vse, da reši preostale člane svoje posadke. Poskušal je vključiti avtopilota, saj bi se s tem letalo vzravvalo, letalci bi tako lahko varneje izskočili, lažji pa bi bil tudi zasilni pristanek.

V času pilotovega reševanja letala so se iz prvega dela letala reševali še trije člani. Koslowa sta skozi zgornjo loputo na plano potisnila Gerrity in Cottrell. Gerrity je skozi isto loputo potisnil še Cottrella. Cottrell je z nogo nesrečno zadel ob delujoč propeler motorja. Ta mu je zarezal tako globoko v gleženj, da je stopalo skoraj odpadlo. Že tako je imel ranjeni obe nogi, ker so mu jih nemški lovci med napadom prestrelili. Pozneje sta ga Gerrity in Koslow našla nezavestnega ležati v okrvavljenem snegu.

Gerrity je najprej nameraval izskočiti skozi bombni prostor, a se je premislil, saj je bil ta v plamenih. Stekel je nazaj v pilotsko kabino, se vrgel na svoj sedež pripravljen, da strmoglavil skupaj z letalom, a mu je pilot spet zavpil, da mora takoj izskočiti. Pognal se je nazaj v bombni prostor in izskočil, a se je zataknil ob pohodno brv na sredini. Takoj zatem je letalo poskočilo in Gerrity je padel iz njega, sprožil padalo in pristal. Ob pristanku na Logaškem polju si je poškodoval hrbet, saj je bilo za varen doskok prenizko.

Letalo se je približevalo tlom. Trije messerschmitti 109 so se spravili nanj. Tokarski je do konca ostal v svoji repni kupoli in streljal nanje, dokler dva lovca nista na hitro zavila navzdol in odletela, enega pa je zadel tako, da je pozneje strmoglavil v Loški dolini pri Cerknici. Nemški pilot je izskočil. Prestregli so ga domobranci in ga vrnili Nemcem. Logaški domobranci so ujeli tudi vseh pet preživelih ameriških letalcev. Najprej so jim pobrali vse, kar so imeli vrednega na sebi, tudi tople letalske jakne, zatem pa so jih predali Nemcem, ti pa so jih kot vojne ujetnike zasliševali in poslali v nemška taborišča.

Ameriški bombnik je ob 11.40 treščil na območje Kotlic. Oba strelca v trupu letala sta bila najverjetneje mrtva že ob prvem streljanju nemških lovskih letal, zajel pa ju je tudi ogenj. Ob obdukciji pilota vzroka smrti niso našli, pripisali pa so ga padcu letala. Poškodb ni imel

veliko. Njegovo telo, ki naj bi ga našli v sedečem položaju pred letalom, ni utrpelo opeklin, je pa bilo oropano osebnih predmetov in oblačil. Podobno se je zgodilo z drugimi mrtveci. Zobne kartoteke vseh desetih članov posadke dokazujejo, da zlatih zalivk niso imeli, zato jim teh roparji niso mogli izruvat, so se pa okoristili s prstani in drugimi osebnimi predmeti ter oblačili in seveda z orožjem na letalu. Pilotov prstan je ameriški obrambni ataše leta 1950 izsledil pri enem izmed logaških domobrancev, ki je prebegnil v Argentino, a je ta brezsravno zahteval, da ga pilotova mati odkupi.

Vseh pet mrtvih letalcev je bilo šele po sedmih dneh pokopanih, pa še to zunaj pokopališča v Dolenjem Logatcu. V teh sedmih dneh so domačini kljub razpadajočim truplom mrtvih letalcev v bližini brez kakršne koli pietete odnašali iz razbitine letala vse, do česar so se prebili. Na koncu ni od letala ostalo nič.

Vseh pet zabojev s trupli so 23. oktobra 1946 predstavniki ameriške države odkopali in prepeljali na ameriško vojaško pokopališče v Beogradu. Tam so jih k počitku položili drugega zraven drugega. Na grobove so postavili lesene križe. Konec leta 1947 in v začetku leta 1948 so jih odkopali in izvedli postopke identifikacije. Po potrjenih identifikacijah so krste s posmrtnimi ostanki zapečatili in jih poslali na ameriško vojaško pokopališče v italijansko mesto Nettuno, kjer so počakale na odločitve svojcev o tem, kje naj pokopljejo njihove umrle. Na ameriškem vojaškem pokopališču v Firencah so k zadnjemu počitku položili tri, McCorda, Vargo in Scafidiya. Krsti Priesa in Tokarskega sta bili pospremljeni v ZDA. Pries je bil pokopan na domačem pokopališču v Waverlyju, Tokarski pa na nacionalnem pokopališču Beverly v okrožju Burlington.

Celotno zgodbo sem po 15 letih raziskovanja strnil v knjigi z naslovom 41-29244. V Parku vojaške zgodovine v Pivki pa je od 9. junija 2016 dalje na ogled največja tovrstna stalna razstava v Sloveniji z naslovom Do pekla in nazaj. Razstava obsega informacije o vseh ameriških letalih, ki so med drugo svetovno vojno treščila na slovenska tla. Izmed vseh so posebej predstavljena štiri letala, katerih posadkam v spomin smo raziskovalci v letu 2014 postavili spomenike in obeležja. Med njimi pa je še posebej izpostavljena do zdaj najbolj temeljito raziskana zgodba, zgodba posadke Double Trouble. ●

Posodobitev ZZB

Gojenje tradicij NOB

Sodobna slika sveta kaže, da procesa globalizma in pluralizma naglo in globoko spreminjata navade, oblike in razmerja medčloveških in mednarodnih odnosov, ki povzročajo korenite družbene in tehnološke prenovе, tako da se poraja novo obdobje civilizacije.

Tudi družbene organizacije so poklicane, da odgovorijo na zahteve novih časov tako, da svoje naloge in programe ustrezno prilagodijo svojim potrebam. To velja tudi za ZZB. Menim da je velik problem naše posodobitve, kako uskladiti gojenje tradicij NOB s sodobnimi življenjskimi vprašanji. Predvsem da na številnih množičnih proslavah ne ponavljamo podrobno, še manj pa povečujemo spomin na proslavljajoči dogodek, temveč ga moramo prikazati kot bogato zgodovinsko izkušnjo, ki naj nam služi pri reševanju sodobnih problemov.

Prav tako je treba posodobiti vrednote NOB in poudariti tiste, ki so pomembne za današnjost, kot so človeške pravice, enakost, solidarnost, humanost in vse tisto, kar danes grozi našemu preživetju. V ospredje stopajo nova žgoča družbe-

na vprašanja, kot so suverenost, populizem, sovražni govor, neofašizem, rasizem in nasilja vseh vrst. Nanje mora ustrezno odgovoriti tudi naša organizacija v povezavi s KODVOS.

Glede na 70-odstotni prenos svoje suverenosti na EU in NATO se mora ZZB tesneje povezati in sodelovati z njihovimi veteranskimi organizacijami in zvezami. Pri tem je treba izkoristiti naše vojni zavezništvo, tako da z obujanjem skupnih vojnih dogodkov spodbujamo skupne vrednote protinacifašističnega boja. Danes se je mnogokrat treba skupaj spopasti z izkrivljanjem zgodovinske resnice o drugi svetovni vojni, ki jih širi skrajna desnica. Dosežki sodobne civilizacije s pojavom informatike, kibernetike, »pametne družbe« in vsega, kar tako naglo spreminja naše življenje, bodo v prihodnje zahtevali ustrezno prilagajanje in posodobitev ZZB.

Vsa ta vprašanja so danes problemi vseh slojev in ideologij, družbe in politike ter od sedanje generacije skupno z ZZB zahtevajo ustrezno posodobitev. ●

Marko Vrhunec

Partizanovi čevlji

*Prezebli, skoraj zmrznjeni
prsti na nogah,
ledeno mrzli mitraljez,
še obutev prezebla.*

*Spimo na ležišču iz smrečja,
skupaj z mitraljezom.
Sezuti stiskamo obutev k sebi,
da se ponoči pregreje
in v jutru, se nam zahvali
za gostoljubje noči.*

*Zdaj čevlji spregovorijo,
pregreti z našimi telesi ponoči.
Hej, obujte nas,
dan se je začel, pohod
zdaj vas bomo mi grel in nosili,
skupaj z mitraljezom,
vse tja do večera,
do pozne noči.*

Cvetka Hedžet Tóth

POSTANITE ENERGETSKO SAMOOSKRBNI

Sončna elektrarna na ključ

Zakaj se odločiti za investicijo v sončno elektrarno?

- ✓ dolga življenjska doba (30 let in več),
- ✓ 10-30 let garancije na posamezne sestavne dele in 3 leta na izvedbo,
- ✓ možnost pridobitve subvencije Eko sklada v višini do 20% stroškov naložbe,
- ✓ investicija se vam povrne v 8-10 letih,
- ✓ zanesljiv nadzor znotraj aplikacije,
- ✓ možnost rednega vzdrževanja s paketom SAMOOSKRBNA BREZSKRBNOST.

 SONČNI PLUS

www.energijaplus.si • 080 21 15

 ENERGIJA PLUS

Oblikovala ga je kolektivna izkušnja v partizanih

»Lažje vozim kolo, kot hodim«

»Odkrito priznam, da postajam vedno bolj nestrpen do skrajne desnice v Sloveniji. Z diskvalifikacijami NOB slovenskega naroda poskušajo opravičiti svoje takratno kolaborantsko početje. Zgodovinskih dejstev ne morejo spremeniti, zato se trudijo predrugačiti poglede nanje. Iz njihovih dejanj pa poznamo priznanja okupacije in sodelovanje z okupatorji.«

// BESEDILO: Jožica Hribar

Tako se je v zvezi z aktualnimi dogodki v Sloveniji leta 2011 razgovoril prvoborec in nosilec partizanske spomenice, narodni heroj Drago Flis - Strela, od katerega smo se poslovili sredi marca. Za prilogo Spomini prvoborcev, ki je izšla pri tedanji Svobodni misli, smo opravili pogovore z nekaterimi nosilci partizanske spomenice, med njimi je bil tudi Drago Flis - Strela. Čeprav že v visoki starosti, se je takrat po Ljubljani še vozil na kolesu, ker pa ga noge niso najbolj ubogale, je imel h kolesu privezano palico, s katero si je pomagal pri hoji. »Lažje vozim kolo, kot hodim,« se je nasmešnil ob mojem obisku in povedal, da dejavno spremlja domače politično dogajanje, kamor je bila usmerjena njegova jeza zaradi vse glasnejših teženj po spreminjanju zgodovine in razvrednotenju vloge narodnoosvobodilne vojne, v kateri je sam sodeloval vsa štiri leta. To ga je zelo bolelo. Ob njegovi smrti objavljamo ta pogovor izpred osmih let, ki pa ni izgubil prav nič aktualnosti.

Njegovo partizansko ime Strela še po več kot sedemdesetih letih dobro ponazarja energičnost, silovit temperament in odločnost Draga Flisa. Zaradi aktualnih družbenih razmer je bil tedaj mnogokrat ogorčen, kritičen in zajedljivo besen. Za njim je bila dolgotrajna pot doslednega borca, prepričanega komuniste, discipliniranega partijskega delavca in neutrudnega sograditelja jugoslovanske socialistične samoupravne družbe.

Patriotizem in narodno zavest so gojili v družini

Svoj dvajseti rojstni dan je Drago Flis 14. avgusta 1941 že praznoval med partizani v Pohorski četni kot pomočnik komandirja. Na vprašanje, ali se je zavedal zgodovinskega pomena svoje odločitve

Soočeni s to nevarnostjo smo postali fantje zavezniki. Oče je bil patriot in prepričan Jugoslovan. Vse do okupacije je bil v Hočah starosta Sokola. Mama kot Primorka iz Nabrežine je očetu veliko pomagala, saj je zelo cenila delo društva. Sestra Danica je bila na predvojnih protirežimskih demonstracijah najbolj glasna, vendar takrat nisem prav dobro razumel dogajanja. Sestro Darinko sem doživljal kot zelo premišljeno in natančno. Brat Dušan, odličen študent,

Partizanska fotografija Draga Flisa (Foto: osebni arhiv)

odhoda v partizane, je temperamentno odgovoril: »Bil bi pretenciozen, če bi trdil kaj takšnega. Odraščal sem v predmestnem vaškem okolju. Nasprotja med vrstniki so imela orlovsko-sokolski predznak in so splahnela ob vse agresivnejšem delovanju Kulturbunda.

je bil vrhunski telovadec in zvest član društva Sokol. Na Štajerskem so se odnosili med narodnozavednimi Slovenci in pripadniki nemške manjšine ter številnimi nemčurji zaostrovali. Tudi med vrstniki je bil tu in tam kakšen, pred katerim nisem skrival svojih pogledov. Za-

radi vsega tega sem v partizane moral oditi. Šele po vojni sem izvedel, da sta bili obe sestri predvojni komunistki in ilegalni aktivistki.«

Premolk. Ko je nadaljeval, je besede izgovarjal glasno in s poudarkom: »Hvaležen sem vsem tistim, ki so mi omogočili, da sem se skupaj z enako mislečimi bojeval za osvoboditev svoje domovine in častno preživetje. Poudariti želim – častno preživetje!«

Po bratu Dušanu, zoologu in že takrat prepričanem darvinistu, ki je kot partizan padel na Ilovi gori, se še danes imenuje osnovna šola v Hočah. Po sestri Darinki, dolgoletni ilegalni aktivistki, ki jo je gestapo ujel pri delu leta 1944 in jo odpeljal neznano kam, so v Mariboru poimenovali ulico. Z mamo sta še nekaj let po vojni poskušala najti njene posmrtno ostanke, a žal brez uspeha. Tudi trupla brata Dušana nikoli niso našli. Vojna je družini Flis vzela številne ljubljene. Ganjeno opisuje življenjsko zgodbo sestre Danice, prepričane levičarke, ki je pomembno vplivala na njegova napredna stališča. Ves čas vojne je sodelovala z Osvobodilno fronto.

Študij v Ljubljani in odhod v partizane

»Moja leva usmerjenost je hitro dozorevala po maturi, ko sem prišel v Ljubljano. Na ljubljanski univerzi je v tistem času vladala izrazita polarizacija med agresivnimi klerofašisti – stražarji, ki so izdajali časopis Straža v viharju, in napredno usmerjenimi študenti. Med nami, študenti medicine, nas je vse vleklo odločno v levo, med nami so prevladovali skojevci, komunisti in domoljubi iz uglednih, narodno zavednih meščanskih družin. Z navdušenjem sem sodeloval na demonstracijah v Ljubljani v podporo novoustanovljenemu Društvu prijateljev Sovjetske zveze, čeprav o komunizmu v tistih časih nisem kaj dosti vedel. Poleti leta 1941 sem trosil po vaseh okoli Hoč letake z napisom Živela ZSSR, ker je bila to najširša platforma združevanja naprednih ljudi. Kmalu zatem sem odšel v partizane, kjer sem zbolel in se bolan vrnil v Ljubljano. Kot študenta z uspešno končanimi štirimi semestri medicine so me na ilegalnih tečajih pri uglednih ljubljanskih zdravnikih usposobili za partizanskega bolničarja,« je pripovedoval.

Septembra leta 1941 je iz Ljubljane odšel v partizane na Notranjsko. »Zelo kmalu sem se soočil z dilemo, kako v danih razmerah in s pomanjkljivim medicinskim znanjem zadovoljivo oskrbe-

Drago Flis - Strela (1921 – 2019)

Drago Flis - Strela se je poslovil v svojem 98. letu. Bil je zadnji moški nosilec reda narodnega heroja druge svetovne vojne. Nedolgo nazaj smo ga videvali po ljubljanskih ulicah na kolesu ali peš in vedno nas je razveseljeval s svojo prešerno voljo.

Drago Flis - Strela se je rodil 14. avgusta 1921 v Blanci pri Krškem. Pred vojno je študiral medicino v Ljubljani. Po zlomu tedanje Jugoslavije se je vrnil domov in se že sredi julija leta 1941 odpravil v partizane. S Pohorsko četo je sodeloval v prvi veliki akciji, ko so napadli žandarmerijsko postajo v Ribnici na Pohorju. Pozneje je postal bolničar v Krimskem odredu in deloval na Primorskem. Leta 1943, med mobilizacijo na Primorskem, sta bila ustanovljena Severnoprimorski in Južnoprimorski odred. Drago Flis je bil postavljen za namestnika komisarja Severnoprimskega odreda. Takoj so mu dodelili dve posebni nalogi: pri vasi Deske je moral poiskati stik s prvimi padalci, potem pa je bil kot obveščevalec poslan v Furlanijo. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju 8. in 9. brigade. Konec januarja leta 1944 se je z brigado premestil v bližino Vipave, kjer se je po nesrečnem naključju težko poškodoval. Istega leta je odšel v štab IX. korpusa, kjer so ga imenovali za šefa obveščevalnega centra. Na tem položaju je ostal do osvoboditve.

Iz partizanov je prišel kot podpolkovnik. Do leta 1960 je sodeloval v organih za notranje zadeve in v diplomaciji ter pozneje v gospodarstvu. Bil je nosilec partizanske spomenice 1941 in številnih odlikovanj. Za narodnega heroja so ga razglasili 27. novembra 1953.

Ljubljana, 4. marca 2019

ti borce, ki so bili potrebni medicinske pomoči. Ta vprašanja so me z manjšimi prekinitvami spremljala vse do konca leta 1942. Januarja 1943 sem končno odložil sanitetne naloge. Zdravstvena služba na območju delovanja 9. korpusa se je zlasti po kapitulaciji Italije zelo uspešno razvijala. V zgodovini osvobodilnih gibanj v Evropi bo z zlatimi črkami zapisana skrb 9. korpusa za ranjene in bolne, saj so med drugim jeseni leta 1944 uspešno izvedli transport vseh težkih ranjencev iz obeh centralnih vojaških bolnic, Franje in Pavle na Primorskem, na Notranjsko in od tam z letali v Bari.«

Neomajna vera v ideje in v tovariše je omogočala pomembne podvige posameznika, je venomer ponavljal moj sogovornik in poudaril, da ga je v komunista dokončno preoblikovala kolektivna izkušnja v težkih vojnih razmerah nacifašizma.

»V Komunistično partijo sem bil sprejet v partizanih spomladi leta 1942. Še danes sem prepričan, da je bila Osvobodilna fronta leta 1941 sposobna v dokaj kratkem času spodbuditi organiziran vseljudski odpor, kjer so bili komunisti, čeprav maloštevilni, povsod v prvih vrstah, z izkušnjami ilegalnega dela in zaradi lastnega žrtvovanja. Slovenci smo se v tej vojni prvič in edinkrat v svoji več kot tisočletni zgodovini borili v dolgotrajni štiriletni vojni. V svetovnem spopadu smo se dokazali in s pomembnimi zmagami stopili na zgodovinsko prizorišče protihitlerjevske koalicije,« je bil ponosen.

Predanost boju za svobodo je v partizanskem načinu bojevanja pomenila predvsem brezpogojno vero v soborce, neizmerno tovarištvo in lojalnost, tudi za ceno življenja, je večkrat spoštljivo omenil.

Z Loškim odredom je odšel na Primorsko in januarja leta 1943 postal politični komisar Drugega bataljona v Soškem odredu, nato namestnik komisarja Severnoprimskega odreda. Funkcijo komisarja je pozneje opravljal v Goriški brigadi in po njeni združitvi z Gradnikovo brigado tudi v njej. Za propagandno politično delo ni bilo časa, pravi, čeprav je bil v tistem času dodobra prežet z vero v bolj pravično, socialistično družbo. Z ogromno energije, neomajno vero, prepričljivostjo, odločnostjo in zavzetostjo je tudi sam veliko pripomogel k veliki morali in dobri bojni pripravljenosti podrejenih tovarišev, sem večkrat pomislila med pogovorom.

»Zadovoljen sem, da sem večino partizansčine preživel na Primorskem. Po-

čutil sem se kot doma. Primorce je pomembno zaznamoval dolgoleten boj zoper fašistično nadvlado. Kalili so se ob delovanju ilegalnih uporniških organizacij in lahko bi rekel, da so vsi končali visoke šole za konspiracijo. Vendar je bila vojna in izgubil sem marsikaterega tovariša. Med njimi so bili tudi tigrovci, s katerimi smo se borili z ramo ob rami. Izvrstni fantje, zato so številni postali partizanski poveljniki! Nihče se takrat ni spraševal, kdo si, saj smo se bojevali za isto stvar. Žal se je nekaterim današnjim politikom zahotelo zlorabljati neustrašen boj zavednih Primorcev za svoje ožje, parcialne interese. Dolžnost zgodovinarjev je, da do potankosti raziščejo resnico. Ni pa pošteno, da politiki z resnico manipulirajo,« se je znova razjezil sogovornik.

Navdušen graditelj socialistične družbe

Vse do leta 1946 je ostal med Primorci, vključili so ga v OZNO. S prvo generacijo je naslednje leto končal enoletno politično šolo v Beogradu in se kot uslužbenec UDBE vrnil v Slovenijo. Na začetku leta 1949 je postal jugoslovanski odpravnik poslov v Albaniji, kjer se je v neprijetnih informbirojevskih političnih razmerah učil diplomacije. Poleti leta 1950 je Albanija z noto odpovedala Sporazum o prijateljstvu in sodelovanju z Jugoslavijo in razmere za delo so postale nemogoče, zato je Jugoslavija umaknila osebje ambasade, ne da bi prekinila diplomatske odnose. Drago Flis se je še vedno do potankosti spominjal, kako sta s šoferjem pri jugoslovanskem diplomatskem predstavništvu z vsemi pomembnimi dokumenti pešala čez albansko-jugoslovansko mejo.

»Informbiro sam razumem kot reakcijo na samonikel, human in človeku prijazen jugoslovanski razvoj socializma. Pomembno se mi zdi, da je naše takratno politično vodstvo pravilno ocenilo razpoloženje ljudstva, ki nikakor ni hotelo sprejeti informbirojevskih zahtev. Narodi Jugoslavije smo bili spet pripravljani iti na okope. Bili smo odločeni še za eno epopejo pri obrambi samostojne poti socialističnega razvoja. Odločilno je bilo prav razpoloženje ljudi, ki so se uprli boljševizmu in izbrali demokratično in solidarnostno pot graditve socialistične družbe,« pravi.

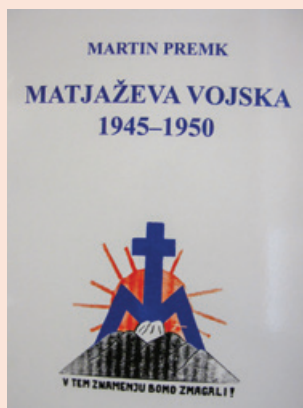
Strela je ostal goreč in skrajno prepričljiv zagovornik svojih političnih idej, zato mu navdušenja za graditev izvirnih socialističnih družbenih odnosov nikoli ni zmanjkalo. S svojimi devetimi križi bi

se za iste cilje bojeval z enakim zanosom in predanostjo, sem razbrala iz pogovorov. V zunanjem ministrstvu je vztrajal še deset let, med drugim kot svetnik v jugoslovanski diplomaciji v Švici in pozneje z enakim nazivom na ambasadi v Franciji. Poklica ni opravljal s preveliko ljubeznijo, pravi, ker diplomacija zahteva preveč uglajenosti, sprenevedanja in rafiniranosti. Predčasno je prekinil mandat in z veseljem sprejel novo nalogo.

»Iz Pariza sem se vrnil v Beograd in leta 1962 postal generalni sekretar Enotne jugoslovanske gospodarske zbornice, kjer smo trdo garali. Dovolj mi je bilo potepanja po svetu, Jugoslavijo sem spoznal od znotraj in pogrešal sem svoje slovenske prijatelje. Želel sem se vrniti domov, hotel sem v Slovenijo. Počaščen sem bil, ko sem se leta 1965 zaposlil v vladi Janka Smoleta, ki je bil med najuglednejšimi jugoslovanskimi finančniki. Dobro je razumel takratne dileme, s katerimi smo se srečevali kot socialistična samoupravna družba, in potrebo po povezovanju s kapitalističnimi trgi. Zato je poskušal z reformnimi ukrepi omejiti proračunsko porabo in jo uravnovežiti s produkcijo. Ker mu ni uspelo s predlogom proračuna za leto 1967, je kot prvi republiški predsednik vlade odstopil. Pozneje sem delal v podjetju Intertrade in pokoj dočakal kot predsednik Občinskega komiteja Zveze komunistov v občini Ljubljana Center.

O aktualnih dogodkih

Mislím, da so bile naše izkušnje z ustvarjanjem družbene lastnine in uveljavljanjem samoupravljanja ena od najnaprednejših socialističnih praks v svetu. Z osamosvojitvijo se je kapitalizem vrnil v najtemnejših barvah. V nekaj letih smo zapravili večino prednosti, ki smo jih ustvarili pri iskanju poti v pravičnejšo družbo. Dober del družbene lastnine je končal v privatnih, cerkvenih in špekulativnih žepih. Nismo izkoristili gospodarske konjunktore pred izbruhom globalne krize. S krizo ogrožene nazadnjaške družbene sile mrzlično iščejo nove definicije družbenih odnosov. Že uveljavljene pojme demokracije in človekovih pravic zamenjujejo z novimi definicijami, ki bi opravičile njihove oblastniške in kapitalske položaje. Pojem totalitarizma v Sovjetski zvezi je bil v zadnjih letih prekrščen v komunizem, kar niti ni presenetljivo, saj vse več samostojno razmišljujočih posameznikov in politikov išče poti iz zagat, v katerih smo se znašli, v poglobljenem proučevanju marksistične analize kapitalizma. Globoko verjamem v družbo, v kateri bo vsakdo z lastnim delom dosegel ugoden in človeku primeren položaj in kjer ne bo enormnega izkoriščanja večine človeštva,« je sklenil pogovor Drago Flis - Strela. ●

Matjaževa vojska 1945–1950

Avtor: dr. Martin Premk, drugi natis

Knjiga Matjaževa vojska 1945–1950 je zgodovinsko delo, ki govori o oboroženih skupinah v Sloveniji takoj po drugi svetovni vojni. Ta čas je najbolj zaznamovala Matjaževa vojska, uradno imenovana Slovenska armija Kraljeve jugoslovanske vojske, ki je delovala iz oporišč v Avstriji in Italiji.

Matjaževa vojska je začela delovati, ko je bil konec leta 1945 pri Nacionalnem komiteju Kraljevine Jugoslavije v Salzburgu ustanovljen Glavni obveščevalni center, ki ga je vodil četniški poveljnik Andrej Glušič. Deloval je z dovoljenjem in podporo anglo-ameriških oblasti. Naloge centra so bile vzpostavitev mreže kurirjev in vohunov, združevanje nasprotnikov nove oblasti in vodenje oboroženih skupin za boj proti novi oblasti v Sloveniji.

Matjaževa vojska in obveščevalni centri so prenehali delovati, ko se je Jugoslavija leta 1948 po sporu s Sovjetsko zvezo začela zbliževati z zahodom. Takrat so Združene države Amerike in Velika Britanija prenehale podpirati vse četniške, ustaške in druge skupine, ki so se še borile proti Jugoslaviji. Takrat so bili ukinjeni tudi obveščevalni centri Matjaževe vojske.

Cena: 18 EUR
Stroški poštnine: 2,75 EUR

Naročila sprejemamo: po e-pošti romana.jemec@zzb-nob.si ali na tel.št. 01-434-44-45.

Just Breškon, edini še živeči udeleženec napada na letališče Belvedere

Letala so gorela, nebo je rdeče zažarelo

Just Breškon je edini še živeči partizan, ki je 13. marca 1944 sodeloval v napadu na nemško letališče Belvedere pri Vidmu. Jesen svojega življenja preživlja v kraju Campegljo v Furlaniji. Obisk pri njem je bil pravo doživetje, saj je še vedno živi leksikon spominov na mladost in narodnoosvobodilni boj. Ohranil je pokončno držo Slovencev, jezik z malo »kotarskega« narečja pa ga izdaja, da izhaja iz Breginjskega kota.

// BESEDILO IN FOTO: **Vojko Hobič**

Justo se je rodil rojen 24. julija 1927 v Borjani, kjer je odraščal skupaj s tremi brati, očetom in mačeho, ki so jo otroci klicali mama. Njegovo mladost je zaznamovala raznarodovalna fašistična ideologija. Spominja se, kako težko se je bilo v šoli učiti italijanski jezik, ko pa so bili doma zavedni Slovenci in so govorili samo slovensko. Kot 13-letni deček se je leta 1940 učil za krojača v Trbižu. Oče je po kapitulaciji fašistične Italije leta 1943 prišel ponj in v Borjani je ostal od septembra 1943 do začetka marca 1944, ko se je vključil v NOB, tako kot drugi mladeniči iz Borjane in drugih krajev Kobariške.

Rojstno Borjano je zamenjal za furlansko Campegljo, kjer še danes živi z ženo.

Just Breškon se dobro spominja napada na letališče Belvedere.

Odšli so v tabor v Plazeh za Breginjem, kjer so se seznanjali z orožjem, taktiko in veščinami bojevanja. Učili so se tudi slovenskega jezika. Politkomisar Alfonz Perat jim je govoril in jih pripravljaj na hude preizkušnje. Bili so mladi, željni bojevanja. O tem so jim pripovedovali starejši borci. Ko se je nekega dne nad njimi prikazalo izvidniško nemško letalo, ki je priletelo z letališča Belveder, so hoteli kar streljati nanj. Komandant Marko Redelonghi je naivne mladeniče komaj ustavil, da niso sprožili streliv. Mladi se niso zavedali, da bi Nemci kaj hitro lahko odkrili njihovo taborišče.

Vodstvo Briško-beneškega odreda se je pripravljalo na napad na letališče, s katerega so vzletala letala in bombardir-

rala vasi v Posočju. Vse je potekalo v največji tajnosti. Izbrali so najpogumnejše prostovoljce, med njimi je bil tudi mladi Justo. In prišel je dan, ko je bilo izdano povelje za akcijo. Iz tabora v Plazeh so se borci odpravili v bližnjo vas Brezje. Od tam so v popolni tišini krenili proti Tipani in naprej čez grape in globeli proti Furlanski nižini. Med potjo so jim odobrili le kratek počitek. Justo

je bil dodeljen enoti, ki je imela nalogo ščititi desno krilo napada v bližini vasi Savorgnano. Pred sončnim zahodom 12. marca, po prihodu na izhodiščne položaje, so borci dobili natančne naloge. Šele takrat so zvedeli, da bo cilj napada letališče nemških sil na Belvederu. Justo je skupaj z domačinom Tonijem Pešturjem in ruskim mitraljezecem prispel do križišča v bližini vasi, kjer so se utrdili. Justo je nosil tudi posodo z bencinom, ki mu jo je dal komandant. Zažgal naj bi letala.

V jasni noči 13. marca 1944 se je ob drugi uri zjutraj začel napad. Kmalu je nebo rdeče zažarelo, saj so v zrak pogrnali letala. Slišati je bilo odmeve bomb in streljanje. Po ravnini se je valil gost

črn dim. Justu in soborcema ni bilo treba izstreliti nabojev, saj so bili oddaljeni od središča napada, pa tudi nasprotnik se ni pojavil na desnem krilu, ki so ga branili v času napada. Nekaj več kot pol ure je trajal sam napad, potem je prišlo povelje za umik na že prej dogovorjeno mesto. Od tu so po gozdu, ki jih je ščitil, prispeli v Dolenje Črnjeje, kjer so se okrepčali z obilnim obrokom in dobili za-sluzhen počitek. Zjutraj so jih preletavala nemška letala, ki so prispela iz Campo-formida, vendar partizanov niso opazili,

V jasni noči 13. marca 1944 se je ob drugi uri zjutraj začel napad. Kmalu je nebo rdeče zažarelo, ko so v zrak pognali letala. Slišati je bilo odmeve bomb in streljanje. Po ravnini se je valil gost črn dim.

ker so bili dobro skriti. Borci so morali počakati do mraka, da so lahko nadaljevali pot proti taboru v Plazeh. Izmučeni so prispeli do Tipane in pot nadaljevali proti vasi Brezje. Med počitkom so slišali strele iz tabora v Plazeh in slutili so, da se tam dogaja nekaj strašnega. In res so v tabor vdrla Nemci in pobili 20 partizanov. Njihova imena so danes napisana na spominskem obeležju v bližini takratnega tabora.

Po vojni se je Justo vrnil v Trbiž in nadaljeval delo kot krojač, poleti pa kot gozdni delavec pri sečnji in spravilu lesa. Leta 1947 se je odločil za življenje v Furlaniji. Večkrat je zaprosil italijanske oblasti za državljanstvo. Preverjali so njegovo pripadnost italijanski državi. Državljanstvo je dobil šele leta 1955. Zatem ga je pot zanesla kot emigranta na začasno delo v Bern v Švico, kjer je spoznal tudi svojo življenjsko sopotnico. Doma je bila iz Campeglia in leta 1963 sta se skupaj vrnila v njen rojstni kraj, kjer še danes živita mirno upokojensko življenje v hiši na robu kraja s pogledom na Furlansko nižino. ●

**SVOBODNA
BESEDA**

www.svobodnabeseda.si

Vabilo na pohod »Po poti spominov iz Starega Loga na Pugled«.

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje v sodelovanju s TD Kočevje, KS Stara Cerkev in Občina Kočevje vabi na prireditve »Po poti spominov iz Starega Loga na Pugled«.

Pohod bo potekal v soboto, 20. aprila 2019. Zbor udeležencev bo ob 8. uri v Starem Logu (cesta Kočevje–Novo mesto). Ob 11. uri se bo začela slovesnost s kulturnim programom pri spomeniku na Pugledu, kjer je konec aprila 1943 potekal zbor aktivistov OF. Slavnostni govornik bo dr. Milan Brglez, poslanec v državnem zboru.

Koncert Nataše Loborec Perovšek

Kot gostje bodo nastopili tenorist Luka Grižonič, sopranistki Mojca Hladnik in Špela Koprivšek, otroški in mladinski pevski zbor Glasbene šole Zagorje, pevski zbor ljubljanskih osnovnih šol Franca Rozmana - Staneta in Karla Destovnika - Kajuha, osnovnih šol iz Litije, Gradca, Gabrovke - Dole, Notranjskega odreda iz Cerknice, Podružnične šole 11. maj Grahovo, domžalske Podružnične šole Ihan, Pevskega društva Kresnica iz Loškega Potoka in Ženskega pevskega zbora Kombinat, šolski bend Osnovne šole Notranjski odred Cerknica, harmonikar Silvan Kralj iz Doline pri Trstu in folklorna skupina Borjač iz Sežane. Program bo povezoval Sašo Hribar.

Ob mrtvem sotrpinu

*Mraz, glad, uši, ti večni grobokopi,
sesali kri so zlahka, a dosledno.
Zdaj te izžme še brstje in za vedno
se daš – v prvine vrnjen – zemlji skopi.*

*Nas pa, ki še ne tulimo z volkovi,
še bodo izstradavali namerno,
nam spet kot danes s kretjno licemerno
izrekli so žalje nad grobovi.*

*A že nam rase trmasti krik: Živeti!
Naš srd kar sika, rjove po osveti
in oslavljenim bruha moč v pesti.*

*Naš srd bo črtil, kruto bičal. davil,
v besedi in bodalu se ustavil
še, ko svet pravica prerodi.*

Dušan Ludvik
Slovensko pesništvo upora

Scenarij po knjigi Past na Menini planini avtorja Franca Severja - Frante Snemanje partizanskega filma Preboj končano

Konec septembra letos bo luč sveta zagledal novi slovenski partizanski film Preboj. To nam je potrdil tudi scenarist in režiser Dejan Babosek: »Snemanje smo končali, na vrsti je montaža. Film smo posneli v 12 snemalnih dneh. Imeli smo kar nekaj težav, ne boste verjeli, predvsem zaradi pomanjkanja snega! Zelo sem bil zadovoljen s sodelovanjem celotne ekipe. Zahvala gre vsem, še posebno pa Kulturno-zgodovinskemu društvu Triglav. Brez njihove pomoči nam ne bi uspelo.«

Film govori o bitki na Menini planini marca 1945, ko je takrat 22-letni Franc Sever - Franta iz nemškega obroča, ki je štel 12.000 vojakov, z ukano rešil 500 borcev. Legendarnega komandanta igra Domen Valič.

Projekta se je Zveza borcev za vrednote NOB Slovenije lotila z lastnimi sredstvi ter s pomočjo donatorjev in sponzorjev. Film z naslovom Preboj bo prikazal nemogoče razmere, v katerih so delovali partizani, hkrati pa tovarištvo, pripadnost domovini in gorečo željo po svobodi. Igrano-dokumentarni film o bitki na Menini planini, za katero komandant Franta pravi, da je bila najhujša visokogorska frontalna bitka med NOB na Slovenskem, naj bi prikazala narodnoosvobodilni boj kot navdih za prihodnje rodove. V filmu nastopajo poleg Frante še nekdanji borci Franc Bera, Rudi Fajfer in Jože Strniša ter takratna šifrantka Valerija Skrinjar. ●

Janez Alič, foto: Martin Uršič

Legendarni komandant Franta (levo) in režiser Dejan Babosek.

Hitlerjeve pokojnine

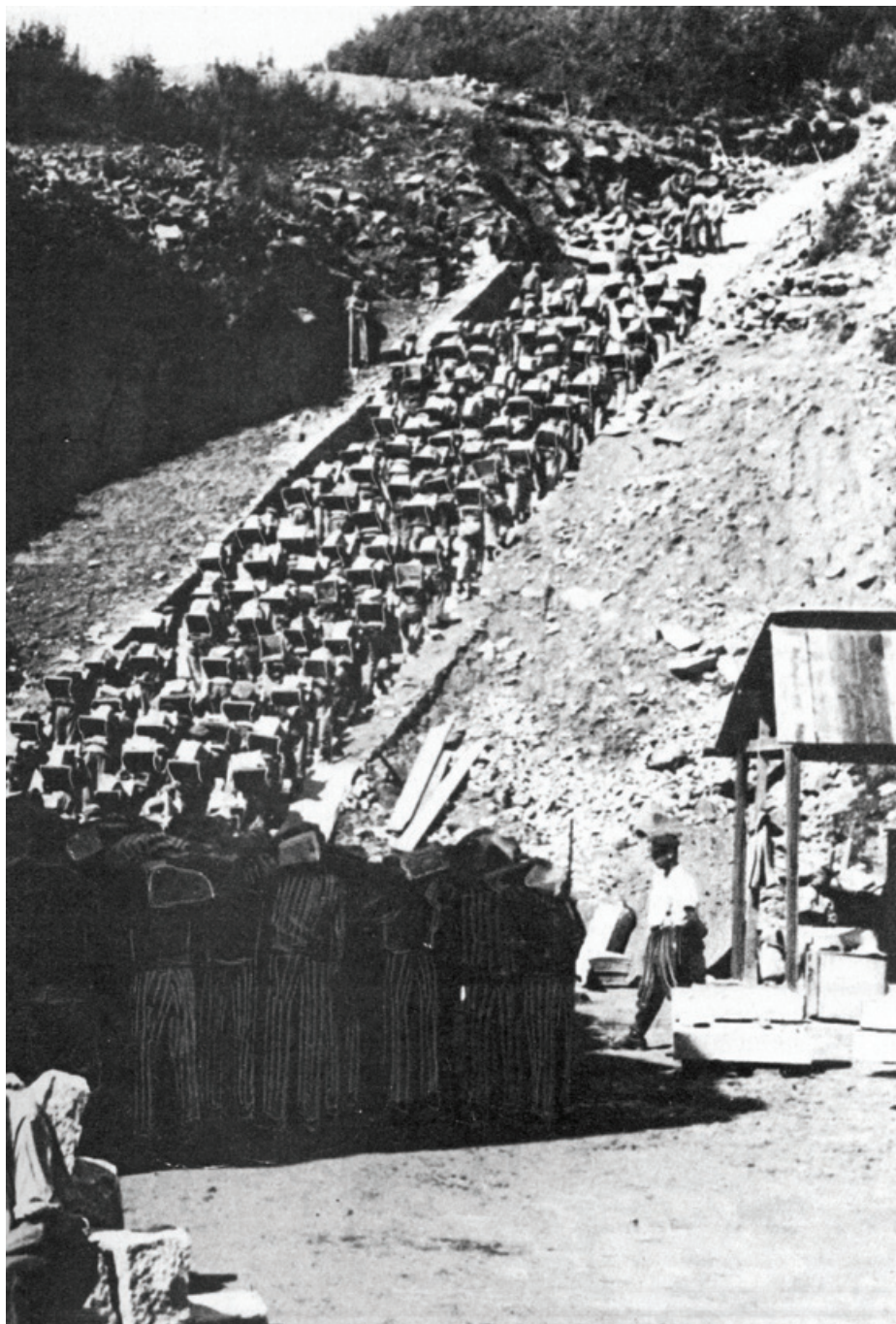
Dobiva jih več kot 2000 ljudi po svetu

Belgijski časopis De Morgen je pred kratkim razkril, da najmanj 27 kolaboracionistov nekdanjega okupatorja v Belgiji še vedno skrivoma prejema pokojnino iz nemškega proračuna. Do razvpitega razkritja je prišlo, ko so štirje poslanci v belgijskem parlamentu predložili dokaze o obstoju plačil iz Nemčije na podlagi vojaškega sodelovanja med okupacijo in so nato zahtevali od vlade v Bruslju ukinitvev izplačil teh prejemkov v Belgiji.

Na De Morgenovo pisanje so se odzvali tudi nekatere druge agencije in časopisi po Evropi. Ti se sklicujejo na poročilo nemškega ministrstva za delo, v katerem piše, da po vsem svetu več kot 2000 nekdanjih nacistov, njihovih sodelavcev ali osebe, ki so bile prisilno rekrutirane, prejema nacistične pokojnine od 425 do 1275 evrov na mesec.

Največ teh pokojnin prejema na Poljskem, kar 573, na drugem mestu so ZDA, kjer imajo 250 prejemnikov teh pokojnin, na tretjem mestu pa je Slovenija s 184 pokojninami. Sledijo Kanada s 121 prejemniki, Avstrija (101), Češka (94), Hrvaška (71), Francija (54), Madžarska (48), Velika Britanija (34), Braziliji (18) in Argentina (8). V Afriki je 13 prejemnikov Hitlerjevega denarja, od tega v Južni Afriki 9 in 4 v Namibiji, v Avstraliji jih je 44, v Aziji pa 30, od tega 12 na Tajskem.

Pod naslovom »Zloglasni esesovci še vedno prejema nacistične pokojnine, a ujelo jih je celo 71 hrvaških upokojenih nacistov,« so poročali na spletni strani Tportal.hr, kjer so se sklicevali na poročilo belgijskega časopisa. V hrvaškem dnevniku Jutarnji list pa so zapisali, da Nemčija te pokojnine izplačuje na podlagi zakona, ki ga je sprejela leta 1951 in ki omogoča nadomestilo za »nemške žrtve vojne«. Hrvaški dnevnik ugotavlja, da kar se tiče pravne plati, ni nobenih nepravilnosti, ker je Nemčija kot pravna naslednica tretjega rajha podedovala obveznosti nacistične Nemčije in prevzela izplačilo pokojnin na podlagi dekreta, ki ga je leta 1941 podpisal sam Adolf Hitler. Gre namreč za nacistični dekret, ki je pravno ostal v veljavi tudi po potsdamski konferenci leta 1945, ko je bil dosežen dogovor o osnovnih vprašanjih o položaju Nemčije po porazu.

Koncentracijsko taborišče Mauthausen

Državni organi posamičnih držav domnevno ne vedo, kdo so konkretni prejemniki nacističnih pokojnin, ker imajo informacije o tem samo Nemci. Domnevno so iz te pokojninske verige izključeni tako nekdanji pripadniki SS-enot kot tudi vsi tisti, ki so bili obsojeni za vojne zločine, piše Index.hr. Ker države Evropske unije niso dolžne med seboj poročati o čezmejnih plačilih pokojnin, so ta plačila izvedena tudi brez kakršne koli obdavčitve. Toda Euronews poroča, da sporne pokojnine

kljub omenjeni omejitvi prejema tudi nekdanji esesovci, ki so med drugim državljani tako Belgije kot Velike Britanije. Od leta 2008 novi zakon sicer dovoljuje nemškimi zveznim deželam, ki izplačujejo te pokojnine, da lahko prenehajo s tem početjem, vendar je bila ta možnost v letu 2017 po podatkih nemške vlade zelo slabo izkoriščena. Direktor Centra Simon Wiesenthal Efraim Zuroff je za Jeruzalem Post dejal, da ga to odkritje sploh ni presenetilo. ●

S.B.

Alenka Auersperger, novinarka, publicistka, scenaristka

Kočevarske organizacije v tujini

Z obsežnim prispevkom »Nemško vprašanje v Sloveniji« ste pred devetimi leti v takratni reviji Svobodna misel (na str. 1–16 v prilogi Novi razgledi, 23. julija 2010) podrobno in bogato dokumentirano predstavili nekatere bistvene značilnosti nastanka tega vprašanja, njegovo zgodovinsko ozadje ter zlasti svetovno mrežo ključnih organizacij, ki so se v sodelovanju z domačimi organizacijami trudile za »rešitev« nemškega vprašanja.

// BESEDILO: **dr. Maca Jogan**

To pa je takšno ustavno priznanje »nemške manjšine« v Sloveniji, kot ga imata italijanska in madžarska manjšina. V ta okvir spadajo tudi različna prizadevanja za oblikovanje predstave o tragični usodi nemško govorečih prebivalcev po koncu druge svetovne vojne, ko naj bi bila »celotna nemška skupnost izgnana iz Slovenije« (M. Ferenc, 2014). Posebno tragična naj bi bila usoda kočevskih Nemcev.

»Kot vemo, v Sloveniji nemška jezikovna skupnost ni ena sama niti po kraju bivanja, niti po prostoru, niti po jeziku ali kulturnih navadah. Gre najmanj za tri skupine.

Največja so nemški priseljenci, ki so prišli k nam po letu 1970 kot zakonci ali drugačni partnerji naših delavcev v Nemčiji ali v Avstriji. Njihov status ne more biti drugačen kot za Hrvatce, Američane ali druge priseljence v Slovenijo. Tem sledijo redko poseljeni nemško govoreči ali avstrijski kulturi pripadajoči v štajerskih mestih in Apaški dolini. Tretja skupina so posamezniki, ostanki pred drugo svetovno vojno močne nemške manjšine, ki je živela na Kočevskem in se je pozimi 1941/1942 prostovoljno izselila iz svoje domovine v rajh, na tedaj okupirano Posavje in Obsotelje, v med vojno imenovano Untersteiermark. O teh se je v zadnjih desetletjih največ govorilo«.

Kaj je bila glavna značilnost organizacijskih prizadevanj za priznanje nemške manjšine zlasti v samostojni državi, s kakšnimi sredstvi so nastopale organizacije kot npr. Gottscheer Arbeitsgemeinschaft s sedežem v Celovcu in številnimi Landsmannschaften v Nemčiji, ZDA in drugje po svetu?

»Kočevarske organizacije v tujini že desetletja ustvarjajo mit o domovini, iščejo krivce za njeno izgubo. Društva so imela po vojni socialen značaj (Hilfsve-

reine), danes je njihovo geslo: vera, običaji, jezik in pesem, pomešano z zahtevami za razveljavitev avnojskih sklepov in vrnitev premoženja.

Kärntner Heimatdienst je bil med prvimi, ki se je zanimal za prebivalce z nemškimi koreninami v Sloveniji. Pomagal mu je odvetnik Dušan Ludvik Kolnik, ki je leta 1990 ustanovil v Mariboru Mednarodno društvo Most svobode. Leta 1991 je sklical tiskovno konferenco in povabil nanjo tudi 'predsednika Koroškega Heimatdiensta dr. Josefa Feldnerja in kočevsko Nemko Doris De-

zelo potrudila za peščico nemško govorečih v Sloveniji. Avstrijski zunanji minister Alois Mock (ÖVP) jo je neposredno po priznanju neodvisnosti Slovenije že videl kot manjšino po enaki interventni pravici Avstrije, kot jo ima glede svoje manjšine Slovenija'. Istega leta je Avstrija postavila že znane zahteve: *priznanje obstoja narodnostne skupine in zakonska zagotovitev njenih pravic, pospeševanje pouka nemškega jezika oz. v nemškem jeziku, zlasti na področju osnovnega šolstva povsod, kjer se za to pokaže potreba, ter finančna in morebitna druga*

Pred izselitvijo Kočevarjev – štabni vodja Wilhelm Laforce, Wilhelm Lampeter in Martin Sturm na gradu Rajhenburg pri sestavljanju naselivitvenega načrta. V sredini Lampeter, osrednja oseba pri prostovoljni izselitvi kočevarskih volksdeutscherjev, ki se je začela s prihodom prvega vlaka v Krško 15. novembra 1941.

benjak'. Feldner je navedel tudi bistveni pogoj, da bi 'se Heimatdienst sploh bil pripravljen pogovarjati s Slovenci na tej naši, slovenski strani meje, to je vrnitev odvzetega premoženja vsem Avstrijcem oziroma izplačilo odškodnine zanj'. V ta cilj so se usmerila nemška društva v Sloveniji.

Na katero in kako naravnano strategijo so se opirala ta prizadevanja?

»Avstrija, ki je 'imela strateški interes za razpad SFRJ iz vrste razlogov', je pomagala Sloveniji pri mednarodnem priznanju neodvisnosti. A se je hkrati

podpora kulturnim dejavnostim narodnostne skupine.

Tik pred tem je ustanovljeno Društvo Kočevarjev staroselcev (DKS), in to s pretvezo: Kočevarji, 'ki bodo začeli prihajati v Slovenijo z vseh koncev sveta', naj bi pospešili turizem.

Junija leta 1993 je Österreichische Landsmannschaft, avstrijska zveza izgnancev in naslednica leta 1938 razpuščenega združenja Deutscher Schulverein, poslala uraden apel na Konferenco za človekove pravice pri OZN (predsednik Mock) z opozorilom na položaj 'nemško govorečih Staroavstrijcev v RS'.

ustvarjajo mit o domovini

Novembra leta 1993 je Mock v javnem predavanju označil izgon Nemcev kot eno največjih krivic 20. stoletja. Pravih izgnancev, Slovencev, ki so bili pregnani s svojih domov, da so se nanje naselili folksdojčerji s Kočevskega, iz Južne Tirolske, Dobrudže, Bukovine in od drugod, Mock ni omenjal.«

Ali je v sedanjih prizadevanjih mogoče videti odločno oddaljevanje od načrtov, ki se niso uresničili v času druge svetovne vojne? Kako dojemate nekatera dejanja nemških društev v Sloveniji? Kot primer lahko omenimo ustanovitev nemškega društva v Celju (2012) na dan, ko je 1941 nemška vojska vkorakala v mestno hišo, kar gotovo ni naključje. Verjetno tudi predstavnik Koroškega Heimatdiensta ni bil čisto naključno navzoč na tej slovesnosti. Podobno nenaključno »zasedanje« datuma napada na Jugoslavijo (6. april 1941) lahko predstavlja odkritje spomenika sodelavcem nemških policijskih in vojaških enot v Grahovem (2014).

»Tako je. Omenjeno prisotnost Heimatdiensta in z njim nekaterih članov konsenzne skupine je Josef Feldner zaradi zgražanja Slovencev nad vsiljevanjem nacistične ideologije pospremil z grožnjami, češ da bi se morali Heimatdinstu opravičiti. Naši politični svetovalci pa predstavnike konsenzne skupine, ki se zavzema za nemško manjšino, sprejemajo in trepljajo.«

V zadnjem desetletju so se prizadevanja za priznanje nemške manjšine še okrepila: tema je dosegla npr. Svet Evrope, maja 2017 pa je bila v avstrijskem parlamentu jasno izražena zahteva za to priznanje.

»Na osnovi Evropske listine Sveta Evrope o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ratificirana z zakonom z dne 19. 7. 2000. (Ur. list RS, št. 17/2000), lahko ugotovimo, da Slovenija določbe te listine uporablja za italijanski in madžarski jezik, v določenem obsegu pa tudi za romski jezik. Omenjeni dokument ne omenja nemščine ali kočevarščine. Menim, da avstrijski parlament, ki je izrazil zahtevo za priznanje nemške manjšine, ne pozna dejanskega stanja na tem področju v Sloveniji.«

Nad jezerom v Kočevju je, tako kot ob kulturnem domu v Občicah pri Dolenjskih Toplicah, nastal sadovnjak starih sadnih sort. Vrt »genske banke« je postal po volji predsednika Društva Kočevarjev staroselcev Augusta Grila, zapuščina Kulturnemu društvu nemško govoreče mladine iz Ljubljane.

K odločnemu prizadevanju za internacionalno rešitev obstoja »deutschen Altösterreicher« sta prispevala dva primera diskriminacije nemških Staroavstrijcev v Sloveniji, zlasti v »Cilli« (ko je učenka osnovne šole, sicer hči predsednika Kulturnega društva »Cilli an Sann«, slišala zmerljivko »prekleti Nemci«.

»Zmerljivke tu in tam so inscenirane, kar se je že nekajkrat pokazalo kot orodje v zavzemanju za nemško manjšino.«

Občasna sporočila v množičnih medijih večinoma dokaj enostransko in z veliko naklonjenostjo odkrito ali prikrito obravnavajo kočevske Nemce kar kot žrtve maščevanja Slovencev ali preprosto komunističnega režima.

»Novinarji se že 30 let naslanjajo na vedno iste informatorje, ostanke ostanikov nemške manjšine, ker pač širokega izbora pričevalcev ni več. Dnevno časopisje se nima časa ukvarjati z ozadji in s preteklostjo.«

Ali bi lahko navedli še druge oblike »neobičajnih praks«, s katerimi poskušajo v javnosti utrditi predstavo o »žrtvi« in da so le varuhi dolgotrajne dediščine, ko je v tej lepi deželi »nemški duh, duh vednosti in umetnosti, vodil in pojil sanje generacij«?

»Najbrž mislite na radikalno 'nemško govorečo mladino', ki je pristopila k Društvu Kočevarjev staroselcev (DKS) prav tiho, brez velikega trušča, 30. sep-

tembra 2013. Novo vodstvo DKS, ki se sicer še zmeraj zavzema za priznanje nemške manjšine, je šele leta 2018 doseglo izbris formalnega naslova Kulturnega društva nemško govoreče mladine v Občicah. To je pred kratkim dobilo nove prostore v Ljubljani na Starem trgu 11 A.«

Kaj bi priporočili nosilcem najvišjih političnih položajev v Republiki Sloveniji?

»Hvaležna sem jim, da se ne upogibajo pred gromozansko težo pritiskov za priznanje nemške manjšine in s tem za okrnjenje naše ustavne ureditve. Vsem nam bi svetovala previdnost in upoštevanje Virgilovega reka iz Eneide: 'Timeo Danaos et dona ferentes', preprosto rečeno: Boj se Danajcev, čeprav prinašajo darila. Prav to se je zgodilo v Sloveniji. Nemška manjšina, o kateri so nemški znanstveniki po vojni pisali, da je ni več, se je 'zbudila', ko so desno usmerjene avstrijske organizacije in Gottscheer Landsmannschafti prinesli k nam prva darila. Še pred osamosvojitvijo, da bi lahko prišli k nam, pa so bili potrebni vodniki, domači ljudje. Kot pred okupacijo Štajerske leta 1941.

Turistični obiski pokopališč in opustelih vasi, nepremišljeno vračanje premoženja volksdeutscherjem, poskusi oživljanja nemške manjšine pa vendarle niso tako strah zbujajoči kot nekaj drugega: izguba gospodarskih temeljev Slovenije. Nezaposlenost. Sama imam v ožji družini dva, ki sta brez zaposlitve. In pomislite: učita se nemško, da bi našla delo na nemško govorečem območju, vsi poskusi, da bi našla delo doma, so propadli! Še nekaj je, kar je že ob prvih zahtevah Avstrije preprosto pojasnil diplomat Jože Jeraj: 'Avnojski sklepi so sestavni del odločitev držav protifašistične koalicije med drugo svetovno vojno in so izvedba odločitev postdamske konference, s katerim je bila ukazana prisilna izselitev pripadnikov nemško govorečih manjšin iz okupiranih držav zaradi sodelovanja z nacističnim okupatorjem. Sama po sebi se vsiljuje paralela z Avstrijsko državno pogodbo, ki je pravni temelj za nastanek druge avstrijske republike, ki ga prav zato ne more nihče revidirati oz. odpraviti.' To bi bilo najbrž treba večkrat ponoviti.« ●

Ob dnevu upora

Ne nova, potrebna je objektivna resnica!

V Sloveniji je bila organizatorica odpora proti okupatorju v letih od 1941 do 1945 Osvobodilna fronta (OF), partizanska vojska pa ob Narodni zaščiti njena udarna pest. Poleg oboroženih enot so delovale številne organizacije z izjemno razvejano mrežo ilegalnih bolnišnic, kurirskih zvez, tiskarn in drugih dejavnosti.

// BESEDILO IN FOTO: dr. Marjan Toš

V času OF se je volja ljudstva izkazala za mnogo močnejšo od vojaške sile. Zbrali so se različni ljudje, ki Slovenije niso hoteli prepustiti toku usode po okupaciji in njenem razkosanju. To je zgodovinska resnica, ki je ni mogoče zanikati, lahko pa jo dodatno objektiviziramo in zgodovinsko potrdimo tudi na osnovi najnovejših znanstvenih dognanj, tako kot to dela vsako resno zgodovinarje.

Morda nam za osvežitev spomina ne bo odveč ponoviti, da je bila po šestoprilskem napadu sil osi na Kraljevino Jugoslavijo leta 1941 Dravska banovina – torej jugoslovanska Slovenija – razdeljena med italijanske in nemške okupatorje. Slednji so za nekaj dni zasedli tudi Prekmurje in ga nato že 16. aprila 1941 prepustili Madžarom. Nemci so svoj del okupirane Slovenije razdelili na dve upravni enoti: na spodnjo Štajersko s sedežem v Mariboru in pozneje v Gradcu ter na zasedena območja Koroške in Kranjske s sedežem na Bledu in pozneje v Celovcu. V spodnjo Štajersko so vključili tudi dele okrajev Dravograd, Kamnik, Litija in Krško. Za vodje obeh civilnih uprav je Hitler postavil pokrajinske vodje NSDAP – torej nacistične stranke. Po prvotnih načrtih naj bi okupirana območja 1. oktobra 1941 priključili rajhu. Formalnopravno so načrtovano priključitev odlagali, najprej iz personalnih razlogov, pozneje pa zaradi narodnoosvobodilnega gibanja. Čeprav formalnopravne priključitve nikoli ni bilo, so v praksi oblasti v obeh okupacijskih enotah delovale in ukrepale, kot da gre za del nemškega rajha, vključno z uveljavitvijo rasne in druge nacistične zakonodaje. Je torej ob tem potrebna nova resnica? Ne, vse je znano in dokumentirano. Italijani so svoj okupirani

del Slovenije poimenovali Ljubljanska provinca ali Ljubljanska pokrajina in jo priključili Italiji. Madžari so Prekmurje formalnopravno priključili madžarski državi 16. decembra 1941. Neodvisna hrvaška država (NDH) je od razkosane Slovenije dobila obmejne vasi Jesenice na Dolenjskem, Pobrežje, Novo vas pri Mokricah, Slovensko vas in del vasi Čedem pri Kostanjevici. Vsi trije okupatorji so Slovence kot narod obsodili na smrt, torej govorimo o etnocidu in

skih taboriščih, največ v taborišču Auschwitz - Birkenau.

Podrobneje sem se ukvarjal z obdobjem nemške okupacije v osrednjih Slovenskih goricah in lahko le pritrdim ugotovitvam kolegov, da so tudi na tem okupacijskem območju nemške oblasti izvajale množične izgone slovenskega prebivalstva, množično kolonizacijo Nemcev, pospešeno ponemčevanje slovenskega prebivalstva, rasne preglede, ukiniteli so vse organizacije in društva, zaplenili premoženje, spremenili krajevna imena, uničili slovenske knjige, prepovedali tisk, izvajali obvezne tečaje nemščine, namestili svoje učitelje in vzgojitelje v nemške šole in vrtce, pripeljali svojo duhovščino, že poleti leta 1941 so začeli streljati talce, spomladi 1942 pa so začeli še prisilno mobilizacijo v nemško vojsko. Ta ukrep je Slovenske gorice izjemno prizadel, saj je dobršen del podeželja ostal brez potrebne moške delovne sile, v ljudeh pa se je naselil dodaten strah, saj so prisilno mobilizacijo spremljale grožnje oblasti z represalijami nad svojci. Zato ne preseneča, da so se vpoklicani odzvali pozivom. »Raje grem in padem, kot pa da pogubim domače,« so pogosto zapisali mobiliziranci v svojih sicer redkih spominih.

Spomenik aktivistki OF Eli Kristl-Tanji pri Voličini v Slovenskih goricah (Foto: Marjan Toš)

glede na radikalnost nemških okupacijskih oblasti in njihovih metod tudi o genocidu. Podobno se je začelo dogajati v Ljubljanski pokrajini od poletja 1942, v Prekmurju pa je bil nad tamkajšnjimi Judi spomladi 1944 izveden tako rekoč popoln genocid, saj jih je bila večina uničena v holokavstu v koncentracij-

Ob 78. obletnici ustanovitve OF slovenskega naroda, ki je povezala slovenske domoljube in rodoljube in popeljala Slovence v odpor zoper okupatorje ter pozneje tudi zoper njihove domače pomagače, lahko vnovič slišimo veliko spravljivih tonov in sporočil o nujnosti narodne sprave ali pomiritve (marsikaj

je bilo že opravljeno, manjka pa resna in iskrena namera protikomunističnega tabora in RKC, da končno priznata tudi svoj del krivde), vse manj pa o tem, da je bila slovenska partizanska vojska skupaj z jugoslovanskim odporniškim gibanjem del zmagovite protihitlerjevske koalicije. Bili smo torej na strani zmagovalcev vojne, ki je terjala strahoten krvni davek. O tem govorijo tudi žrtve vojne

Vsi trije okupatorji so Slovence kot narod obsodili na smrt, torej govorimo o etnocidu in glede na radikalnost nemških okupacijskih oblasti in njihovih metod tudi o genocidu.

1941–1945 na Slovenskem. Ob tem pa me moti, da se na ta dokazana zgodovinska dejstva pozablja, in kar je še bolj skrb vzbujajoče, da se nam vsiljujejo razlage novodobnih revizionistov, da je bil upor proti okupatorju nepotreben (nacisti bi vojno tako ali tako izgubili) in da je v bistvu za vsem stala komunistična revolucija. Odkrito slavijo »izdajo namesto upora, nacionalne osvoboditve in človečnosti, nacionalno podreitev in nespoštovanje človekovega dostojanstva«. Temu se je treba v imenu svobode in temeljnih človekovih pravic in svoboščin odločno upreti, in to vedno bolj, saj se nam sicer lahko kaj kmalu ponovijo stari vzorci narodne razklanosti in bratomorstva, ki je med drugo svetovno vojno zaznamovalo del okupirane Slovenije – poudarjam del, ne celotne Slovenije – in pustilo globoke rane vse do današnjih dni, ko številni spretno izkoriščajo za dnevno politične in strankarske namene. In s tem obremenjujejo generacije, ki s tem temnim poglavjem narodne zgodovine nimajo nič skupnega. Recimo temu odločen ne in ne iščimo novih resnic, ampak poti za strpno sožitje in iskreno spravo!

Slovinci torej ne potrebujemo nove »resnice« in tudi ne nove »zgodovine«, pač pa moramo dokončno sprejeti to, kar zgodovinpisje že dolgo ve! In kar dobro ve ves demokratični svet – če ne vsega, pa bodo tudi te vrzeli postopoma odpravljene, saj se arhivi odpirajo, dejstva pa prihajajo na svetlo. O zmagovalcih in poražencih. ●

Pismo veleposlaniku Republike Italije

Škandal v Bazovici

Spominsko obeležje domnevni fojbi v Bazovici.

Opravičujem se, ker vam bom okrnil trenutek vašega dragocenega časa. Vzemite si čas, preberite besedilo in ga v prevodu predajte vašim visokim politikom in državnikom.

Škandal v Bazovici 10. februarja 2019 ni bil osamljen, vendar so izjave visokih državnikov Italije tokrat presegle vse meje dobrega okusa. Ni moj namen, da bi prešteval žrtve pred drugo svetovno vojno, med njo in po njenem koncu. Le vzroke od posledic je treba ločevati. In tukaj bom poskušal s svojimi spomini osvetliti nekaj takratnih dogodkov.

Nesporno je dokazano, da je bila Kraljevina Italija na osi Rim - Berlin - Tokio. Bila je med agresorskimi državami, ki so sprožile vojno svetovnih razsežnosti. Redne kraljeve vojaške sile in ne samo posamezne fašistične horde, kakor bi danes radi prikazali, so vdrle v sosednje države, pa tudi v Afriko in takratno Sovjetsko zvezo. 8. septembra 1943 je Kraljevina Italija brezpogojno kapitulirala. Govoriti danes, da je bila od takrat dalje do konca vojne tudi sama žrtev nacistične Nemčije, je sprenevedanje. Le nekaj partizanskih skupin je v zaledju pomagalo zaveznikom napredovati po ozemlju Italije. Vse drugo je bilo prepuščeno Nemcem, nekdanjim zaveznikom.

Po vojni je Republika Italija sprejela svojstveni zakon o pomilostitvi vseh zločincev in zločinov, storjenih v drugi svetovni vojni. Vse gorje in vsa grozodejstva, ki so jih zagrešili vojaki ali fašisti, partizani ali rodoljubi, civilisti ali žandarji, ste pometli pod preprogo in se razglasili za »l'a buona gentte« (dobre ljudi).

Potem ste se spomnili kraških jam (fojb), kjer naj bi mali slovenski narod zagrešil genocid nad večmilijonskim

italijanskim narodom. Ustreljeni in zmetani v jame naj bi bili samo zato, ker so bili Italijani. To je laž. Bili so zavojevalci, okupatorji in nosilci novega fašističnega reda po Evropi. Če je kakšen nedolžen med njimi, se opravičujem, vendar šele takrat, ko se bo italijanska država uradno opravičila nam Slovencem za vse gorje, storjeno med letoma 1918 in 1943. Tudi primerjava o pomoru otrok v nemških taboriščih in v kraških jamah je nevzdržna. V fojbah ni otrok. Je pa znano, da je v koncentracijskih taboriščih Rab, Gonars in drugih zaradi lakote in bolezni umrlo več kot 150 otrok. Ta taborišča pa je zgradil in polnil italijanski okupator v letih 1941–1943. Ni mi znano, gospod Salvini, da bi bil v kraških jamah kakšen otrok »fucilato da 'la mano dal uomo con la stella rosa«. Znano pa mi je, da je še nerojeni otrok iz materinega telesa končal »su la baioneta di soldato Italiano«. 23. februarja 1943 je enota italijanske kraljeve vojske na Gori nad Ajdovščino pomorila vso družino Bizjak. Petčlansko družino so zverinsko pomorili in zmetali v ogenj goreče hiše. Med pomorjenimi sta bila dva otroka, eden še nerojen. Končala sta na bajonetih teh podivjanih zločincev. In niti dostojnega pogreba niso dovolili. Krste so prepovedali, domačega župnika so nagnali. Še mrtve so ponižali, saj so njihove ostanke dovolili pobrati le v navadno »kišto«. Ribelli – banditi ne zaslužijo drugega, so dejali. Dejanje je bilo storjeno samo zato, ker je bila zapovedana stroga zatamnitev (copri fuoco), gospodinja – mati pa je prižgala svečo, da bi skuhalo kamilice bolnemu otroku. Niso bili fašisti. Ime in priimek poveljnika te enote – tenente – je znano. Pridite, gospod veleposlanik, peljal vas

bom tja in še na druga mesta, kjer so se izživljali vaši rojaki nad ubogimi prebivalci (la gente maledetta) v naših vaseh. Optante ste spremenili v izgnance »esule«, skladno z vašo dnevno politiko, ki še vedno sloni na revanšizmu in ozemeljskih težnjah. »Le terre perdute.« Po sporazumu med Republiko Italijo in Jugoslavijo je bilo določeno, da imajo prebivalci teh krajev pravico optirati v Jugoslavijo ali Italijo. Italija je pravico do opcije izrabila v politične namene. Z vsemi propagandnimi sredstvi je prebivalce Istre in Dalmacije vabila v Trst. Celu doneče zvočnike so postavili na vzpetinah, da so bruhalo obetajoče vabila neukemu prebivalstvu. Ljudje so prihajali. Svobodno. Brez prisile. Nastanili so jih v taborišču »San Saba« na robu Trsta. Tudi to ni resnica, da so ljudje iz Istre bežali izključno zaradi »komunističnega nasilja«. Predvsem so odhajali zaradi trpke in nepopisne revščine, ki je vladala v teh krajih. In ne pozabite, dragi prijatelji v Italiji, revščina in uboštvo v Istri sta bila zasejana v času vladavine Italije v letih 1918–1943. Obubožano avtohtono prebivalstvo ne samo v Istri, tudi v drugih krajih Primorske bi počasi izginjalo in ozemlja bi zasedli »pristni« Italijani. »Terra itali-anissima.« Tak je bil načrt imperialistične Kraljevine Italije. Tudi to je laž, da so morali domove v Istri zapustiti le Italijani. Ljudje v Istri se nikoli niso prištevali k Italijanom, Hrvatom ali Slovencem. Bili so Istrani. Med seboj so »čakulali« vsak svoj »polomljeni« jezik, se med seboj razumeli, spoštovali in v miru živeli.

Predlagam preprosto rešitev. Odkrijte zasute jame – fojbe. Spravite na svetlo zasuta okostja, preštejte mrtve, določite identiteto in stvar bo končana. Prepre-

čili boste špekulacije o številu mrtvih, o narodnosti pomorjenih. Danes se o fojbah širijo različne vesti. Slišal sem celo, da so v »opevani« jami na Bazovici »škovace« – smeti, ki jih je tja navozila odhajajoča ameriška vojska?

Na koncu dovolite, gospod veleposlanik, nekaj mojih lepih želja, nekaj prijateljskega. Smo sosedje. Člani EU in NATA. Ne zavržimo vsega tega. Euro je naša skupna valuta. Ali se zavedamo, kaj to pomeni? Se spomnite, kako smo pred časom vlačili na dan lire, dinarje? Za nas Slovence euro pomeni tudi velik nacionalni ponos. Le pogledjte evrske kovance! Lepi so, posebno tisti za 50 stotinov. Stilizirani Triglav in stih iz pesmi »Oj Triglav, moj dom« sežeta v srce in dušo Slovencu, še posebno nam Primorcem, ki smo živeli onkraj rapalske meje v Italiji in nam je bil slovenski jezik strogo prepovedan. Če bi naši ljudje pred dobrimi 70 leti samo poskušali zapeti pesem »Oj Triglav, moj dom«, bi padale batine in klofute, ker je bilo zapovedano: »Qui si parla soltanto Italiano!« Naš domači jezik je bil razglašen za »linguo di merda«. Danes pa je stih »Oj Triglav, moj dom« zakovan v skupni denar, potuje po vsej Evropi. In danes nihče nima pojma, kaj je prestal naš mali narod, da si je priboril vsaj to formalno enakopravnost v Evropi.

To povejte svojim sodržavljanom. Ne zaradi maščevanja ali revanšizma – za poduk, da se kaj takega ne sme ponoviti.

Ostanite zdravi, gospod veleposlanik, in veliko uspehov vam želim. ●

Andrej Bolčina, Dolenje Brdo Primorec, partizan, upokojeni miličnik, 15. februarja 2019

Bazoviška brigada

*Bazoviška brigada udarna,
za svobodo Tvoj je boj
s srcem pisal borec, naroda heroj.*

*A boj njegov bil se je krvav,
pri Sankvirinskih mostovih juriš je vžgal,
za Kobarid je življenje dal.*

*Zavezniki kot bratje so borcem bili,
eno srce vseh narodov in narodnosti,
2. bataljonu je Djačenko poveljeval,
vse naloge uspešno izpeljeval.*

*O junaka padla, Joe in Jim,
pod Matajurjem poje ptica večno pesem njim,
na jesen, ko v južne kraje poleti,
v domovino njih ponese glas časti.*

*Vrli borci Bazoviške udarne!
v neizbrisan spomin na junake legendarne,
pripadla čast imenu je brigade slavne.*

*Internacionala, ki naj bi rušila vse zla mostove,
vseh krivic in suženjstva okove,
v Bazoviški gradila je od srca do srca mostove!*

*Še čuje pri Grgarju se mitraljeza odmev,
hrabremu Škrlju prijatelj je »bren«
sovražniku v kosti pognal strah in gnev,
zaman so Nemci prodirali v greben.*

*Ko bližala se je svoboda zlata,
Bazoviška vkorakala je na Jadrana vrata,
v Trst je 1. maja zmagoslavno prispela
s 30. divizijo presrečna in smela.*

*A danes njen legendarni boj
ki s krvjo ga pisal pogumni je heroj,
s srcem v spominu ohranimo,
na junake slavne, ki umrli so za domovino.*

Ana Horvat

SAMOSTOJNI KONCERTI PARTIZANSKIH PESMI Marjetka Popovski - Izola s Spremljevalno skupino glasbenikov, pevcev in recitatorjev

IZOLA - Kulturni dom

24. april ob 19. uri - Dan upora proti okupatorju

IZOLA - Hotel Delfin

25. april ob 20. uri - Dan upora proti okupatorju

MARIBOR - Unionska dvorana

7. maj ob 18. uri - Štajersko - Primorski koncert

LJUBLJANA - Pogačarjev trg

9. maj ob 11. uri - Dan zmage, Dan Ljubljane

HRPELJE - KOZINA

25. maj ob 19. uri - Dan Mladosti

VRTOJBA

25. oktober ob 18. uri - Krajevni praznik

Bohinj:

V prostorih Gasilskega doma Savica - Polje je bila 16. februarja skupščina krajevne organizacije ZB Polje Bohinj. Udeležilo se jo je veliko število naših članov in kar nekaj gostov iz sosednjih KO, vodstva Združenja ZB NOB Radovljica, vodstva Društva izgnancev Bohinja, z obiskom pa sta nas počastila tudi župan Občine Bohinj in predsednik ZZB KO Škofljica.

Dnevni red je bil obsežen, saj je imel kar 12 točk. Poleg predstavitve finančnega in delovnega načrta smo spregovorili o vzdrževanju in obnovi spomenikov in obeležij ter o skrbi za starejše občane. V zvezi z vzdrževanjem in obnovo spomenikov je spregovoril župan Občine Bohinj ter natančno pojasnil potek del, ki jih občina izvaja v sodelovanju z ZVKD Kranj, prav tako pa se je dotaknil priprave odloka o razglasitvi spomenikov lokalnega pomena in o njihovem vzdrževanju. Lani nam je uspelo obnoviti grobove na osrednjem pokopališču v Bohinjski Bistrici.

Podpredsednik KO ZB Polje Bohinj Janez Cerkovnik je pripravil predlog združitve vseh KO ZB Bohinja v enotno občinsko organizacijo Bohinja. Ob podpori drugih predsednikov KO ZB Bohinja bi združitev izvedli do konca tega leta. Gostujoči predsedniki oziroma predstavniki sosednjih organizacij so se s pobudo strinjali in jo odobravajo, saj nekaj organizacij zelo težko opravljajo svoje delo.

V letu 2019 praznujemo desetletnico izvedbe proslave na Žlanu, ki je namenjena počastitvi prvega padlega talca v Bohinju, Franca Podlipnika, in vseh žrtev druge svetovne vojne na tem območju. Zato se je upravni odbor odločil, da enajstim zaslužnim članom oziroma društvom podeli posebno priznanje v zahvalo za njihov prispevek in aktivno sodelovanje.

Martin Gorišek, tajnik KO ZB Polje Bohinj

Kazlje:

V kraški vasi Kazlje, ki šteje okrog 170 prebivalcev, so se tudi letos že šestič zapored s tradicionalnim pohodom, ki je v prejšnjih letih potekal v nočnih urah, letos pa zaradi požarne ogroženosti v popoldanskem času, spomnili tragičnih dogodkov izpred 76 let. 3. in 4. marca 1943 so se fašistični vojaki in karabinjerji po uspešnem napadu partizanskih enot na italijanski vojaški tovornjak maščevali in požgali vas. Skupno je bilo zažganih 29 poslopij, popolnoma jih je zgorelo enajst. Zverinsko so mučili štiri vaščane, ki so jih nato ubili. Pobiti so bili: Stanislav in Franc Pupis, Alojz in Pavel Vran. Domačini so hoteli reševati živino iz gorečih hlevov. Nekaj mož so napadalci odpeljali v zapor v Trst, vaščani so odšli v izgnanstvo v druge kraške vasi. Tako požgana in uničena je bila vas do konca vojne, ko so jo leta 1946 začele obnavljati angleške oblasti.

Pri spomeniku zverinsko mučenim in umorjenim vaščanom (izkopali so jim oči in s škarpami za rezanje trt odrezali jezik), ki stoji na začetku vasi v bližini vaške cerkve, je zgodovinske dogodke orisala domačinka dr. Ljubica Jelušič, zdaj tudi občinska svetnica. Mladim je orisala dogodke pred 76 leti. Pohod se je vil do spominskega obeležja na bližnji gmajni, kjer so pripravili

kulturni program. V programu so nastopili domači osnovnošolci, harmonikarja Grozdan in Mirica Rener ter kantavtor Rudi Bučar. Prireditev so končali s primorsko himno Vstajenje Primorske in z druženjem pred vaškim domom. Prireditev sta pripravila konec minulega leta ustanovljeno Športno turistično društvo Dneva žar, ki ga vodi predsednik Jernej Kocen, in Krajevna skupnost Kazlje s predsednikom Božem Grmekom. Pohoda sta se udeležili tudi doma-

činki Olga Milič (1937, prva kraljica terana) in Ida Trebižan (1941), ki se kljub takrat ranemu otroštvu še vedno živo spominjata, kako so Kazlje gorele.

Besedilo in foto: Olga Knez

Branik:

Partizani Južnoprimorskega odreda so pod vodstvom Antona Šibelje - Stjenke 2. februarja 1944 v Dovcah (dolina med Branikom in Komnom) napadli nemško in italijansko motorizirano kolono, ki je prevažala material za postojanko v Braniku. Sovražnikova kolona je bila popolnoma uničena, zaplenjenega je bilo veliko orožja in vojaške opreme. Okupator se je zaradi tega poraza znesel nad nedolžnimi prebivalci Branika, Komna in okoliških vasi. 15. februarja 1944 je te vasi požgal, 529 nedolžnih mož, žena in otrok pa odpeljal v nemška taborišča, od koder se številni niso več vrnili.

V spomin na ta tragični dogodek je bila 15. februarja 2019 v Braniku spominska slovesnost, na kateri je bil osrednji govornik novi župan Mestne občine Nova Gorica, dr. Klemen Miklavič. Spomnil je na ta tragični dogodek in ob tem opozoril na vnovično obujanje fašizma in mednacionalne nestrpnosti v govorih politikov sosednje države. Prireditev sta pripravila Krajevna skupnost Branik in Krajevna organizacija ZB Branik, program pa so oblikovali učenci Osnovne šole Branik, recitator Anton Pavlica in Moški pevski zbor »Franc Zgonik« iz Branika. V večernih urah je bil v kulturnem domu v vasi koncert Ženskega pevskega zbora Kombinat.

Miloš Lozič

Kobarid:

Na zboru članstva 6. marca smo pregledali delo preteklega leta in sprejeli program za letos. Poleg že utečenih stalnih dejavnosti, kot so skrb za spominska obeležja, obisk starejših članov, prisotnost na spominskih slovesnostih doma in v zamejstvu, je bilo delo v letu 2018 usmerjeno na priprave in izvedbo praznovanja 75. obletnice Kobaridske republike. Ob tej priliki je izšla

knjiga avtorja Zdravka Likarja z istoimenskim naslovom. KO ZB Kobarid je lani tudi podpisal listino o pobratenuju z ANPI - VZPI Nadiških dolin in Čedad, kar bo še okrepilo že tako dobro sodelovanje. Skupaj smo ob 11. obletnici vstopa Slovenije v Schengen pripravili srečanje na meji, ki je lepo uspelo. Letos bomo 5. maja pripravili pohod po poti Marka Redelonghija, 1. junija spominsko slovesnost ob 75. obletnici poboja partizanov v Plazeh za Breginjem in uspešnem napadu enot BBO na letališče Belvedere v Furlaniji, 8. septembra pa slovesnost na planini Kuhinja v počastitev bojev v Krnskem pogorju. Udeleževali se bomo slovesnosti v Sloveniji, Posočju in zamejstvu in krepili dobro sodelovanje z ANPI iz Čedad in Nadiških dolin. Skrb za spominska obeležja pa je že stalna naloga dela krajevne organizacije, saj zob časa vedno znova terja njihovo obnovo in urejanje.

Na zboru je bila sprejeta tudi izjava članstva KO ZB Kobarid v zvezi z dogodki ob dnevu spomina na »žrtve fojbe«.

Vojko Hobič

Gračnica pri Rimskih Toplicah:

Na povabilo Društva za ohranjanje spomina na pohod XIV. divizije NOV iz Laškega smo se 10. februarja člani Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo, Območnega združenja slovenskih častnikov in Območnega združenja borcev za vrednote NOB Idrija - Cerklje udeležili konca tridnev-

nega pohoda in spominske slovesnosti v spomin na 75. obletnico legendarnega pohoda XIV. divizije NOV.

Januarja leta 1944 je divizija krenila iz Suhorja v Beli krajini čez Hrvaško na Štajersko. Naloga takrat najmočnejše enote slovenskega partizanskega gibanja je bila, da okrepi slovenski osvobodilni boj na tem območju, prepreči prisilno mobilizacijo v nemško vojsko in omogoči vpoklic v partizanske vrste ter razbremeni pritisk na narodnoosvobodilne sile v drugih okupiranih predelih.

Spominska slovesnost je bila v soteski Gračnice pri Rimskih Toplicah, kjer je 12. februarja 1944 divjal silovit spopad med Nemci in partizani. V boj so bili vpleteni tudi nedolžni otroci. Nemci, ki so prodirali po dolini Gračnice proti Jurkloštru, so slutili partizansko zasedo, zato so za živi ščit med potjo pobrali otroke, ki so se vračali z neke prireditve. Z njimi so obdali svojo predhodnico in tako naredili okrog sebe živi zid. Komandant 1. bataljona Šerčerjeve brigade Ilija Badovinec je bil pred težko odločitvijo. Njegova enota je imela nalogo, da zavaruje varen prehod enotam XIV. divizije skozi sotesko Gračnica, kar je tudi izvršila. Vnel se je srdit spopad, v katerem je bilo nekaj mrtvih in ranjenih na obeh straneh. Nehote je bil ubit tudi en otrok in trije ranjeni. Komandant Ilija Badovinec je bil ob umiku smrtno zadet. Njegovo truplo so v potoku Gračnice našli Nemci in ga tam pokopali.

Slavnostni govornik na slovesnosti je bil zgodovinar dr. Martin Premk, ki je opisal pomen bojne poti XIV. divizije na Štajersko. V kulturnem programu so nastopili Marjetka Popovski, Moški pevski zbor Laško in Godba na pihala Laško.

Besedilo: Jože Erjavec

Maribor, Petanjci:

V skladu s programom obiskov krajev iz tigrovske zgodovine, obmejnih ali čezmejnih območij, na katerih živijo naši slovenski rojaki, smo obiskali Maribor in Pomurje. Obisk je sledil podobnim v Benečiji, na tržaškem Krasu in v Trstu, v Bovcu in Čezsoči, na Koroškem in Štajerskem v Avstriji, obisku primorskim rojakom, izseljenim v Pomurje (Marof - Benica), med Slovence v Porabje in v hrvaško Istro ter na Reko.

Za obisk Maribora smo se odločili, ker je na več načinov povezan s Primorsko, njenim trpljenjem pod fašizmom in tigrovstvom: z usodo in delovanjem Primorcev med Maistrovimi borci konec prve svetovne vojne, zaradi beguncev s Primorskega, ki so si tu našli delo in preživetje, številnih primorskih borcev in aktivistov, ki so na Štajerskem pustili neizbrisne sledi. Obisk smo začeli s sprehodom po središču mesta in z ogledom spomenikov Maistru in ustreljenim talcem ter drugih zgodovinskih prizorišč. Nadaljevali smo ga v Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru, kjer smo v pogovoru z zgodovinarjem in predsednikom pokrajinskega združenja ZZB NOV dr. Marjanom Žnidaričem ter gospo Miro Grašič dobili izčrpne informacije o predvojni in vojni zgodovini mesta. Najbolj smo prisluhnili besedam pisatelja Toneta Partljiča, ki je zavzeto in prepričljivo, na trenutke tudi z zanj značilnim humorjem orisal prepletanje vezi med Primorci in meščani, posebno pa njihov vpliv na slovensko podobo takrat še pretežno nemškega mesta. Po obisku v Mariboru smo se odpeljali še na obisk Vrta spominov in tovarštva na Petanjcih v prekmurski Tišini. Tam smo prisluhnili besedam gostitelja Marjana Šiftarja o zamisli in zgodovini vrta ter o njegovem humanem poslanstvu.

Izlet s številnimi novimi spoznanji in pogledi, bogat in poučen, bo v prihodnje nedvomno zahteval še nadaljnja poglobljena srečanja in pogovore. Eno se je nakazalo že ob tem prvem srečanju v Pomurju: posaditev značilnega primorskega drevesa v vrtu, ki naj simbolizira vztrajnost in odmevnost tigrovskega in drugega odpora fašizmu od konca 20. let do osvoboditve.

Besedilo in foto: M. Koren, S. Jogan

Breginj:

Minilo je 75 let o poboju mladih partizanov v Plazeh v Breginjskem kotu. Nemci so po izdaji izvedeli za tabor in ga napadli 14. marca 1944. V bojih je padlo dvajset mladih borcev, ki se niso pravočasno umaknili na varno.

Prav na obletnico tega tragičnega dogodka so predstavniki ZB za vrednote NOB Kobarid, društva Sever, Veteranov vojne za Slovenijo, ANPI - VZPI iz Čedad, župan Občine Kobarid Marko Matajurc in vojaški ataše Ruske federacije v Sloveniji Aleksej Krasnov k spomeniku položili cvetje. V nagovoru

so se govorniki spomnili umrlih slovenskih, italijanskih, furlanskih in ruskih vojakov, ki so se med drugo svetovno vojno bojevali na tem najzahodnejšem delu Slovenije. Večja spominska slovesnost, posvečena temu dogodku, bo 1. junija 2019 na pokopališču ob grobnici padlih v Breginju.

Besedilo in foto: Vojko Hobič

Postojna:

Na predvečer dneva žensk smo se v Postojni spomnili prve konference v Dobrniču oktobra 1943. leta, ko je bila ustanovljena Slovenska protifašistična zveza. Novembra istega leta je bila v Orehku pri Postojni konferenca za Postojno in Pivko, 2. februarja 1944 pa na Štjaku, ker se primorske aktivistke

zaradi nemške ofenzive niso mogle prebiti do Dobrniča. Zanimivo je to, da so pričakovali manjše število delegatov, pa se jih je zbralo kar 200.

Naša članica, 97-letna Mima Stegel, je povedala, kako so tudi na Studencu ženske leta 1944 praznovale 8. marec. V Trstu je kupila blago za zastavo, si ga ovila okrog pasu in doma sta s sosedo sešili zastavo, dogajanje pa je popestril harmonikar. Tudi 95-letna Zofka Kovač je pripovedovala o praznovanju 8. marca 1944. leta v Predjami. Predjamske mladinke so razrezale in prebarvale rjuho. Naredile so zastavo z rdečo zvezdo in napisom Smrt fašizmu – svobodo narodu! Bile so ponosne, ko so s tovariši VDV pripravile proslavo. Pred hišo se je kuhal krompir za partizane. Stražar je povedal, da so nemški vojaki že v bližnjem Bukovju. Proslave je bilo hitro konec in krompir v bližnjem kanalu. Pravočasno so vse pospravili in lačni partizani so nadaljevali pot, Nemcev pa ni bilo v Predjamo.

Tako so se ženske že med vojno veselile praznika, ki jim je bil posvečen, saj so v večini same obdelovale polja in skrbele za številne družine z majhnimi otroki, možje in odrasli otroci pa so bili v partizanih. Praznik dneva žena je bil ukinjen v samostojni Sloveniji, tako kot dan borca. Zato mislim, da je prav, da se dan žensk znova razglasi za državni praznik, saj so nam ga priborile partizanke in aktivistke v najsvetlejšem času naše zgodovine, v času NOB.

Besedilo: Bruna Olenik, foto: O. K.

Suhor:

V Kulturnem domu v Dolnjem Suhorju pri Metliki je bila spominska slovesnost ob 75. obletnici zgodovinskega odhoda 14. divizije z osvobojenega ozemlja v Beli krajini na Štajersko.

Slovesnost so pripravili Združenje borcev za vrednote NOB Metlika, Krajevni odbor združenja borcev Suhor in Občina Metlika. Hkrati s slovesnostjo so izvedli tudi tradicionalni sedemkilometrski pohod iz Metlike na Suhor.

Na Štajersko, kjer so se zadrževale močne sovražne enote, jo je parti-

zansko vodstvo 6. januarja 1944 poslalo, da tam spremeni položaj, okrepi osvobodilni boj, prepreči prisilno mobilizacijo mlajših Slovencev v nemško vojsko, omogoči njihov vpoklic v partizane in razbremeni pritisk na narodnoosvobodilne sile na drugih okupiranih območjih. Iz Suhorja je na 310-kilometrski pohod v treh brigadah – Tomšičevi, Šercerjevi in Bračičevi – v hudi zimi krenilo 1112 dobro oboroženih borcev in bork. Po mesecu napornega marša so pri Sedlarjevem pod Podčetrtkom 6. februarja 1944 s 1025 borci uro pred polnočjo brez strela stopili na slovensko Štajersko.

Zbrane je na slovesnosti pozdravil župan občine Metlika Darko Zevnik, slavnostni govornik pa je bil evropski poslanec dr. Igor Šoltes. »Zgodovine ne moremo spreminjati, pa naj se nekateri še tako trudijo za to. A ostajata nam sedanjost in prihodnost, obe vredni vsakega napora, da nam kot posameznikom in kot narodu čez leta ne bo usodno žal, da smo za obrambo vrednot, ki so bile že vrednote naših dedkov in babic, storili premalo,« je med drugim dejal slavnostni govornik. Danica Dolničar pa je na slovesnosti, ki sta se je udeležila še živi priči pohoda, takratna borca Ivan Smrdelj in Anton Oražem, prebrala pismo svojega strica Alojza Dolničarja.

Predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Tit Turnšek je na slovesnosti, ki se jo je udeležilo okoli 300 ljudi, vodji suhorske podružnične osnovne šole Eriki Horvat izročili srebrno plaketo ZZB za vrednote NOB Slovenije kot priznanje za ohranjanje zgodovinske resnice o NOB, spoštovanja njenih vrednot in za uspešno sodelovanje pri uresničevanju programskih nalog zveze.

V kulturnem programu so nastopili pevski zbor Društva upokojencev Metlika, recitator Simon Bajuk, ansambel Andreja Bajuka in suhorski osnovnošolci.

Besedilo: S. B., foto: Niko Goleš

Saciletto:

Delegacija Območnega združenja ZB Nova Gorica se je 3. marca udeležila komemoracije ob 74. obletnici poboja osmih italijanskih partizanov, ki so jih fašisti februarja leta 1945 ubili v Saciletto di Ruda v Italiji. Komemoracijo je pripravil ANPI Videmske province skupaj z 21 občinami tega območja. Slavnostna govornica je bila Carla Nespolo, predsednica ANPI Italija. Že župan občine Ruda Franco Lenarduzzi je v uvodnem nagovoru poleg kritičnega pogleda na italijanske politične in gospodarske razmere, na vse močnejši premik na desno in na razne pojavnosti oblike fašizma obsodil nastope italijanskih politikov ob dnevu spomina 10. februarja letos ter poudaril, da je edina pot naprej prijateljstvo in sodelovanje, ki smo ga na tej meji razvili Slovenci in Italijani in ki temelji na protifašizmu.

Tudi predsednica Carla Nespolo je velik del svojega govora posvetila trenutnemu stanju v Italiji, pa dogajanju v družbi in premikom proti desni kot tudi razmeram v Evropi, ki se mora spremeniti v Evropo narodov. Omenila je tudi predsednika Evropskega parlamenta Tajanija in njegove popravke meje ter poudarila, da so to velike neumnosti in da lahko taka dejanja pov-

zročijo tudi mednarodne zaplete. Poudarila je, da se ne sme pozabiti, da je od šestih vojnih let druge svetovne vojne fašistična vlada Italije štiri leta vodila vojno skupaj z nacisti, potem pa so imeli še Savojsko republiko. Govorila je tudi o tem, da se danes za branitelje domovine razglašajo desničarji in fašisti, da pa so bili dejanski branitelji domovine protifašisti in partizani, ki so Italijo osvobodili fašizma.

Carla Nespolo je omenila tudi begunce in poudarila, da je za to kriva tudi Italija, ki prodaja orožje na nemirna območja. Pri tem je navedla primer italijanskega izvoza orožja v Jemen, pri čemer Italija ne izkazuje pripravljenosti sprejeti begunce, ki so tudi rezultat tamkajšnjih vojn. Ob koncu je pozvala vse protifašiste ne glede na politično pripadnost, da se združijo v boju proti rasizmu in nastajajočemu fašizmu.

Besedilo: Danilo Bašin

Krško:

6. februarja letos je Združenje borcev za vrednote NOB Krško končalo eno izmed svojih pomembnih akcij. Skupaj z Občino Krško in Mestnim muzejem Krško kot enoto Kulturnega doma Krško smo podpisali Pismo o nameri sodelovanja pri varstvu in upravljanju spomenikov oziroma obeležij NOB, s katerim smo se dogovorili, katere naloge bo vsak od podpisnikov opravljal pri varstvu spomenikov, vezanih na NOB. Podpisa se je udeležil tudi Tit Turnšek, predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Dolga je bila pot do podpisa. Začela se je pred desetimi leti, ko je takratni predsednik Zveze združenj borcev Janez Stanovnik poslal vljudnostno pismo vsem slovenskim županom in jih povabil k sodelovanju pri varovanju naših spomenikov. Na začetku smo se pogovarjali bolj na splošno, v zadnjih treh letih pa smo imeli veliko konkretnih pogovorov in posvetov. Končno smo se dogovorili, kakšne obveznosti bo kdo prevzel. Rezultat vseh pogovorov in usklajevanja je bil podpis pisma o nameri.

Lojze Štih, predsednik Združenja, župan občine mag. Miran Stanko in direktorica KD Krško Darja Planinc, desno predsednik ZZB NOB Slovenije Tit Turnšek.

Ljubljana:

»Zbirka partizanskih spomenikov raste,« je sporočil Miran Hladnik, »vendar z nekoliko upehanim tempom in žal brez novih sodelavcev. Med zadnjimi sto vpisanimi spomeniki jih večina še nima fotografije, ker so bili v zbirko dodani po literaturi iz vodnikov po belokranjskih in domžalskih spomenikih, iz knjižic v Zbirki kulturnih in naravnih spomenikov Slovenije ter iz Registra kulturne dediščine. Še vedno pa jih nismo utegnili obiskati. Tudi to še nekoč pride na vrsto. Pri umeščanju na zemljevid precej pomaga RKD. Poročilo o posameznih odstranitvah spomenikov prihrani za drugič.«

(<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b-0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>).

https://sl.wikiversity.org/wiki/Partizanski_spomeniki_na_Geopediji
http://www.geopedia.si/#T105_L14705_x473871.594_y120564.898_s10_b4

Miran Hladnik

90 let
Marije Turk

// PIŠE: **Marija Andrejčič**

Prvega decembra lani je visok življenjski jubilej, 90. rojstni dan, praznovala Marija Turk iz Straže. Ob jubileju so jo obiskali Dušan Krštinc, župan občine Straža, s sodelavci, predstavniki Društva upokojencev, Zveze borcev, Krajevne organizacije Rdečega križa in Karitas.

Marija, ki jo kličejo Mimi, se je rodila 1. decembra 1928 v Straži. Bila je druga po vrsti, imela je še pet bratov. Poročila se je z Jožetom Turkom, prav tako Stražanom, ter si ustvarila dom in družino. V zakonu sta se jima rodili dve hčeri: Marija in Jožica. Najprej je delala v Okrajnem ljudskem odboru v Novem mestu, po rojstvu najstarejše hčere pa se je zaposlila na Gorjancih v Vavti vasi. Delala je kot pisarniška uslužbenka. Mož se je tragično ponesrečil, že 37 let je vdova. Marija je 35 let upokojena. V pokoju je gospodinjala, obdelovala vrt, varovala tri vnuke, delovala v številnih društvih. V prostem času je izdelovala gobeline, ki krasijo njeno stanovanje, ter številne slike podarila. Zadnjih osem let trpi zaradi revmatoidnega artritisa pa tudi drugih obolenj. Živi pri najstarejši hčeri, druga pa ima hišo v bližini. Obe z družino ji pomagata. Danes jo osrečujejo trije vnuki in šest pravnukov.

Vedno je rada brala časopise in revije ter reševala križanke. S tem si preganja dolgčas tudi zdaj. Rada je hodila tudi k maši. Želimo ji veliko zdravja.

Obvestilo naročnikom Svobodne besede

Pred vami je zadnja številka revija Svobodna beseda. Prihodnji mesec bo Svobodna beseda izšla v obliki časopisa. Dosedanji naročniki revije se bodo morali na časopis naročiti posebej, in to prostovoljno. Vse informacije dobite pri svojih matičnih združenjih. Časopis bo izhajal tako kot doslej vsak zadnji petek v mesecu. Vsebinska bo še naprej pestra in vam bo prinašala zanimive članke, kolumni dr. Martina Premka in Jožeta Poglajna, komentar dr. Franca Križaniča, pisma bralcev, vabila na prireditve, križanko in vrsto drugega branja.

Uredništvo Svobodne besede

99 let
**Srečka
Ježovnika**

// PIŠE: **Stanko Lepej**

Srečko Ježovnik je 6. januarja letos praznoval 99 let svojega skromnega in nadvse plodnega življenja. Rojen v Mariboru je preživel otroška leta v delavski družini in se izučil za avtomehnika. Vojna vihra je na njem pustila svojevrsten pečat, saj je kot zaveden Slovenec od 9. aprila 1941 pa vse do 24. aprila 1942 prestajal vojno ujetništvo. Po naključju se je izvil iz krempljev okupatorja in postal aktivist Osvobodilne fronte, nato pa se je pridružil partizanski vojski. Od 14. septembra do 30. novembra 1944 je deloval kot borec Lackovega oddelka na Pohorju in Kozjaku, nato v Lackovi četi do 31. januarja 1945 ter bil vse do osvoboditve borec še v Šerčerjevi brigadi.

Kot avtomehanic in voznik je opravljal številne naloge, zlasti kot poveljujoči »zalednik« na področju vojaških transportov in logistike, in je bil demobiliziran šele leta 1946 kot podporočnik takratne Jugoslovanske ljudske armade. V Zvezo borcev je bil sprejet leta 1949.

Bogate izkušnje iz vojnega časa je prenesel v številne akcije povojne obnove in graditve porušene domovine. Zaposlil se je v Tovarni avtomobilov Maribor in ji ostal zvest polnih 40 let. Želja po osebni rasti ga je spodbudila, da je uspešno končal mojstrsko šolo kovinske stroke. Prav zato mu je bilo zaupano delo vodje najprej orodjarne, nato pa še montaže v Tovarni avtomobilov Maribor.

Ob vsem odgovornem delu v poklicu se je nenehno obraževal tudi na političnem področju. Izkušnje iz NOB, predvsem pa delo med ljudmi so postali njegovo vodilo in zaveza. Ljudje na delovnih mestih in občani so ga imeli radi, zato ni čudno, da je bil izvoljen v zbor združenega dela mariborske občinske skupščine, po preoblikovanju takratne velike občine Maribor pa še za predsednika Skupščine občine Maribor Tezno.

Naključje je hotelo, da si je leta 1979 na Ptuj postavil dom in se iz Maribora preselil v najstarejše mesto ob Dravi. Takoj je navezal stike s takratnim odborom ZB. Njegov prihod na Ptuj je popestril delo v borčevski organizaciji, tudi v krajevni organizaciji na Bregu, leta 1980 pa je prevzel njeno vodenje. Pa ne samo to, kar pet mandatnih dob je bil član izvršilnega odbora območnega združenja, vmes pa še član statutarne komisije in tovariškega razsodišča. Njegova posebna zasluga je, da je v tistem času spet oživelo delo borčevskih organizacij, zlasti na Dravskem polju in v Halozah. Pri tem je posebno pozornost posvečal mlajšim, zagovornikom vrednot NOB.

Za svoja dejanja Srečko sicer ne želi nobenih lovorik, saj je preveč skromen, Poleg številnih delovnih priznanj in odlikovanj je prejemnik srebrne plakete ZZB za vrednote NOB Slovenije, častni član ptujske borčevske organizacije in prejemnik listine ob 70-letnici ustanovitve ZB.

Izjave nas skrbijo!

Dogodki in besede predsednika Evropskega parlamenta Antonija Tajanija in notranjega ministra R Italije Matea Salvinija na spominski komemoraciji 10. februarja 2019 v Bazovici nas morajo skrbeti, še posebno zato, ker so bile izjave izrečene na kraju, kjer so pod streli italijanskih črnosrajčnikov umrli primorski rodoljubi in protifašisti: Ferdinand Bidovec, Franc Marušič, Zvonimir Miloš in Alojz Valenčič. Primorski narod je po prvi svetovni vojni dolgo trpel in občutil vse gorje italijanskega fašizma, zato so nas besede še toliko bolj prizadele. Italijanske in jugoslovanske partizanske enote so se z ramo ob rami bojevale in družno izbojevale zmago v drugi svetovni vojni. Danes živimo v svobodni skupni Evropi in poveličevanje fašizma in sovražne besede, ki smo jih slišali ob tej priložnosti, so za današnji čas nesprejemljivi.

Italijanska država naj že končno objavi in sprejme poročilo in ugotovitve zgodovinarjev obeh držav o odnosih med narodoma in jih upošteva. Tako bo manj laži in izmišljanj, ki netijo razdor in sovraštvo med narodoma, ki ob meji živi v slogi in vsakodnevnem sodelovanju.

Vojko Hobič, predsednik KO ZB Kobarid

Bazovica

Naša skoraj tridesetletna cagava politika je kriva, da je fašistična banda spet dobila krila. Kako je mogoče, da Mussolinijeva potomka kriči v Evropskem parlamentu in zmerja slovenskega poslanca Igorja Šoltesa? To je mogoče takrat, ko dobijo fašistični potomci krila. Tudi zdaj, ko je šla kaplja čez rob, slovenski predsednik Pahor manekensko obravnava dogodke. Ker se noče zameriti Primorcem, je letos častni pokrovitelj jubilejne 50. prireditve Primorska poje. A s tem se ne bo opravičil, ker je polagal vence ustašem, in s tem se ne bo opravičil, ker ni dobro preštudiral trpljenja Primorcev. Tudi pisanje Janeza Janše na družbenih omrežjih, da so fašisti v 20 letih pobili manj Slovencev kot komunisti po vojni, je prikrivanje bistvene politike fašizma, to je raznarodovanje in uničevanje slovenskega življa, hkrati pa prikazovanje povojnega komunizma kot hujšega totalitarnega zla na slovenskih tleh, kar je zgodovinsko neutemeljeno.

Poznala sem stare tržaške Slovence, ki so mi marsikaj povedali, kaj se je dogajalo po vojni v Trstu. Presrečni so bili, ko so partizani vkorakali v Trst, ko pa so

morali partizani zapustiti mesto, tedaj se je začelo grozljivo trpljenje za Slovence. Marsikdo bi bil takrat raje mrtev, kajti metali so jih iz služb, na njihova mesta so prišli prejšnji zagovorniki fašizma. Slovence so zmerjali s schiavi, pljuvali so po ulicah na njih itd. ... To se je dogajalo do Osimskih sporazumov.

O tem priča tudi naslednji zgodovinski podatek.

Zelo pomembno vlogo v odporniškem gibanju so odigrali primorski duhovniki, ki so bili zavedni Slovenci. Na Pivškem je pred začetkom druge svetovne vojne, v drugi polovici 40. let 20. stoletja, služboval kaplan Ivan Bidovec, ki je bil brat tigrovca Ferda Bidovca, ustreljenega na prvem tržaškem procesu. Zaradi aktivnega protifašističnega delovanja je bil konfiniran za pet let v mesto Bergamo v severni Italiji. Po vojni je deloval kot župnik v Bazovici. Leta 1946 je peš vodil iz Bazovice vaščane v Trst na protest pred zavezniško upravo zoper nasilno ravnanje t. i. »policistov«, ki pa so bili v resnici pomožne enote anglo-ameriške uprave, v njej pa sami nekdanji fašisti, ki so že v času fašizma pretepali in mučili Slovence.

Ob tem naj povem, da poznam nekdanjega partizana iz Orehka pri Postojni, ki mi je povedal svojo zgodbo. Fašisti so ga mladoletnega zaprli skupaj z materjo, češ, da so družina, ki sodeluje s partizani. V mesecih, ki jih je preživel v zaporu, je vsak večer prišel k njemu v ječo fašistični italijanski duhovnik s pretvezo, da bosta skupaj molila očenaš. Toda »obred« se je vsak večer začel z zasliševanjem: »Kje so partizani?« Seveda ni ničesar izdal. Toda takrat se je trdno odločil, da ne bo nikoli več prestopil vrat cerkve. Po kapitulaciji Italije je odšel v partizane.

Takih in podobnih zgodb je seveda veliko, zato nam gnila politika ne bo prala možganov.

Ana Horvat, Orehek pri Postojni

Izjava za javnost ob predvajanju filma *Rosso Istria v Izoli*

V izolski organizaciji Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije odločno obsojamo revizionizem, kakršnemu smo bili znova priče ob dnevu spomina na žrtve fojb in eksodusa Italijanov iz Istre, Reke in Dalmacije, ki ga v sosednji državi Italiji od leta 2004 praznujejo 10. februarja, na dan podpisa razmejitvene pogodbe med Jugoslavijo

in Italijo leta 1947. Vsako leto ga počastijo z dogodkom, ki vedno znova obuja duhove nacionalizma in fašizma. Letos je bilo takšnih dogodkov celo več kot prejšnja leta, kar kaže na to, da pri naših sosedih še vedno niso razčistili s svojo preteklostjo in vlogo, ki so jo v prvi polovici prejšnjega stoletja odigrali na Primorskem in v Istri.

Začelo se je že pred 10. februarjem z odprtjem fotografske razstave na enem najbolj obiskanih hodnikov Evropskega parlamenta. Razstava z naslovom Vzhodna meja (Confine Orientale) govori o grozodejstvih Slovanov nad nedolžnim prebivalstvom vzhodne (menda kar italijanske) obale Jadranskega morja med drugo svetovno vojno in po njej. Kot je zapisal evropski poslanec Ivo Vajgl, razstava galantno zamolči zločine v času fašistične okupacije, taborišča, talce in genocid, Italija pa je bila le »nedolžna žrtev svojih barbarskih sosedov«.

Mimogrede, razstava pove, da je bil požig slovenskega Narodnega doma posledica spopadov različnih ekstremnih skupin (brez omenjanja fašistov!) in da si je Italija v času, ko so Nemci sprožili svetovno vojno, samo »priključila« Ljubljano. Bogata razstava s fotografijami »izgubljenih mest« od Kopra pa vse do Budve v Črni gori sporoča, da je bila (in nemara bo spet) vsa vzhodna obala Jadranskega morja s širokim zaledjem – Italija. Razstavo je odprl sam predsednik Evropskega parlamenta Antonio Tajani.

Sledili so dogodki v Bazovici, kjer so govorniki, tudi najvišji predstavniki italijanske oblasti, kar tekmovali v izjavah, ki so daleč od ugotovitev skupne zgodovinske komisije. Ta je podrobno pregledala zgodovinske vire in sestavila verodostojno poročilo, a ga italijanska stran ne sprejema.

Tako je italijanski notranji minister izjavil, da je prišel v Bazovico, da bi počastil žrtev tisoče rojakov, ki so jih komunisti mučili, pobili in v več primerih še žive vrgli v brezna, menda zgolj zato, ker so bili Italijani. »Kdor zanika, dvakrat ubije. Mi ne pozabljamo,« je še zapisal.

Še posebno pa je odmevala tokratna izjava predsednika Evropskega parlamenta, Antonia Tajanija, ki je vzklikal: »Živi naj Trst, naj živi italijanska Istra, naj živi italijanska Dalmacija!« Pozneje se je Tajani sicer opravičeval, da je bil slabo razumljen, a teh besed preprosto ni mogoče razumeti drugače, kot so bile izrečene.

Da bi še bolj podprli vse dejavnosti, ki so jih pripravili ob letošnjem praznovanju spomina na fojbe in eksodus,

so v Uniji Italijanov odkupili (le z čigavim denarjem?) pravice za predvajanje filma *Rosso Istria*, ki je bil sicer predstavljen že na Beneškem festivalu, ob prazniku pa so ga predvajali tudi na 3. mreži italijanske nacionalne televizije. V borčevski organizaciji se ne čutimo poklicane, da ocenjujemo umetniško vrednost filma, ki sicer zelo enostransko in zgodovinsko nevdržno predstavlja partizane kot nekakšne barbarske borce in morilce, ki se znašajo nad nedolžnimi italijanskimi prebivalci Istre. Film je pač film in ni zgodovinski dokument, vendar pa je postal več od filma v trenutku, ko je bil predvajan v času dogodkov ob prazniku v sosednji državi in je ponujen v brezplačni ogled prebivalstvu na območju, kjer se zgodba v filmu tudi dogaja. Med kraji, kjer bo takšna brezplačna projekcija, menda prvi dan za zaprti krog povabljenih, je tudi Izola oziroma njen kino Odeon.

Ne moremo in ne želimo onemogočiti ogleda filma nikomur, izražamo pa naše globoko nestrinjanje s takšno obliko širjenja politične, da ne rečemo skrajne desničarske in fašistoidne propagande v našem kraju in med ljudmi dveh narodov, ki v Izoli živita v slogi in medsebojnem spoštovanju.

Zanima nas, komu je v interesu takšno početje in kako bomo celili zgodovinske rane, če bomo nanje kar naprej trosili sol neresnic.

ZB za vrednote NOB Izola,
predsednik Slobodan Radujko

Odprto pismo predsedniku Evropskega parlamenta Tajaniju

Gospod predsednik, ne bom vas opozoril na vojne zločine italijanske kraljeve vojske, ker se boste izgovorili na fašizem, čeprav je pravi izvor večni italijanski pohlepni ekspanzionizem. Opozoril vas bom na vojne zločine najbolj demokratične države tedanjega časa – Združenega kraljestva.

Bilo je 3. aprila 1945, ko so bile ameriške Pattonove divizije le streljaj od mesta Nordhausen. Hitele so v koncentracijsko taborišče Mittelbau Dora, kjer so v podzemlju Kohnsteina taboriščniki in Nemci iz Nordhausna sestavljali rakete V2. Očitno zaradi civilnih žrtev v Londonu, ki so bile posledica nemških napadov z raketami V2, se je Winston Churchill odločil za zločinsko maščevanje.

Kraljeve letalske sile so dopoldne 3. in 4. aprila 1945 v več valovih popol-

Bölcke Kaserne, pobiti taboriščniki zaradi angleškega bombardiranja 3. in 4. aprila 1945

noma uničile gosto naseljeno staro mestno jedro Nordhausna. Umrlo je več kot 8000 ljudi, predvsem otrok, žena in starejših, saj vojakov tam ni bilo, delovno sposobni pa so delali v podzemlju taborišča. Angleži so ob tem napadu pomorili tudi 1200 interniranih evropskih protifašistov, ki so bili v Bölcke Kaserne na Rothenburgstrasse v Nordhausnu, med njimi tudi mojega očeta Franca Nemca.

Bombardiranje je bilo izvedeno s kirurško natančnostjo, saj so vse železniške komunikacije, ki so vodile iz podzemlja taborišča Mittelbau Dora preko železniške postaje v Nordhausnu, ostale popolnoma nedotaknjene. Tako so lahko Američani takoj po 11. aprilu v Nordhausnu neovirano vstopili s tanki, saj tam ni bilo vojaštva, in hiteli iz podzemlja Kohnsteina z vlaki odvažat vse rakete in dokumentacijo. Nordhausen je namreč spadal v rusko okupacijsko cono.

Po bombardiranju so »počakali« le nekaj dni, da so Nemci izpraznili taborišča in odpeljali na marš smrti 30.000 taboriščnikov. Na maršu je v naslednjih tednih umrlo še 8000 internirancev.

Churchillovo maščevanje londonskih civilnih žrtev s pobojem nemočnih prebivalcev Nordhausna je bilo demokratičen poboj, kajne? Če bi imel Tito na voljo tisoče letal in bi enako kot Churchill aprila 1945 izvedel letalski masaker nad Puljem in drugimi istrskimi mesti, nad nemočnimi Italijani, bi bil to tudi demokratični poboj? Titovi partizani so iz maščevanja po zavzetju teh mest pobili s »fašizmom okužene Italijane«

po spiskih, ki so jih pripravili italijanski protifašisti in komunisti. Zločini tistih, ki so nosili rdečo zvezdo, so bili torej »visoko etični« v primerjavi z zločini angleške vojske, da ne govorim o gnusnih zločinih italijanske soldateske. »Titini« so imeli visoke moralne standarde in praviloma niso pobijali otrok, žena in nemočnih starčkov, kar je počela italijanska vojska. Domnevno je v fojbah končal en sam italijanski otrok, samo na Rabu in Gonarsu pa je umrlo, dokumentirano, 200 slovenskih otrok.

In moralno vprašanje vam, predsednik Tajani: kaj je bolj zavržno dejanje, ali poboji zmagovalcev tik pred koncem vojne iz varnih višav zaradi gole sle po maščevanju ali poboji polnoletnih poražencev, ki jim je bila največkrat celo dana možnost ugovora na obtožbe? Priznavate civilizacijsko razliko? Če ne, potem je jasno, da nadljudje lahko pobijajo nemočne podljude, manjvredna rasa pa ne sme soditi rasnim krvnikom. Torej gre še vedno tudi danes za večvreden in manjvreden narod. Za odnos med gospodarjem in hlapcem, belim in črnim. Tega nas je lahko zelo strah.

Boris Nemec, Šempeter pri Gorici

Vzgojno delo z mladimi

Kot vzgojitelj sem zdaj v pokoju, vse svoje sposobnosti pa sem posvetil v svojem življenju in delovanju vzgoji naše mladine v domoljubju in svobodoljubju – v ljubezni do svoje družine

in domovine. Vedno in dosledno sem se držal tega, kar sem dobil pri svoji vzgoji od svojih staršev in zagorskega knapovskega okolja, v katerem sem se rodil in preživel svoja otroška leta. Srce me boli ob tem, ko se še vedno med nami neguje razdor na ideološki in svetovnonazorski podlagi – ob tem pa trpimo posledice tudi naša država in mi, njeni državljani.

Ob vsem tem, kar sem v svojem življenju doživel in preživel, ugotavljam in poudarjam, kako je pomembna za otroke vzgoja njihovih staršev, kot šole in okolja. Že kot otrok sem bil seznanjen s spori in prepiri med liberalci in klerikalci. Podobna neenotnost je še vedno med nami – ni sočutja, ni medsebojnega spoštovanja – še vedno v politiki prevladuje in zmaga tisti, ki ravna po načelu »Namen posvečuje sredstva«.

Lahko pa sem ponosen, da s svojim ravnanjem in delovanjem še vedno jasno in odločno dokazujem, da svojega rdečega srca jaz ne tajim, a enoumja ne trpim.

V svojem življenju sem doživel težke udarce usode – tako v času okupacije kot tudi po koncu druge svetovne vojne – zlasti ko sem se zaposlil kot vzgojitelj v dijaških domovih. Doživel pa sem veliko priznanje za svoje delo kot vodja moralnopolitične vzgoje v svoji enoti, ko sem bil kot vojak na služenju vojaškega roka v proletarski brigadi Radeta Končarja na Reki.

Zdaj poslušam od nekaterih posameznikov pripombe, da pred desetimi leti ni bilo nič slišati o podvigu Franca Severja - Frante in njegovih borcev na Menini. Na to lahko odgovarjam s tem pojasnilom, da bi za svoje junaštvo in domoljubje lahko dobil odlikovanje narodnega heroja že takoj po koncu vojne, a nekaterim, ki so imeli pri tem odločilno besedo, to ni bilo v interesu. Srce me boli in tudi usoda naša skrbi, ker nas ekstremizem še vedno razdvaja, bogatenju oblastne elite ni kraja, davek pa plačuje narod in njegova uboga raja.

V trajnem spominu ohranjam tudi pokojnega Staneta Rogliča, srčno dobrega človeka, ravnatelja Dijaškega doma Ivana Cankarja, ki je bil tudi hraber borec v NOB in za katerega velja tudi to, kar je napisal naš pesnik Oton Župančič: »Bodočnost je vera! Kdor zanjo umira, se dvigne v življenje, ko pade v smrt!« To velja tudi za borce NOB in seveda še živega komandanta Franca Severja - Franto.

Metod Škerjanec, Ljubljana

Četrto stoletje naše vrste kapitalizma

Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij, njegova druga novela iz leta 1993, je bil po svoji naravi revolucionaren, saj je spreminjal dejanska družbena razmerja, ki so temeljila na družbeni lastnini in samoupravljanju delavcev ter na zanikanju monopola lastnine nad družbenimi sredstvi.

Na kratko, to je bil predpis, ki je omogočil odpravo družbene lastnine, ki je »pripadala vsem in vsakomur« v času naše nekdanje skupne domovine SFRJ. V razpravah ob pripravi zakona so bili cilji, ki naj bi pripeljali tudi do večje učinkovitosti podjetij in celotnega slovenskega gospodarstva. Bila so tudi razhajanja glede načinov in modelov, kako razdeliti ocenjeno splošno družbeno lastnino med slovenske državljane, ko je vsak od njih prejel lastniški certifikat, še prej pa si je svoje (20 + 20 odstotkov za sklade) vzela država. Že takoj po oceni vrednosti družbenega premoženja in razdelitvi certifikatov se je izkazalo, da skoraj milijon imetnikov ni vedelo, kam z njimi, medtem ko je peščica imetnikov imela srečo in je z unovčenjem zaslužila tudi za tri avtomobile.

Kar koli kdo danes govori, razdelitveni koncept je imel svoje pomanjkljivosti. Povedati je treba, da lastniški certifikat ni bil vrednostni papir po zakonu o vrednostnih papirjih, ampak je predstavljal določeno premoženjsko pravico. Žal so ob tem številni imetniki certifikata ostali praznih rok, če pa so predolgo čakali, so prejeli le kakšne drobtinice. Pojavil se je tako imenovani notranji odkup preostalega zunajcertifikatskega premoženja in prav tu so nekateri menedžerji dodobra izkoristili praznino zakonodaje. Dogajalo se je tudi (primer Bernardina), da so menedžerji poskušali ustanovljati obvodna podjetja in nanje prenesti tržno zanimive posle, da bi tako pocenili in pozneje odkupili manjvredno osnovno podjetje.

Ko so kupovali preostanke podjetij, se je celo (v Kopru) dogajalo, da je banki upnici dalo jamstvo podjetje, ki ga je kupoval menedžer, zaposlen v tem podjetju, kar je bil svetovni fenomen.

Med rezultate lastninskega preoblikovanja podjetij lahko štejemo tudi to, da so nekateri obogateli, drugi pa ostali revni. To se sklada s kapitalističnim družbenim redom, ki je, kot kaže, povsod enak.

O temeljnih načelih zakona oziroma predpisih o lastninskem preoblikova-

nju podjetij je časopisni zavod Uradni List RS leta 1993 izdal debelo modro knjižico. Spomnimo še na dejstvo, da je bila takrat ustanovljena tudi Agencija RS za prestrukturiranje in privatizacijo z nalogo bdeti nad lastniškimi kombinacijami, ki so jih lahko izvajali le oni, ki so dobro poznali luknje v zakonu in so bili tudi na vodstvenih položajih.

Franč Krajnc, podpredsednik ZB za vrednote NOB Piran

Svobodna beseda

Poštovani tovariši in tovarišice!

Moram reči, da sem bil navdušen, ko smo na letnem srečanju ZB za vrednote NOB Žalec dobili možnost naročila na časopis Svobodna beseda. Takšno publikacijo sem pogrešal, saj nasprotni klerofašistični tabor potomcev kolaborantov vse bolj agresivno razvija teorijo o nepotrebnosti in zločinskosti NOB. Sam sem bil premlad, da bi sodeloval v drugi svetovni vojni, so se pa upora kot član OF in borec udeležil moj oče Matija ter materini bratje in bratrančci, ki so na koncu končali v Dachauu in Mauthausnu, obešeni v Frankolovem itd. Stari oče Matej Cerovac, se je v okviru 97 regimenta, imenovanega tudi Tržaški regiment, bojeval v Galiciji in na soški fronti. Skoraj vseh 5000 borcev tega regimenta je padlo v prvih mesecih spopadov v Galiciji, preostali pa na soški fronti.

Ker sem po stroki tako kot moj oče rudarski inženir, vam pošiljam v prilonki svoj prispevek za Svobodno besedo, ki obravnava nemajhno vlogo rudarjev v svetovnih vojnah. Kot vidite, so avstro-ogrske rudarske enote nosile na kapah rudarske znake oz. značke. Sveta Barbara ni le zaščitnica rudarjev in gradbenikov, ki delajo pod zemljo, temveč tudi vseh, ki delajo z eksplozivom, torej tudi vojakov.

S tovariškimi pozdravi in srečno,
Matjaž Cerovac, Letuš

**SVOBODNA
B E S E D A**

www.svobodnabeseda.si

Program prireditev – april 2019

Mota, Ljutomer

Prireditev v spomin na ustrelitev 20 talcev bo **v torek, 2. aprila 2019**, v Moti.

Blaguški gozd, Gornja Radgona

Slovesnost v spomin na ustrelitev 12 talcev bo **v sredo, 3. aprila 2019**, pri spomeniku talcev Sv. Jurij, Videm ob Ščavnici.

Hudopisk, Dravograd

Prireditev v spomin na padle graničarje, ki so od 6. do 9. aprila 1941 pred Nemci branili Dravograd, bo **v petek, 5. aprila 2019**.

Dokležovje, Murska Sobota

Polaganje venca s slovesnostjo v spomin na padle in utopljene vojake Rdeče armade med NOB bo **v petek, 5. aprila 2019**.

Huda jama, Laško

Slovesnost ob 75. obletnici smrti Dušana Požene-la bo **v soboto, 6. aprila 2019**. Pohod po poteh upornikov Laško–Huda jama.

Andraž nad Polzelo, Žalec

Proslava v spomin na med NOB padle ameriške letalce bo **v soboto, 6. aprila 2019**.

Središče ob Dravi, Ormož

Slovesnost v spomin na padle borce NOB, talce in druge žrtve vojne bo **v četrtek, 11. aprila 2019**.

Srece pri Makolah, Slovenska Bistrica

Prireditev v spomin na dogodek, ko so Nemci požgali Sagadinovo domačijo skupaj s sedmimi sorodniki, bo **v petek, 12. aprila 2019**.

Logatec

Spominska slovesnost ob 75. obletnici žrtev črne roke na Logaškem bo **v soboto, 13. aprila 2019**.

Ljubljanski vrh, Vrhnika

Prireditev in sprejem pohodnikov železničarskega pohoda Štampetov most na kurirski postaji TV 17 bo **v soboto, 13. aprila 2019**.

Dolž, Novo mesto

Komemoracija v spomin na padlega komandanta Cankarjeve brigade, majorja Alojza Dragana, in borce 1. bataljona Cankarjeve brigade bo **v soboto, 13. aprila 2019**.

Sajevče, Postojna

Prireditev v spomin na boje Sočanovega bataljona bo **v soboto, 13. aprila 2019**, v Sajevčah.

Črmljenšak, Lenart

Komemoracija v spomin padlim v NOB bo **v sredo, 17. aprila 2019**, pri spominski plošči v Črmljenšaku.

Radohova vas, Grosuplje

Spominska slovesnost v spomin padlim talcem in borcem bo **v soboto, 20. aprila 2019, ob 10. uri** v Radohovi vasi.

Dovje - Mojstrana

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 20. aprila 2019**.

Rakitnica, Ribnica

Spominska slovesnost ob 75. obletnici ustanovitve 5. ruskega bataljona IX. brigade bo **v soboto, 20. aprila 2019**, v Rakitnici.

Ankaran–Hrvatini–Ankaran, Koper

Pohod po Beblerjevi poti Ankaran–Hrvatini–Ankaran bo **v soboto, 20. aprila 2019**.

Pugled, Kočevje

Spominsko srečanje ob 76. obletnici zbor aktivistov OF bo **v nedeljo, 21. aprila 2019**, na Pugledu.

Trije Kralji na Pohorju, Slovenska Bistrica

Prireditev Šarhov pohod po poteh Pohorskega bataljona bo **v nedeljo, 21. aprila 2019**.

Tolmin

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v sredo, 24. aprila 2019**, v Tolminu.

Sežana

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v četrtek, 25. aprila 2019**, v Sežani.

Cezanjenci, Ljutomer

Žalna slovesnost v spomin na 24 ustreljenih talcev bo **v četrtek, 25. aprila 2019**.

Ljutomer

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v četrtek, 25. aprila 2019**, v Ljutomeru.

Zagorje ob Savi

Osrednja občinska prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v četrtek, 25. aprila 2019**, v Kulturnem centru v Zagorju ob Savi.

Črnuče

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v četrtek, 25. aprila 2019, ob 17. uri** v parku 7 herojev v Črnučah.

Ob 19. uri bo kresovanje s kulturnim programom na Taboru v Črnučah.

Dravograd

Osrednja občinska proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v četrtek, 25. aprila 2019**, v Dravogradu.

Dolenja Trebuša, Tolmin

Spominska slovesnost ob grobnici padlih ruskih in slovenskih partizanov bo **v četrtek, 25. aprila 2019**.

Kobarid in Breginj

Spominska slovesnost ob grobnici padlih ruskih in slovenskih partizanov bo **v petek, 26. aprila 2019**.

Črna na Koroškem, Mežiška dolina

Občinska proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Črni na Koroškem.

Ormož

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Ormožu.

Žalec

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Žalcu.

Murska Sobota

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Murski Soboti.

Mozirje

Osrednja proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Mozirju.

Zagorje ob Savi

Zasavska veteranska proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Evroparku v Zagorju.

Ankaran

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019, ob 18. uri**.

Murska Sobota

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**.

Grosuplje

Prireditev v počastitev dneva upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019, ob 19. uri** v Grosuplju.

Piran

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Piranu.

Češnjice, Moravče

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**.

OŠ Šmartno, Slovenj Gradec

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019, ob 12. uri** v OŠ Šmartno.

Rahtel nad Slovenj Gradcem

Pohod na Rahtel in prižiganje zvezde bosta **v petek, 26. aprila 2019, ob 19. uri**.

Radenci

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v petek, 26. aprila 2019**, v Radencih.

Planina pri Semiču

Spominska slovesnost ob 75. obletnici ustanovitve Partizanskega pevskega zbora bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11. uri** na Planini pod Mirno Goro.

Cerknica

Tradicionalna prireditev praznovanja dneva upora proti okupatorju »Zdaj zaorji pesem o svobodi« bo **v soboto, 27. aprila 2019**, v Cerknici.

Boč

Srečanje borcev s pohodom planincev do planinske kočice in spomenika padlih ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11. uri** na Boču.

Ptuj

Osrednja proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, na Ptujju.

Žeje, Domžale

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 15. uri** v Žejah pod Sveto Trojico.

Sv. Anton, Koper

Prireditev v počastitev upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, v Sv. Antonu. Pohod v spomin 38 padlim med NOB v okolici Sv. Antona.

Škofljica

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, na Škofljici.

Sv. Ana, Lenart

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**.

Razbor, Slovenj Gradec

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11. uri** v Razborju.

Dane–Vareje, Sežana

Pohod po kurirčkov poti Dane–Vareje bo **v soboto, 27. aprila 2019**.

Novo mesto

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, v Novem mestu.

Mladje - Podbočje, Krško

Proslava veteranskih organizacij v počastitev obletnice upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11. uri** v Mladju.

Ljubljanski vrh, Vrhnika

Obeležitev praznika upora proti okupatorju na kurirski postaji TV 17 in sprejem pohodnikov na vrhniški planinski poti (Vrhnika–Verd–TV17–Stari maln–Planina) bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 12. uri**.

Beli potok, Borovnica

Žalna slovesnost pri spomeniku talcem bo **v soboto, 27. aprila 2019**, pri Belem potoku.

Javorski pil, Litija

Tradicionalna proslava in srečanje ob obletnici dneva upora proti okupatorju bosta **v soboto, 27. aprila 2019**, v Javorskem pilu.

Kamnik

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 16. uri** v Kamniku.

Medana, Nova Gorica

Prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, v Medani.

Šentjanž, Radlje ob Dravi

Prireditev v počastitev dneva upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, na Župankovi domačiji. Pohod po poti Lackovega odreda Radlje–Župank.

Preža, Kočevje

Prireditev v spomin na padle partizane in pobite domačine spomladi leta 1942 bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11. uri** pri spomeniku na Preži. Pohod Morava–Preža.

Izola

Proslava ob dnevu upora proti okupatorju in dnevu osvoboditve Izole bo **v soboto, 27. aprila 2019**, v Izoli.

Sromlje, Brežice

Prireditev v spomin na 75. obletnico ustanovitve Kozjanskega odreda in prireditev ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**, v Sromljah.

Nanos, Ajdovščina

Spominska slovesnost v počastitev spomina na prvo večjo partizansko bitko na Primorskem bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11.30** pri spomeniku pri Abramcu na Nanosu.

Sedraž, Laško

Osrednja občinska proslava ob dnevu upora proti okupatorju bo **v soboto, 27. aprila 2019**. Pohod Laško–Sedraž.

Radovljica

Spominski pohod od spomenika do spomenika NOB v počastitev spomina na narodnega heroja Staneta Žagarja bo **v soboto, 27. aprila 2019**.

Planina Golobar, Bovec

Prireditev ob obletnici ustanovitve Gradnikove brigade in bojev brigade –padlo je 42 borcev – bo **v nedeljo, 28. aprila 2019**.

Pohod na planino Golobar.

Kicar Ptuj

Spominski pohod na Kicar v spomin na pobjo Lackove čete bo **v ponedeljek, 29. aprila 2019**.

Slovesnost v Škofji Loki

V petek, 26. aprila 2019, ob 17. uri bo v Škofji Loki v Sokolskem domu slovesnost ob državnem prazniku dnevu upora proti okupatorju. Kulturni program bo oblikovala in vodila dramska igralka Nadja Strajnar Zadnik, s pesmijo pa bodo nastopili pevci iz različnih pevskih zborov, povezani v ožji sestav. Zapeli bodo Nocoj pa oh nocoj, Zakaj sem partizan, Počiva jezero v tihoti, Na oknu glej obrazek bled. Slavnostni govornik bo Andreje Bolčina, ki je grozote vojne doživel kot 15-letni partizan. Vabljeni! Marjana Jugovec

Slovesnost na Poljani

Združenje borcev za vrednote NOB Mežiške doline in koroške občine vabijo ob 74. obletnici zadnjih bojev druge svetovne vojne na proslavo pri spomeniku Svobodi in miru na Poljano **v soboto, 18. maja 2019, ob 10. uri**. Slavnostni govornik bo predsednik ZZB NOB Slovenije dr. Tit Turnšek. V kulturnem programu bodo nastopila kulturna društva iz Mežiške doline. Istega dne bo na Ravnah na Koroškem celodnevno praznovanje 2. svetovnega dneva čebel.

Pridite na Prežo

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje in Občina Kočevje vabita na spominsko slovesnost ob praznovanju dneva upora, na ustanovitev I. kočevskega bataljona 16. aprila 1942 in v spomin na dogodka, ko je italijanska vojska 27. aprila 1942 grozovito pobila 16 domačinov in partizanov. Slovesnost bo **v soboto, 27. aprila 2019, ob 11. uri** pri spomeniku na Preži pri Kočevski Reki.

Slavnostna govornica bo evropska poslanka Tanja Fajon.

V sodelovanju s TD Kočevje bo z začetkom ob 9. uri organiziran pohod na Prežo, kjer bo slovesnost.

Pohodniki se bodo zbrali na avtobusnem postajališču v Moravi ob cesti Kočevje–Brod na Kolpi.

Pripravljalni odbor

Miha Butara

polkovnik, veteran vojne za Slovenijo, 18. februarja 2019 na spominski slovesnosti v Podsredi ob 76. obletnici poboja II. čete Kozjanskega bataljona:

»Današnja spominska slovesnost je posvečena tragičnemu dogodku, poboju borcev 2. čete Kozjanskega bataljona. Ta je po nalogu poveljstva bataljona odšla na Bizeljsko. Precej

časa je iskala zvezo s Kozjansko četo, saj ni vedela za njeno tragično usodo. Dobila je stik s terenskimi delavci. Zaradi nespretnosti je bil komandir čete Hinko Zakšek - Miloš zajet. Nemci so ga ustrelili 1. maja 1943 v Pišecah. Operacijsko območje čete je bilo med Bizeljskim in Vidmom, kjer je izvedla nekaj oboroženih akcij, ki so močno odmevale med slovenskim prebivalstvom. Nemški naseljenci in okupatorjevi sodelavci so bili vedno bolj preplašeni, nekateri so celo pobegnili v Brežice.

Tako so partizani rušili nemško kolonizacijo ob Savi in Sotli, zaradi česar so morali Nemci dodatno krepiti in ustanavljati svoje postojanke. V Zdolah so v župnišču napadli, razorožili in zajeli deželno stražo ter zasegli sedem pušk, strelivo in opremo. Ta in druge akcije 2. čete v Globokem, Malem Vrhu, na Okljukovi gori in drugod so naletele na velik odmev pri okupatorju in med prebivalstvom. Aktivistom OF so močno olajšale delo na terenu. Četa je po prihodu na območje operativnega delovanja izgubila skoraj polovico moštva, vendar se je hitro okrepila z novinci, tako, da je na začetku februarja leta 1943 štela 29 borcev. V enoti je bilo sedem Grkov. Kot nemški vojni ujetniki so prebegnili na partizansko stran.

Nemški okupator si je močno prizadeval, da bi to četo izsledil. Gestapo iz Brežic je poslal nekaj svojih oglednikov, da so okoli Osredka vohljali za partizanskim taborom. Ker jim tako ni uspelo dobiti ustreznih podatkov so v te kraje poslali svojo specialno vohunko Vido Jošt iz Celja. Zaradi premajhne budnosti novega komandirja čete Srečka Žgajnerja - Sreča ji je uspelo priti v tabor enote in se tudi vrniti v Brežice, nato pa gestapu povedati za tabor v Rakonci pri Osredku. Med nemškim napadom 19. februarja 1943 so močne sile dela 1. bataljona 19. policijskega polka in 1. orožniške motorizirane čete »Alpenland« četo skoraj v celoti uničile. Padlo je 15 borcev, sedem je bilo ranjenih in ujetih, večina preostalih pa se je priključila sestavi 1. četi Kozjanskega bataljona.«

Dr. Ljubica Jelušič

podpredsednica ZZB NOB Slovenije, 17. februarja 2019 na slovesnosti v Gradišču nad Prvačino.

»Zahvaljujem se vsem, ki ste pripravili današnja slovesnost, v upanju in prepričanju, da boste še velikokrat stali na tem zanimivem kraju v spomin na enega posebnih dogodkov v zgo-

dovini primorskih Slovencev – v spomin na množično mobilizacijo mladine iz Gradišča in Oševljeke v partizanske enote, ki je bila izvedena v dogovoru s komandantom Kraške čete, Antonom Šibeljo - Stjenko. Krajevni odbor OF je namreč odhod mladih v partizane organiziral kot partizansko mobilizacijo, kar je vsaj za nekaj dni pomagalo domačinom in družinam ubraniti se italijanskih represalij.

---- Mobilizacija mladih ljudi je bila izvedena s pozivnicami 14. februarja 1943, seznam prostovoljcev pa je vnaprej pripravil krajevni odbor OF. V obdobju od 5. do 19. februarja je v partizane iz teh vasi odšlo 335 ljudi različnih starosti, moških in žensk. Ker ni bilo mogoče vseh novincev prehraniti in opremiti na Primorskem, jih je Kraška četa pospremila in varovala na pohodih na Dolenjsko, kjer so dobili orožje, opremo in nekaj osnovnega vojaškega urjenja.

---- Številni so šele tam ugotovili, da niso vsi Slovenci zavedni in proti okupaciji. Celo več – sodelujejo z italijanskimi oblastmi, izdajajo zavedne Slovence in sodelujejo v milicah, ki se borijo proti partizanom. S temi kolaboranti, ki so se pozneje oblikovali v domobranske bataljone, so se morali spopadati tudi primorski partizani. V različne dolenske partizanske enote pa so bili razdeljeni zaradi svoje narodne zavesti in domoljubja. Partizansko vodstvo je namreč želelo, da bi Primorci s to svojo zavestjo pozitivno vplivali na druge partizane, predvsem pa tudi na domačine.

Poznavanje vseh teh okoliščin je pomembno za pojasnilo strahu in zaskrbljenosti, ki se širi med nami Primorci v zadnjih letih, ko vidimo objune fašistične ideje in skupine na državni meji. Da je državni praznik spomina na žrtve fojb in eksodusa Italijanov iz Istre in Dalmacije v Italiji namenjen provokaciji dobrih medsosedskih odnosov, vemo že od njegovega nastanka.«

Aljaž Verhovnik

generalni sekretar ZZB NOB Slovenije, 3. februarja 2019 na slovesnosti v Dovcah pri Komnu na Krasu

Na začetku 20. stoletja so stanje zlasti na Primorskem zaznamovale posledice prve svetovne vojne. Italija je zaradi hlastanja po Istri in Južni Tirolski in to vojno vstopila leta 1915. Za to se

je odločila po tistem, ko si je s tajnim Londonskim sporazumom pri Antanti zagotovila zasedbo kar tretjine ozemlja današnje Slovenije. To se je z Rapalsko pogodbo novembra 1920 žal tudi zgodilo. Že leto pozneje so Slovenci na tem območju italijanske zasedbe občutili nasilen vzpon fašističnega režima. Okruten sistem Benita Mussolinija je postavil nadvlado italijanske rase in uvedel raznarodovalne ukrepe zoper druge narode in manjšine, med njimi tudi nad Slovenci, ki so po rapalski odločitvi ostali okleščeni v okovih režima, ki je slovenstvo obsodil na smrt. Začelo se je aktivno poitalijančevanje Slovencev in Hrvatov, ki so ga fašistične oblasti strokovno poimenovali kar »obmejno čiščenje«. Slovenci in Hrvati so dobili naziv »tujerodni« državljanji, iz javnih uradov pa je slovenščina izginila. Absurdnost in neizprosnost fašistične doktrine razkrivajo najbolj nori ukrepi poitalijančevanja slovenskih imen in priimkov, in to celo na nagrobnikih že pokojnih Slovencev. Požig Narodnega doma v Trstu in tržaški procesi pa so že pred začetkom druge svetovne vojne pokazali zobe in okrutnost dučevevega krvoločnega sistema.

V takšnih okoliščinah so se znašli borci Južnoprimorskega partizanskega odreda, ki je ena izmed najbolj znanih partizanskih vojaških enot, ki so med narodnoosvobodilnim bojem delovale na Primorskem. Teritorij njegovega dela je bil na območju Krasa, Vipavske doline in podnanskega območja na Primorskem, občasno pa tudi v Brdih in Trnovskem gozdu. Zanimivo je, da je bil ta odred trikrat ustanovljen in tudi razformiran, kar ni bila praksa v nobeni drugi partizanski vojaški enoti. Septembra leta 1944 je bil Južnoprimorski odred dokončno ukinjen. Zgodovinsko pomemben je podatek, da je ta odred kar 1500 borkov in borcev iz svojih vrst poslal v sloviti 9. korpus, ki je Primorski dokončno izbral svobodo.«

Srečko Tušar

(1925–2019)

Polkovnik Srečko Tušar se je rodil 18. maja 1925 v Idriji v rudarski družini, uradno kot Feliks Tušar. Kot sin narodno zavedne družine je pod neprijazno potujčevalno italijansko oblastjo že leta 1942 postal mladinski aktivist OF in se leta 1943 vključil v NOV. Med boji na goriški fronti jeseni leta 1943 je osemnajstleten postal komandir enote, ki se je kalila med nenehnimi nemškimi napadi in redkokdaj imela priložnost za počitek. Srečku nikoli ni manjkalo poguma, odlikoval se je zlasti v zahtevnih in drznih posegih, kjer je hitro pokazal veliko poguma, izjemno odločnost, iznajdljivost in popolno predanost narodnoosvobodilnemu boju.

Bil je komandir diverzantske čete, ki je 5. februarja 1944 vdrla v idrijski rudnik, minirala črpalke in za ves čas vojne onesposobila njegov spodnji del. V noči s 23. na 24. april 1944 je Srečko vodil četo, katere člani so se skrivoma vtihotapili v Postojnsko jamo in tamkaj uničili 12 vagonov bencina, namenjenega za potrebe nemške vojske.

Ko je štab Vojkove brigade ustanovil udarni vod, je Srečko postal njegov prvi poveljnik. Naloga borcev – izbranih

prostovoljcev – so bile diverzantske akcije in tudi vdori ter najzahtevnejši posegi v sovražnem zaledju. Vod je odigral pomembno vlogo poleti leta 1944, ko se je bojeval v Baški grapi, kjer so enote IX. korpusa NOV onesposobile strateško pomembno železniško progo Jesenice–

Podbrdo–Gorica–Trst. Bil je tudi na čelu enot med prenosom 123 težkih ranjencev iz Cerkna v Loško dolino.

Med bitko za Črni Vrh je bil z udarnim vodom na voljo Gradnikovi brigadi med obleganjem domobranske postojanke, kjer je vod močno pripomogel k njenemu padcu in utrpel največ žrtev. Po tej bitki je Srečko postal komandant 2. bataljona Vojkove brigade in pozneje 1. bataljona Prešernove brigade.

Po koncu druge svetovne vojne je postal poklicni vojak in dolgo let deloval v Centru za vzgojo častnikov in podčastnikov izvidniških, planinskih in padalskih enot na Bohinjski Beli. Skozi njegove tečaje so šle neštete generacije, med njimi tudi desetine vrhunskih slovenskih alpinistov, ki so pozneje dosegli in osvojili sam svetovni alpinistični vrh. Med njegovimi »varovanci« so bili številni alpinisti, med drugimi Ante Mahkota in Aleš Kunaver.

Že leta 1945 se je včlanil v PD Mojstrana in postal aktiven alpinist, nekaj pozneje je postal tudi član Gorske reševalne službe in nato še učitelj smučanja. Polkovnik Tušar je leta 1962 s svojimi vojaki planinci ponesel na vrh Triglava gorski top, težak 1200 kilogramov, s katerim so izstrelili častno salvo našemu gorskemu očaku in gorskim topničarjem v pozdrav.

Po upokojitvi je Srečko sodeloval pri usposabljanju Teritorialne obrambe in bil prepričljiv pobudnik in zagovornik razvoja alpsko-izvidniških enot.

Srečka Tušarja smo v Škofji Loki poznali predvsem kot partizana, vojaka oficirja, ki se je s svojim pogumom in vztrajnostjo zapisal v zgodovino, pa ne samo v slovensko. Prejel je številna priznanja, plakete in odlikovanja: red za slug za narod, red za vojne zasluge s srebrnim in zlatim

mečem, red za delo z zlatim vencem, spominske medalje Vojkove, Prešernove in Gradnikove brigade, red za hrabrost, vojni križ za hrabrost iz Poljske, odlikovanje odličnega oficirja iz Madžarske in še bi lahko naštevali. Sodeloval je v različnih organizacijah, kjer je povsod zavzeto deloval. Bil je naš dolgoletni član ZZB NOB Stara Loka - Podlubnik in prispeval je k ohranjanju zgodovinskega spomina NOB in utrjevanju domovinske zavesti.

**Vesna Harej, KO Združenja borcev
za vrednote NOB Stara Loka - Podlubnik**

Slavka Alič

(1922–2019)

Na svojem domu v Ljubljani je 27. februarja v 97. letu starosti zaspala Slavka Alič, rojena Čampa, Grumova Slavka z Gornjega Iga. Bila je aktivistka OF – borka proti okupatorju, zapornica, interniranka, članica Zveze združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana.

Slavka se je rodila mami Alojziji in očetu Ludviku 9. decembra 1922 v vasi Gornji Ig. V družini je bilo sedem otrok. Slavka je bila najstarejša. Po končani osnovni šoli v Iški vasi je ostala doma in pomagala staršem pri trdem delu na kmetiji.

Toda življenjska pot tovarišice Slavke je bila težka in burna. Bila so obdobja sreče, veselja, trpljenja, povezanega z življenjskimi izkušnjami, ki jih je zaznamovala druga svetovna vojna. Vsa družina se vključila v boj proti okupatorju in domačim izdajalcem za obrambo domovine. Njihova domačija je bila edina v vasi, ki so jo stalno obiskovali partizani. Na območju Krma in Mokrcra je bilo ustanovljenih več partizanskih enot. Slavka je stike s partizani navezala decembra leta 1941, že januarja leta 1942 pa je v domači hiši oskrbela prve ranjence, ki so se zatekli k njim po napadu na italijansko postojanko na Verdu. Nato je partizanom kuhala, pekla kruh, jim šivala raztrgana oblačila.

Julija leta 1942 so Italijani požgali hišo, očeta Ludvika in brata pa odpeljali v internacijo na otok Rab. Oče je tam od lakote umrl 19. decembra 1942, brat pa se je

z Rabsko brigado po kapitulaciji Italije vrnil iz taborišča in padel 9. maja 1944 v boju z domobranci. Brat Pavle je odšel novembra leta 1943 v partizane in tam ostal do osvoboditve, preostala družina pa je bila pregnana na Ig, kjer je bila domobranska postojanka. Tu je Slavka postala še bolj aktivna, imela je stalne stike z borci NOB, nosila pošto v Ljubljano in iz Ljubljane prinašala pošto za borce. To je bilo zelo nevarno in tvegano, saj je bilo mesto obdano z bodečo žico. Tako je bilo vse do nemške ofenzive novembra leta 1943. Bila je izdana in morala se je umakniti v ilegalo – v Rajon Barje. Tam je bila sprejeta v organizacijo SKOJ. Bila je odgovorna za kolportažo in obveščevalno službo. 24. oktobra 1944 so jo v vasi Golo, potem ko jo je izdal domači izdajalec, ujeli domobranci. Pretepali so jo in zasliševali. Zatem je bila v ljubljanskih zaporih na Miklošičevi cesti, po dobrem mesecu pa so jo odpeljali v zloglasne begunjske zapore. Od tam so jo Nemci odpeljali

v delovno taborišče v Salzburg, kjer je tudi dočkala svobodo. Po vojni je družina živela na Igu, dokler niso obnovili požgane hiše na Gornjem Igu. Na Igu je bila tudi predsednica tamkajšnje mladinske organizacije.

Leta 1949 se je poročila z Janezom Aličem, ki je tudi preživel italijanska in nemška koncentracijska taborišča. Najprej je družina živela blizu Kamnika, zatem pa v Ljubljani. V zakonu sta se jima rodila hči Slavica in sin Jani. Ko sta otroka nekoliko odrasla, se je zaposlila v Cimosu in zatem v Slovenija avtu, kjer je tudi dočkala upokožitev. Dokler ji je zdravje to dopuščalo, je bila članica Zveze borcev in Socialnih demokratov. Prostovoljno je delala pri Rdečem križu, kjer je pomagala pomoči potrebnim. Pred 18 leti je izgubila moža. Redno je prebirala revijo Svoboda beseda, čas si je krajšala z delom na vrtu in z gledanjem televizije. Veselila se je tudi srečanj z vnukinjo Barbaro in vnukoma Sašo in Vanjo, najbolj pa je bila srečna v krogu pravnukinj Mile in Pike ter pravnukov Leva in Jaše.

S svojim delom in dejanji se je dostojno oddolžila našemu velikemu času in pripomogla, da danes živimo v svobodni in samostojni domovini. Veličina njenega dela in njene družine ter vseh borcev NOB bo ostala zgodovinska resnica, ki nam jo ne more nihče izničiti.

Julijana Žibert, Zveza združenj borcev Ljubljane

Andrej Babič

(1923–2019)

Na mestnem pokopališču v Kranju smo se 31. januarja 2019 za vedno poslovili od Andreja Babiča, aktivista OF, partizana, povojnega družbenopolitičnega delavca, gospodarstvenika, častnega predsednika ZB NOB Kranj in častnega meščana Mestne občine Kranj.

Večina je tovariša Andreja poznala kot dolgoletnega predsednika in ljubiteljskega fotografa, ki nam je z njemu lastno prijazno besedo, človečnostjo in skromnostjo poskušal približati vrednote, kakršne bi morale krasiti vsakega Slovenca v odnosu do domovine in zgodovinskega spomina tega naroda.

Rodil se je 18. septembra 1923 v Orehovljah pri Predosljah, kjer je preživel otroštvo in mladost. Leta 1941 se je ob začetku nemške okupacije star 18 let vključil v NOB, najprej kot aktivist OF in pozneje kot partizan, ki je bil tudi ranjen. Po vojni je ob delu uspešno končal šolanje na srednji trgovski šoli in Ekonomski fakulteti v Mariboru ter nato ob rednem delu deset let tudi predaval politično ekonomijo. Svoje poklicno življenje v povojnem obdobju je v največjem delu požrtvovalno posvetil ustanovitvi okrajne združne zveze in zgraditvi devetnajstih združnih domov po Gorenjskem. Leta 1952 je začel delati v podjetju Delikatosa, pozneje pa je kot direktor podjetja Central začel orati ledino v gorenjskem turizmu. Kot ustanovitelj občinske in soustanovitelj Turistične zveze Gorenjske je bil več kot desetletje tudi močan član Turistične zveze Slovenije, dve desetletji pa je vodil Turistično patroljo Slovenije. V pestri in bogati karieri je tudi družbenopolitično deloval. Tako je bil dvajset

let matičar v Kranju in Preddvoru ter tudi član ali vodja številnih drugih organov na ravni nekdanje občine Kranj, še posebno pa se je izkazal v vlogi predsednika izvršnega odbora ZB NOB Kranj, kjer je bil več zaporednih mandatov njegov predsednik.

Več kot pol stoletja je vestno dokumentiral dogajanja in motiviko njemu ljubega domačega Kranja z bližnjo okolico in širšo Gorenjsko. Občasno je tudi organiziral fotografske razstave, ki so številnim generacijam Kranjčanov in Gorenjcev omogočale vpogled v narodov zgodovinski spomin. Prav s pomočjo fotografije nam je skrajno stvarno, zgoščeno in neposredno približal zavedanje, kako bogate, zanimive in raznovrstne so lahko majhne zgodbe življenjskega vsakdanjika. Dom si je Andrej ustvaril na Primskovem in tam je tudi preživel svoje tretje življenjsko obdobje skupaj z dvema hčerama in že sedmimi pravnuki, ki so mu bili v resnično veselje.

Njegov bogati življenjski opus družbenopolitičnega in društvenega delovanja je v daljšem časovnem obdobju pomembno prispeval k ugledu in napredku MO Kranj, širše družbene skupnosti ter ohranjanju zgodovinskega spomina na polpreteklo zgodovino in pri krepitvi domoljubja. To dokazuje tudi vrsta prejetih priznanj in odlikovanj, med njimi tudi Andreju najbolj ljuba, kot so red dela z zlatim vencem in častni znak svobode Slovenije ter decembra 2018 podeljeno najvišje priznanje Mestne občine Kranj, častni občan MO Kranj.

Žal je Andrej izgubil svojo zadnjo bitko s kruto boleznijo, ki je bila močnejša od njegove jeklene volje, ki jo je vsakodnevno izražal tako v krogu svojih dragih kot tudi na drugih področjih tretjega življenjskega obdobja.

Damjan Renko

Rudi Jančar

(1920–2019)

Težko nam je, ko se poslavljamo od najbližjih, ko pa se v zamejstvu poslavljamo od plemenitih oseb, ki so soustvarjale nove družbene in narodnostne temelje v burnem obdobju prejšnjega stoletja, je slovo še težje.

Danes se Slovenci, ki se spoznavamo v Zvezi vojnih invalidov in v Slovenski kulturno-gospodarski zvezi, poslavljamo od Rudija Jančarja, pokončnega in premočrtnega človeka, ki se je že kot mladenič opredelil za slovenstvo in vključil v vrste slovenske protifašistične mladine. Ko so fašistične oblasti začele preganjanja in aretacije, se je Rudi pridružil ilegalnemu delovanju. Takrat je bil član ilegalnega pevskega zbora in udeleževal se je izletov in pohodov

v krogu, ki se je zbiral okrog Pinka Tomažiča. Ta predvojna dejavnost se je logično nadaljevala v prvih skupinah somišljenikov Osvobodilne fronte in že januarja leta 1941 je Rudi prišel v stik z Oskarjem Kovačičem, prvim organizatorjem OF v Trstu in na Primorskem. Jeseni leta

1942 pa se je pred pretečo nevarnostjo aretacije odločil za odhod v partizanske vrste. Z ilegalnim partizanskim imenom Milan je začel svojo borčevsko pot v vrstah Vipavske čete Bataljona Simona Gregorčiča, nato je bil partizan Ba-

taljona Simona Gregorčiča in istoimenske brigade, zatem je prešel v Gradnikovo brigado in brigado Janka Premrla - Vojka. 1. septembra 1944 je bil v spopadu z nemško vojaško enoto pri Cerknici hudo ranjen. Z zavezniškim letalom so ga prepeljali v jugoslovansko bolnišnico v kraju Gravina v Apuliji, kjer se je po težki operaciji zdravil kar nekaj mesecev. Po okrepanju so ga prepeljali v Split in po izkrcanju v Istri je z motorizirano kolono dosegel Milje in končno rodni Trst. Tu se je takoj spet vključil v narodno in kulturno življenje Slovencev. Vstopil je v obnovljeno Prosvetno društvo Ivan Cankar in njegov moški pevski zbor, ko je ta prenehal delovati, se je vključil v številna mestna kulturna in pevska društva, med njimi v zbor Jacobus Gallus in pevski zbor pri srbski pravoslavni skupnosti. Bil je med soustanovitelji Združenja aktivistov osvobodilnega gibanja na Tržaškem in kot invalid je vstopil v Zvezo vojnih invalidov, bil njen dolgoletni podpredsednik in predsednik in na koncu častni predsednik.

Za svoje zavzeto delovanje je prejel vrsto priznanj. Kot prvoborec je dobil častno priznanje spomenica 1941, predsedstvo SFRJ ga je odlikovalo z redom republike s srebrnim vencem in redom bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, leta 2000 pa mu je krovna organizacija Slovencev v Italiji SKGZ podelila plaketo boja in dela.

Zveza vojnih invalidov Trst in SKGZ

Alojz Kapelj

(1929–2019)

Prišel je trenutek slovesa, trenutek bolečine in spomina. 16. januarja 2019 smo se poslovili od Alojza Kaplja, človeka, ki ga je poznal vsak starejši prebivalec Košanske doline. Poznan je bil kot poštar Lojze. Tako se ga spominjamo mi, povojna generacija.

Lojze se je rodil v Komarjevi družini na Stari Sušici. S petimi brati in sestro je odraščal v skromnih razmerah, kjer so otroci hitro postali pastirji, že kot mladostniki pa poprijeli za kmečka opravila. Čeprav je bila družina naprednejša in obdarovana z naravnimi talenti, se je šolal le brat Toni, ki je bil v NOB eden prvih partizanskih učiteljev na Primorskem. Kmetijo je prevzel brat Franc. Lojze si je leta 1958 začel služiti kruh kot poštar. Med opravljanjem svojega poklica je srečeval številne ljudi. Tako je spoznal tudi svojo ženo Ivanko. V zakonu so se jima rodili trije sinovi.

Že pred kapitulacijo Italije je delal za cilje NOB, zbiral hrano in druge potrebščine za partizane in funkcionarje, ki so se gibali na območju Stare Sušice. Po kapitulaciji Italije je postal vodnik raznim funkcionarjem in bil na straži, ko so sestankovali v njegovi rojstni hiši. Ko je bila uvedena redna kurirska služba, je kot redni kurir vzdrževal zveze na javkah pri vaseh Volče, Buje, Nadanje selo in vse povsod, kjer so bile določene. Nosil je pošto in literaturo ter občasno vodil višje funkcionarje, ki so imeli pravico potovati s kurirji omenjenih postaj. Med sovražnim napadom na Staro Sušico 12. marca 1944 so ga Nemci aretirali in ga odpeljali v zapor, najprej na Kozino in potem v Sežano, kjer so ga izpustili. Vrnil se je na Staro Sušico ter spet

opravljal kurirsko službo do osvoboditve maja 1945. Kot član Zveze borcev je bil zvest spominu na vojne dogodke, ki jih je doživljal kot mlad fant, pa tudi vrednotam tovarštva, borbenosti, poštenosti.

Katarina Lisjak

(1926–2019)

19. februarja smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od Katarine Lisjak. Rodila se je pred 93 leti v Pljeverju v Črni gori, kjer je obiskovala ljudsko šolo in gimnazijo. V vsakem človeku je vedno našla tisto, kar ga je najbolj odlikovalo. Če je bila to ljubezen, jo je z dvojno mero vračala, če pa je v duši uzrla sovraštvo, je zanj imela polno mero topline in razumevanja, saj sama sovraštva ni poznala.

Ljubila je življenje in življenje je ljubilo njo! Saj če je ne bi, bi jo že davno zapustilo. Morda takrat, ko se je kot petnajstletno dekle znašlo pred četniškimi bajoneti, pa so jo rešili italijanski – okupatorski vojaki. Tudi v bitki na Neretvi in epopeji na Sutjeski je življenje ni pustilo na cedilu. Čeprav je sovražni rafal pretrgal številna dru-

ga življenja, tudi življenje njenega brata Mileta, mitraljezca 3. sandžaške brigade, je Katarino le opomnil, da je med življenjem in smrtjo tanka vez, ki se lahko pretrga vsak trenutek. Na svoje partizansko obdobje je bila nepopisno ponosna. Ponosna je bila pravzaprav na vso

svojo družino, očeta, mamo, oba brata in sestro, saj je bila družina oković ena redkih, v kateri so bili vsi brez izjeme nosilci partizanske spomenice. Kot mlade partizanke 3. proletarske sandžaške brigade se jo je prijelo ime Mladen. Ker je bila gimnazijka, jo je štab imenoval za mladinsko politično funkcionarko. Katarina Lisjak je prejela vrsto odlikovanj. Bila je nosilka partizanske spomenice, imetnica reda za hrabrost, imetnica medalje za vojne zasluge in bila je imetnica reda bratstva in enotnosti s srebrnim vencem.

Po osvoboditvi je delala v organih JA v Beogradu in kmalu je dobila prerazporeditev za delo v Ljubljani. Njen dom je bil zbirališče in zatočišče. Zbirališče mladih, ki so prihajali na obisk k njenim otrokom, in zatočišče tistim mladim, ki niso imeli kam, in je bila zato hiša v Hotimirjevi 11 v Šiški njihov začasni dom, dokler si ne opomorejo in krenejo naprej v iskanju samega sebe in svoje prihodnosti. Ko sta se nekdanje bratstvo in enotnost razblinila, se je verjetno spraševala, čemu sploh še njeno odlikovanje, njen red za nekaj česar, več ni, in kakšen smisel naj ta ima v prihodnje?! A Kača je znala poiskati bistvo in smoter iz svoje mladosti, ko so se skupaj igrali otroci različnih narodnosti in verstev. Njen dom je postal azil za begunce, njena počitniška hiša na Crvenem vrhu pri Savudriji prav tako. Ljudje okoli nje, sosedi in nekdanji znanci in prijatelji, pa so ji – zato ker je ostala človek – začeli obračati hrbet. Redki so bili, ki so njen altruizem prepoznali kot največjo odliko samoodrekanja, ki krasi človeka. Katarina Lisjak je bila članica ZZB NOB Ljubljana Šiška.

Ohranjena originalna partitura Karla Pahorja

Seliškarjeva pesem Na juriš

Pred mnogo leti sem odkupil dvanajst fasciklov tipkopisov, rokopisov in pisem, ki so očitno bili iz osebnega arhiva pisatelja in pesnika Toneta Seliškarja. Med vsemi papirji so bili tudi dopisi o nastajanju in peripetijah okoli pesmi Na juriš. Pa pogledjmo, kaj je imel avtor o tem zabeleženega.

Septembra leta 1943 sta se Seliškar in skladatelj Karel Pahor sešla v Ivančni Gorici. Pahor ga je zaprosil, naj mu napiše nekaj besedil partizanskih pesmi, on pa jih bo uglasbil. Seliškar mu je takoj dal besedila že napisanih pesmi Zdravica in Naša nova zastava, še istega dne pa je napisal tudi besedilo pesmi Na juriš. V naslednjih nekaj tednih je besedilo še malo obrusil, dokončno besedilo pa je izšlo v mesečniku 18. divizije Naša pest. Tega je poslal Pahorju, da ga je uglasbil, in Seliškar je od njega že januarja leta 1944 dobil partituro. Seliškar je vse dokaze o pesmi, kot so številka časopisa, kjer je bila pesem prvič objavljena, beležko, v kateri je imel zabeleženo besedilo pesmi, pa tudi originalno partituro Karla Pahorja, ohranil do konca vojne.

NA·JURIŠ
(Tone Seliškar)

Korakoma, v bojevitem zanosu Karol Pahor

Osemnajst let po nastanku pesmi pa se je na Slovensko avtorsko agencijo obrnil B. V. iz Novega mesta in trdil, da je on avtor pesmi Na juriš in Hej brigade, njen avtor pa je resnično bil Matej Bor. Dejanska avtorja in Pahor so žal

prepozno vložili tožbo proti Novomeščanu zaradi obrekovanja in na koncu so morali sami plačati stroške postopka. Bajje pa je dotični še kar kvasil te neumnosti, tako da so se morali obrniti po zaščito na javno tožilstvo. Več mi iz dokumentacije ni uspelo izluščiti, vendar je očitno obveljala beseda resničnih avtorjev pesmi in skladatelja, ker so v vseh pesmaricah navedeni njihova imena in priimki.

Tone Seliškar se je rodil 1. aprila 1900 v Ljubljani. Na začetku druge svetovne vojne je bil član akcijskega odbora kulturnega plenuma OF ter urednik revije OF Setev skupaj z Matejem Borom in Filipom Kalanom. Ob kapitulaciji Italije septembra leta 1943 je tudi Seliškar odšel v partizane, kjer je bil načelnik kulturnega štaba Cankarjeve brigade, pozneje v 18. diviziji in v Zadru, bil pa je tudi urednik časopisov Naša pest, Glas osemnajste, Novice in Bratstvo.

Pisatelj Tone Seliškar je umrl 10. avgusta 1969 v Ljubljani in je bil nosilec reda zasluge za narod 3. stopnje, Reda bratstvo in enotnost 2. stopnje in redov dela 2. In 3. stopnje. ●

Tone Kavčič

**JUBILEJNI
KONCERT**

Cankarjev dom, Gallusova dvorana,
9. april 2019 ob 20.00

PPZ
75^{let}
www.ppz.si

Podvig v ilegalni partizanski tiskarni Trilof

Pred 75 leti natisnili 1500 izvodov Prešernove Zdravljice

ZZB NOB Slovenije bo letos kot ključno programsko usmeritev posvetila kulturi v NOB. Poudarek bo dan 75. obletnici ponatisa Prešernove Zdravljice, ki je simbolnega kulturnega pomena za suverenost slovenskega naroda. Ob 100. obletnici prvega izida so v ilegalni partizanski tiskarni Trilof med drugim natisnili tudi 1500 oštevilčenih izvodov Prešernove Zdravljice.

Ilegalna partizanska tiskarna Trilof je bila zgrajena ob tretji obletnici OF in tako je tudi dobila ime (tri leta Osvobodilne fronte, 27. 4. 1944). Tiskarno so zgradili visoko na pobočju grebena Igale nad dolino Ločnice pod skalovjem v Belem potoku, nasproti Katarine pri Medvodah, v bližini domačije Ažman. Največ zaslug za gradnjo in opremo (stroj za tiskanje in črke) je imel Edo Bregar - Don.

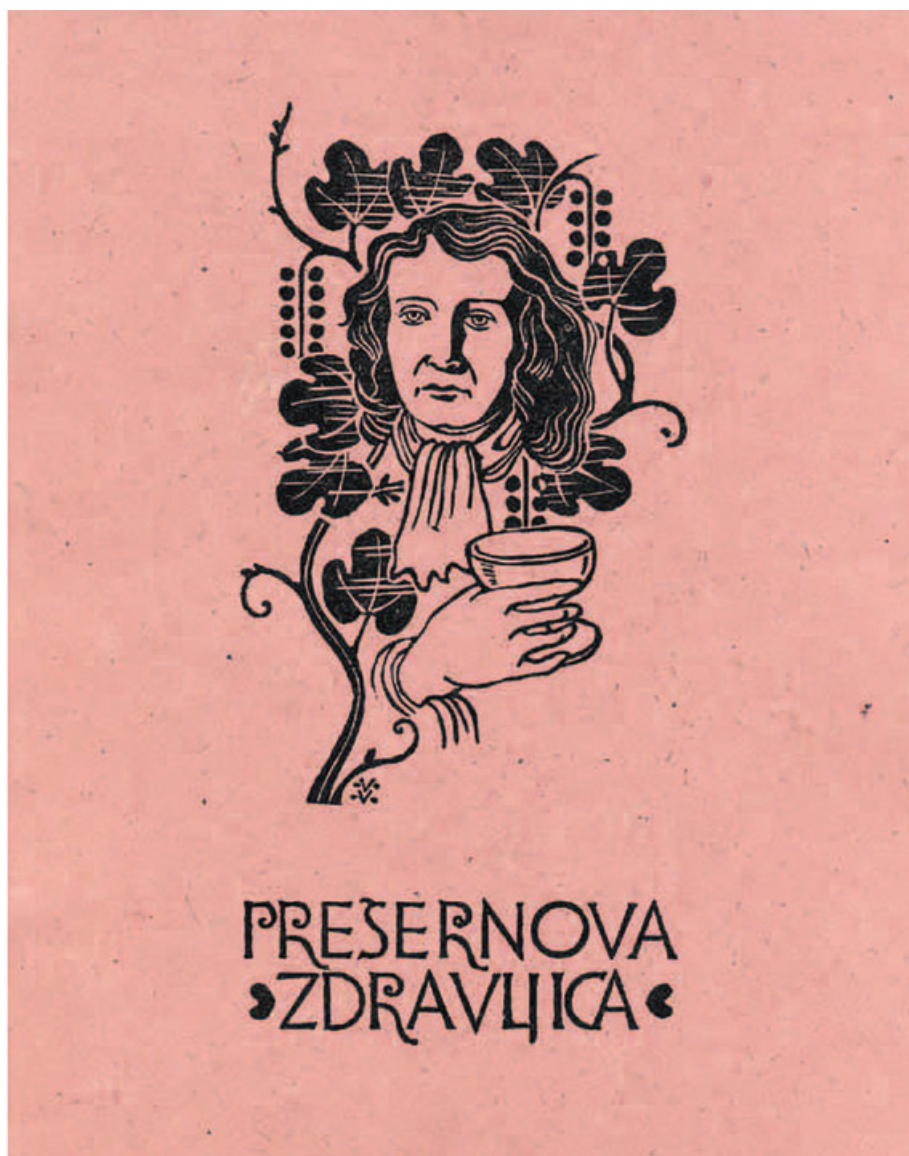
To je bila prva tiskarna na Medvoškem, delovala pa je v nemogočih razmerah in ob pomanjkanju tehničnih sredstev. Po kakovosti izdelave in oblikovanju pa je z Zdravljico ustvarila enega najlepših tiskov v času druge svetovne vojne. Prvo gradivo je bilo natisnjeno 25. junija 1944 v bunkerju pod zemljo, izkopanem na težko dostopnem skritej kraju. Tiskarna je delovala do sredine septembra 1944. Ker so varnostne razmere za Trilof postajale vse bolj problematične, so po ukazu vodstva OF za Gorenjsko tiskarno sredi septembra 1944 preselili v Davčo.

Na nagovarjanje Oblastnega komiteja KPS za Gorenjsko je Edo Bregar - Don naredil nov, zmogljivejši in za tisk večjega formata sposoben tiskarski stroj. Začela se je gradnja skrite stavbe bliže cesti v dolini Ločnice. To drugo tiskarno so poimenovali Donas. Ime je dobila po legalnem imenu konstruktorja stroja Don (Edo Bregar - Don) in prvega zloga imena Naste Sešek - Julije, ki sta imela največ zaslug za izdelavo novega tiskarskega stroja. Tiskarski stroj je bil namenjen predvsem za tiskanje plakatov in časopisov. S tiskarno Donas je povezan tudi Gorenjski glas. V njej je bila natisnjena prva, rojstna številka Gorenjskega glasa, ki je izšla 21. avgusta leta 1944. Sledili sta še dve številki, in sicer 8. septembra in 20. septembra. Vsaka je izšla v nakladi skoraj dva tisoč izvodov,

kar je bil za takratne čase in vojne razmere izjemen dosežek. Gorenjski glas je bil takrat glasilo pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za Gorenjsko. ●

Aljaž Verhovnik

To je bila prva tiskarna na Medvoškem, delovala pa je v nemogočih razmerah in ob pomanjkanju tehničnih sredstev. Po kakovosti izdelave in oblikovanju pa je z Zdravljico ustvarila enega najlepših tiskov v času druge svetovne vojne.

Najlepši partizanski tisk, ki ga je v 1500 oštevilčenih izvodih natisnila tiskarna Trilof, je bila Prešernova Zdravljica. Zdravljico je kot založnik izdal Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko ob 100. letnici njene prvega izida.

							DRAMA, NAPISANA PO VZORU NORVEŠKEGA DRAMATIKA HENRIKA IBSENSA		ZAČETEK GESLA	BORBA	KONEC GESLA	DOMAČA ROGATA ŽIVAL	LIDIJA VOVK	VELIKO FINSKO JEZERO, ENARE	STARO IME ZA PLIN RADON (NI: NATON)	PRIPADNIK AKANOV V AFRIKI				
NASPROTJE VBOKLINE																				
DELAVEC PRI BLOKU NA ŽELEZNICI																				
RUSKA VESOLJSKA LADJA													OČE							
ERVIN ČURLIČ									ZAVETNIK											
UGO TOGNAZZI									NAŠ PISATELJ (IVAN)											
BENCINU DODANA SNOV, KI PREPREČUJE PREHITRO ZGOREVANJE	PREBIVALCI APAC	IMENOVANJE KANDIDATA	GLAVNI ŠTEVNIK	IGOR TORKAR	TEMNO SIVA KRAVA	REKA NA PLANIN. POLJU GRŠ. BOG LJUBEZNI							PRITOK RONE V FRANCIJI OTO PESTNER							SVOBODNA BESEDA
														RELIGIJA	ELEKTRIČNA ENERGIJA					PRIPRAVA ZA PRECEJANJE
VRATAR																				
NEKDANJI CITROENOV AVTO																				
ČARGO IVAN																				
MAJHEN RKE LJ. HLODIČ IZPITJE NA DUŠEK																				
HRVAŠKI KARIKATURIST ISMET VOLJEVICA																				
PEVKA VRČKOVNIK IVAN FRANKE																				
SKUPINA BANTUJCEV KRISTIJAN UKMAR																				
ANTON DERMOTA																				
GOVORKA IJEKAVSCINE																				
DEKA, KOCA																				
STAROJUDOVSKI KRALJ																				
TVOR, FURUNKEL																				
BANJA																				

Rešitve križanke pošljite do 15. aprila 2019

Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

**SVOBODNA
BESEDA**

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana, s pripisom
»nagrada križanka«, do 15. aprila 2019.

Ime in priimek:

Naslov: _____

Geslo 41. številke SB:

Izžrebanji reševalci križanke iz
40. številke revije Svobodna beseda

1. Janko Kokač, Ob suhi 25, 2390 Ravne na Koroškem
2. Slavica Soršak, Cankarjeva 22, 4240 Radovljica
3. Fanika Lindič, Omerzova 42, 1330 Kočevke

Rešitve križanke:

FRIZERSTVO, RAZDIRALEC, AKERS, RASE, NOTA, BAKLA, CV, VPOJ, AN, DEKALOG, SNI, PRESTOPANJE, PUJS, SOFTVER, TIT, OMET, ELARA, EPICIKEL, VK, GRUŠA, AKA, JOD, DANA, MERI, APNICA, ORAČ, ORTAR, SEVER, NIČ, TREN, ANU, OV, ICIKA, NESOGLASJE, MANGO, RIS, AKTER.

Geslo: FRANCE PREŠEREN; ZDRAVLJICA